

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Vzdělávací potřeby v důchodovém věku

(cílová skupina 60+)

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. František Vízdal, CSc.

Vypracoval:

Petra Sedláčková

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vzdělávací potřeby v důchodovém věku (cílová skupina 60+)“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 26.4. 2011

.....

Petra Sedláčková

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Františku Vízdalovi, CSc. za ochotu a cenné rady, které mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Děkuji svému manželovi, rodičům a dětem za trpělivost a morální podporu, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Petra Sedláčková

OBSAH

ÚVOD	2
1. SENIOŘI VE SPOLEČNOSTI	4
1.1 POJEM STÁŘÍ A VYMEZENÍ POJMU DŮCHODOVÝ VĚK	4
1.2 POHLED SPOLEČNOSTI NA SENIORY	14
1.2.1 <i>Stáří v historii</i>	16
1.2.2 <i>Stáří v současnosti</i>	20
1.3 SPOLEČENSKÁ ÚLOHA SENIORŮ	22
1.3.1 <i>Role seniorů v historii</i>	23
1.3.2 <i>Role seniorů v současnosti</i>	26
2. SENIOŘI A ZMĚNY KOLEM NICH	31
2.1 ZDRAVOTNÍ ZMĚNY	32
2.2 ŽIVOTNÍ ZMĚNY	37
2.3 SPOLEČENSKÉ ZMĚNY	42
3. VZDĚLÁVACÍ POTŘEBY V DŮCHODOVÉM VĚKU	47
3.1 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH A SENIORŮ	47
3.2 SENIOŘI VERSUS MODERNÍ INFORMAČNÍ A KOMUNIKAČNÍ TECHNOLOGIE	57
3.3 SPOLEČNOST A „VĚK SENIORŮ“	60
4. EMPIRICKÝ VÝZKUM	68
4.1 CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY	68
4.2 METODIKA A ORGANIZACE ŠETŘENÍ	69
4.3 CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ	70
4.4 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ A JEJICH ANALÝZA	77
4.5 VYHODNOCENÍ JEDNOTLIVÝCH OTÁZEK:	78
ZÁVĚR	85
RESUMÉ	88
ANOTACE	89
KLÍČOVÁ SLOVA	89
SEZNAM LITERATURY	90
OSTATNÍ DOKUMENTY	91
INTERNETOVÉ ZDROJE	92
SEZNAM ZKRATEK	94
SEZNAM PŘÍLOH	95
PŘÍLOHA Č. 1	
PŘÍLOHA Č. 2	
PŘÍLOHA Č. 3	

ÚVOD

Stárnutí populace České republiky i dalších rozvinutých zemí celého světa se v současné době stává velice diskutovaným tématem. Prognózy do nejbližších desítek let ukazují, že procento obyvatelstva staršího šedesáti let se bude neustále zvyšovat. Se snižováním počtu výdělečně činného obyvatelstva se bude posunovat i věková hranice odchodu do důchodu.

Jakou váhu má v našich životech stáří? Zamýšlíme se nad svou budoucností? Jak významnou roli přikládáme svému životu ve stáří?

Vzhledem k tomu, že stárnutí je přirozenou součástí lidského života, dotýká se tato problematika každého z nás. Dříve byl vnímán starý člověk ve většině společenských systémů jako symbol zkušenosti a moudrosti. V dnešní době je vnímán spíše jako zátěž a je na něj pohlíženo s lítostí nebo pohrdáním.

Tak jako společnost dosud věnovala velkou pozornost dětem, měla by se zajímat i o jiné skupiny, které potřebují pomoci. Nejde pouze o zajištění financí, sociálních dávek, základních potřeb. Jde také o to, aby se skupina seniorů cítila potřebnou součástí moderní společnosti, což by ji vedlo k motivaci pro život i po odchodu do důchodu.

Protože jsme všichni členy lidské společnosti jako velké sociální skupiny a protože nikdo neví, jak jej budou jako seniora vnímat budoucí generace, měla by nás zajímat pravidla jednání a chování sociální skupiny, ve které žijeme. Měli bychom znát, jaké dává možnosti jednotlivým vrstvám a členům společnosti.

Téma „Vzdělávací potřeby v důchodovém věku,“ jsem si zvolila proto, že mne zaujala otázka, jaké možnosti dává současná společnost starším lidem pro jejich další rozvoj, zda sami senioři pocítují potřebu dalšího vzdělávání a pokud ano, tak jak ji uskutečňují. Hlavním důvodem byla realita, že mohu své rodiče zařadit do této cílové skupiny a že se při své profesi pohybuji v seniorském prostředí.

Tato bakalářská práce se zabývá identifikací vzdělávacích potřeb v důchodovém věku a zjišťováním možností vzdělávání, které společnost nabízí cílové skupině 60+. Práce je zaměřena na definování společenské role a postavení seniorů v dnešní společnosti a na identifikaci sociálních a zdravotních změn jedince ve stáří.

První část se zabývá teoretickým zpracováním vytyčeného problému. Vychází z obsahové analýzy dostupných materiálů jak z literatury zabývající se zkoumanou problematikou, tak z dostupných zdrojů na internetových stránkách. Zaměřuje se na vymezení pojmů senior, důchodový věk, společenský status a společenská role seniorů v historii a v současnosti. Zaměřuje se také na stanovení zdravotních, životních a společenských změn spojených s odchodem do důchodu a se stářím. Poukazuje na strategii společnosti zaměřenou na celoživotní vzdělávání, potřebu vzdělávání spojenou s moderními informačními a komunikačními technologiemi a na nabídku vzdělávání seniorů ze strany současné společnosti

Druhá část se zabývá praktickým zkoumáním daného problému. Ke získávání údajů od vybraných respondentů používá metodu polostrukturovaného rozhovoru, při jehož zpracování využívá jak kvalitativní, tak kvantitativní metody práce. Cíle a hypotézy výzkumu se zaměřují na postavení a úlohu seniorů ve společnosti a vzdělávací potřeby v důchodovém věku. Při vyhodnocení cílů a hypotéz práce vychází z charakteristik jednotlivých dotazovaných i ze statisticky zpracovaných výsledků tabulek. Pomocí rozhovorů a jejich následného zpracování zjišťuje, jaké mají sami senioři názory na potřeby svého vzdělávání a na svůj status v rámci společnosti.

Problematika je tak široká, že ji není možné zpracovat do detailů v práci o rozsahu, ve kterém je předkládána. Cíle jsou zpracovány pouze z hlediska počtu respondentů a z hlediska jejich věku. Pokud by měla být problematika řešena podrobněji, musela by se na problém dívat například z hlediska rozdílů mezi muži a ženami, podle rozdílů v nejvyšším dosaženém vzdělání, podle vlivu venkovského a městského prostředí, z hlediska vlivu soužití s rodinou a mnoha dalších. Tyto možnosti jsou nabídnuty v příloze číslo tři, kde jsou vidět jednotlivá hlediska, která vyplynula z rozhovorů s respondenty.

Zakořeněnou představou společnosti je, že vzdělávání souvisí pouze s přípravou na povolání či jako prostředek k profesnímu postupu. Pro kvalitní život v seniorském věku je však důležité, naučit se vzdělávání chápat také jako pomoc při udržení mozkové aktivity a životního elánu.

1. Senioři ve společnosti

Stárnutí je přirozenou součástí vývoje každého organismu a stáří je jednou z fází tohoto vývoje. To, že je spojováno s posledním obdobím a koncem života neznamena, že ztrácí na důležitosti. Z většiny jedinců mladších generací budou časem senioři a žádný neví, zda stáří prožije ve zdraví či nikoli, zda jej stráví v kruhu rodiny, či osaměle. Seniorský věk není spojen pouze s odchodem ze zaměstnání. Je spojen s celou řadou změn, na které si musí každý jedinec zvyknout a naučit se s nimi žít. Ke stáří patří jak změny zdravotní, tak také změny životní a společenské. Tyto změny ani přehodnocení životních potřeb však rozhodně neznamenaají signál k vyřazení jedince ze společnosti. Pokud tedy nejsou současná pravidla společnosti nastavená na aktivní účast seniorů, měla by se změnit a dovolit starším lidem prožít kvalitně důležitou fázi života.

1.1 Pojem stáří a vymezení pojmu důchodový věk

„Stárnutí a stáří, stejně jako smrt, jsou jedinou spravedlivou jistotou, kterou máme. A přesto, nebo právě proto, o svém vlastním stárnutí a stáří neuvažujeme až do doby, než se nás začne osobně nebo zprostředkovaně, ale blízce týkat.“¹

Celý západní svět má již dlouho ze stárnutí téměř panický strach, a v posledních desetiletích se obdobná panika objevuje i v českých zemích. Člověk uslyší slovo stáří a začne se bát šedin, vrásek a pohledů mladších generací. Ženy stejně jako muži se odnaučili zestárnout v kráse a důstojnosti. Panuje všeobecná nejistota. Člověk zapomněl na svou cenu. Zapomněl, že smysl života spočívá ve zralosti. Přitom nejen historie nám ukazuje, že pro řadu vědců, spisovatelů, profesorů, filozofů i obyčejných lidí platilo a platí pravidlo, že vrchol života rozhodně není v padesáti ani šedesáti letech. Rozhodující je živoucí člověk, ne číslo.

Uctívání krásy těla je známé již z antiky, ale zdá se, že v moderní době má na kultu mládí svůj podíl především filmový průmysl a další masmédia. Po druhé světové válce se na plátně začali objevovat především děti, mladé rodiny a mladí lidé, neboť společnost potřebovala aby film pomohl zvýšit početní stav válkou

¹ Haškovcová, H. *Fenomén stáří*. s. 16

zdecimovaných národů.² Tento trend pak bohužel moderní době již zůstal a i nadále se na nás z reklam, časopisů a filmů usmívají hladké krásné tváře s dokonalým rovným bílým chrupem. Nedokonalost v jakémkoli směru dnes není „in“.

Zdá se, že staří lidé, stárnutí a stáří se v posledních letech stávají důležitým pojmem při hledání cesty lidské společnosti v budoucnosti.

Co je to vlastně stáří a stárnutí a jak dnešní společnost vnímá staré lidi? Je zajímavé, že pro vědní disciplíny zabývající se člověkem stál dospělý a starší člověk dlouhou dobu na pokraji zájmu. Vývojová psychologie sice zařadila stáří do určité fáze vývoje, ale v podstatě se jím až do šedesátých let minulého století důkladněji nezabývala. Zaměřovala se hlavně na děti a mládež. Zájem o dospělé a seniory započal až s prognózou demografického stárnutí populace. Najednou začali být důchodci viděni jako neproduktivní masa způsobující krizi společnosti.³

Měli bychom se zamyslet i nad často používanou větou „Stáří je konec života“ a pokusit se tento mýtus vyvrátit. Období stáří je přece stejně důležité jako každé jiné, a zaslouží si pozornost zrovna tak, jako dospělost a mládí. Připomeňme si, že období stáří trvá třicet až čtyřicet let a je téměř stejně dlouhé, jako mládí a dospělost dohromady. Stáří je jen další vývojovou etapou. Nesmíme je chápat pouze jako involuční proces, ale musíme je brát jako proces zrání vedoucího ke kvalitě života. Stáří tedy rozhodně není „konec života“.⁴

Stáří je definováno jako obecné označení pozdních fází přirozeného průběhu života. Je projevem i důsledkem geneticky podmíněných involučních procesů ovlivňovaných dalšími faktory jako jsou choroby, životní podmínky a životní způsoby. Je také spojeno s řadou významných sociálních změn mezi něž patří osamostatnění dětí a ztráta pracovní role díky penzionování.⁵

Stárnutí je celoživotní proces, kterým se každý organismus dostává do fáze stáří. Stárnutí probíhá u každého jedince značně odlišně. Je ovlivněno nejen různou genetickou výbavou, ale i rozdílnými životními podmínkami a prostředím, odlišným životním stylem i zdravotním stavem jedince. Současně tento proces postihuje

² Kubelka, S. *Konečně přes čtyřicet*. s. 4 - 18

³ Beneš, M. *Andragogika*. s. 128

⁴ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 11 - 57

⁵ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 18 - 22

nerovnoměrně různé části a funkce organismu v závislosti na jejich zatěžování či aktivitě. Involuční projevy stárnutí se stávají nejzřetelnějšími zhruba na přelomu čtvrté a páté dekády lidského života, přičemž **involute** nám značí omezování a ztrátu schopností a funkcí.

Dlouhověkost je dalším pojmem, který se vyskytuje ve spojitosti se stářím. Označuje pokročilý věk seniora, obvykle nad 85 až 90 let. Dlouhověcí lidé tvoří zatím jen malou část populace, ale jejich počet stoupá spolu se zlepšováním životních podmínek a medicínským pokrokem. Prognózy předpovídají, že člověk by se v budoucnu mohl běžně dožívat i 125 let.⁶

V průběhu stárnutí dochází k proměnám na všech složkách živého organismu, proto je důležité zkoumat stáří multidisciplinárně, z pohledu všech vědních disciplín zabývajících se vývojem člověka i vlivy, které způsobují jeho změny.

Lidský život probíhá v několika fázích, pro které má každá doba i kultura rozdílné označení. Základní rozlišení na dětství, dospělost a stáří však zůstává stále stejné. V různých epochách však tyto jednotlivé fáze neznamenal totéž. Například pod pojmem starý byl myšlen v každé době člověk v jiném chronologickém věku. Vývojové fáze a to, co představují, podléhaly vždy historicko-sociálním vlivům a v budoucnu tomu jistě nebude jinak.⁷

Významnou osobností, která se zabývala teoriemi vývoje člověka, byl *Erik Erikson* (1902 - 1994). Věnoval se vývoji osobnosti a je autorem **Teorie osmi věků člověka** (teorie osmi stádií). Podle Eriksona je každé z vývojových stádií typické cílem, ke kterému jedinec směřuje, nebo problémy, které se mohou v tomto období objevit, a s tím související proměnou osobnosti. Stáří, tedy poslední osmé stádium označil jako pozdní dospělost a vymezil obdobím 65 let až smrti. Podle Eriksona je tato doba fází integrity, kdy starý člověk díky moudrosti může překonat zoufalství a akceptovat své osobní vlastnosti i život jako celek. Jeho vlastnosti se mohou v tomto období dále měnit. Neúspěch při zvládnání změn v tomto období se může projevit zoufalstvím z toho, že již nelze začít znovu a lépe a může vést v krajním případě až k autodestrukci.⁸

⁶ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 18 - 22

⁷ Beneš, M. *Andragogika*. s. 127

⁸ Vágnerová, M. *Základy psychologie I*. s. 237 - 239

Je mnoho pohledů na rozdělení pozdního období života člověka. Stáří tedy můžeme rozdělit jako:

- **Biologické**, ovlivněné především tělesnými a psychickými změnami, které jsou nejčastěji způsobeny chorobami vyššího věku.
- **Sociální**, které je spojené převážně s penzionováním v určitém věku, je dáno změnou rolí, životního způsobu i rozdílným ekonomickým zajištěním.
- **Kalendářní**, které je vymezeno dosažením určitého stanoveného věku.

Biologické stáří je označení pro konkrétní míru stařeckých změn daného jedince a v převážné většině případů není totožné s věkem kalendářním. Biologické stáří je odrazem výkonnostního a funkčního stavu.⁹

Sociální stáří člení lidský život do čtyř velkých období, tzv. věků:

- **První věk**, je označován jako předproduktivní. Je to období dětství a mládí a je charakterizované vývojem, růstem, získáváním znalostí a zkušeností.
- **Druhý věk** označovaný jako produktivní je obdobím dospělosti a biologické, sociální a pracovní produktivity.
- **Třetí věk**, neboli postproduktivní, vyvolává představu poklesu fyzické i duševní zdatnosti a nutnosti odpočinku. Třetí věk zahrnuje rané stáří, tedy dnešní šedesáti až osmdesátileté.
- **Čtvrtý věk** bývá označován jako fáze závislosti a vzniká tak dojem nesoběstačnosti všech lidí vyššího věku. Čtvrtý věk zahrnuje ty nejstarší, osmdesáti až stoleté a označuje se jako „kmetství“.¹⁰

Ve spojitosti se stářím kalendářním (chronologickým) se v posledních letech nejčastěji hovoří o:

- Období **60(65)-74 let**, nazývané mladí senioři kdy převládá problematika adaptace na penzionování, využití volného času a schopnosti aktivit a seberealizace.
- Období **75-84 let**, označované jako staří senioři se vyznačuje změnami funkční zdatnosti a specifickou medicínskou problematikou.

⁹ <http://www.linkos.cz/pacienti/vek/gerontoonkologie.php?t=1>

¹⁰ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 18 - 21

- Období **85 a více let**, tedy velmi staří senioři, je dobou, kdy se stává významnou hodnotou soběstačnost a zabezpečení.

Všechna tři pojetí, biologické stáří, sociální stáří i kalendářní stáří, by mělo sloužit hlavně pro vědecké účely, protože takto pojatý pohled na stáří se často odráží v nesprávném pohledu společnosti na seniory a ve vzniku předsudků spojených se stářím.¹¹

Marie Vágnerová definuje stáří jako po fázi, která bývá označována jako postvývojová, protože již byly realizovány všechny latentní schopnosti rozvoje. „Přináší nadhled, moudrost, pocit naplnění, ale také úbytek energie a nezbytnou proměnu osobnosti směřující k jejímu konci. Je obdobím relativní svobody, ale i dobou kumulace nevyhnutelných ztrát ve všech oblastech.“¹² Kvalita života v každém období stáří je velice individuální a závisí nejen na všech změnách kolem každého jedince a v každém jedinci, ale z velké části na jeho subjektivním pocitu pohody.

Rané stáří je obdobím života, v němž sice dochází k viditelným změnám daným stárnutím, které ale nemusí být ještě tak velké, aby staršímu člověku znemožnily aktivní nezávislý život. Teprve období po 75. roku života je označováno jako pravé stáří. Dověšením 80. roku dosáhne senior tzv. čtvrtého věku, kdy je naživu pouze polovina jeho vrstevníků. Období, kdy člověk dosáhne 80 let života, bývá spojené s nárůstem problémů tělesných i mentálních. Staří lidé se však mohou z hlediska svých zachovaných schopností velice lišit. Na jedné straně existují lidé, kteří jsou do vysokého věku ceněni pro svou moudrost a nadhled, a na druhé straně jsou lidé, kteří trpí značným psychickým i somatickým úpadkem.¹³

Pokud spojíme různé definice lidského vývoje, můžeme období druhé poloviny života rozčlenit na:

- **střední věk**, nebo též zralý věk, který platí pro období 45 - 59 let stáří;
- **rané stáří**, které zastupuje věk 60 - 74 let a mívá také označení třetí věk;
- **vlastní stáří** pro věk 75 - 89 let, kdy se používá také označení stařecký věk, sénium nebo čtvrtý věk;
- **fázi dlouhověkosti** v níž jsou lidé starší 90 let věku.

¹¹ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 18 - 21

¹² Vágnerová, M. *Základy psychologie II.* s. 299

¹³ tamtéž. s. 398 - 399

Každý člověk vlastně stárne již od narození a samotný proces probíhá u každého jedince jinak. V některých obdobích stárne rychleji a v některých pomaleji, někdo stárne rychleji a někdo pomaleji. Proto jsou kolem nás „staří mladíci“ a „mladí staříci“. Můžeme říct, že rané mládí reprezentují „mladí senioři“ a teprve od 75 let věku můžeme bez obav hovořit o skutečném stáří. V běžném životě je však považován za starého každý člověk, který dosáhl penzijního věku. Právě proto, že člověk stárne postupně a přechody mezi jednotlivými obdobími se nedají přesně určit, používá se v poslední době označení: **50+**, **60+**, **70+** atd. Tato označení vyhovují společenským i praktickým požadavkům.

Je možné, že chronologický věk jednotlivých fází druhé poloviny lidského života se během dalších desítek let změní, protože prognózy odhadují, že muži se v roce 2065 budou dožívat 86,5 a ženy až 91 let, zatímco na začátku 21. století je očekávaná doba života v České republice pro muže 74,2 a pro ženy 80,3 let.¹⁴ Díky rozdílným vlivům, které při stárnutí na člověka působí, jsou dnešní staří jsou na tom mnohem lépe než stejně staří v minulých generacích. Dnešní sedmdesátníci jsou například stejně zdatní, jako šedesátníci před padesáti lety. Až budoucnost však ukáže jestli je to pravda.

Pokud se však posuzuje stáří pouze jako slovo opředené společensky přijatými představami a nerozlišuje mezi třetím a čtvrtým věkem, může vyvolávat nepříznivý až odstrašující dojem. Přitom teprve ve čtvrtém období nastává větší úpadek téměř ve všech oblastech lidského života.¹⁵

Ve stáří se projevuje, jaké hodnoty člověk vstřebával a zastával během celého svého života. Ukazuje se, jak úspěšně či neúspěšně probíhala jeho celoživotní socializace, i jak zvládal krize svého života. Stáří tedy není sociální úděl a každý člověk je za to, zda je spokojený či nespokojený, odpovědný sám.¹⁶

Se stářím bývá spojena také proměna chování, kterým člověk reaguje na změnu svých rolí. Negativní vliv na emoční prožívání má především nahromadění se ztrát a zátěží, vliv zkušeností i osobních vlastností. Sebepojetí, to znamená schopnost uvědomování si kladů i záporů vlastní osobnosti, umění vytvářet si citové vztahy k jiným osobám a schopnost regulace emocí (pocitů a nálad) či dovednost prosadit

¹⁴ Haškovcová, H. *Fenomén stáří*. s. 20 - 21

¹⁵ Gruss, P. *Perspektivy stárnutí*. s. 11 - 12

¹⁶ Jirásková, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. s. 25

vlastní názor a stát si za ním, což se nazývá aktivní a pasivní vůle, se zdají být v období stáří velice důležité.¹⁷

Přes to, jak se člověk snaží oddálit své stáří, přes všechny pokusy kosmetiky či plastické chirurgie, i přes dodržování zdravého životního stylu, každého jeho věk stejně jednou dožene. Může stáří o kousek oddálit, může zmírnit jeho příznaky, ale měl by se připravit na to, že jednou nastane doba ohlžení se zpět.

Podle Eriksonovy teorie psychosociálního vývoje je hlavním úkolem stáří dosáhnout integrity v pojetí vlastního života. Projevuje se to přijetím vlastního života a uznáním jeho smyslu. Starý člověk potřebuje hodnotit svůj život pozitivně, jako ukončené dílo, aby mohl přijmout jeho konec. Vyrovnání s vlastním životem usnadňuje i přijetí smrti jako jeho nevyhnutelného důsledku. Starý člověk by měl svůj život brát takový, jaký byl, a nehořekovat nad tím, co se neuskutečnilo nebo mohlo být jinak, či za to, co nemělo být vůbec. Nezvládnutí vývojového úkolu stáří se projevuje zoufalstvím nad ztrátou možnosti prožít život znovu a lépe.¹⁸

Jak vlastně vypadá opravdové stáří? Jak se projevuje? Jak působí na lidského jedince?

Skutečně staří lidé vykazují snížení fyzických i psychických sil. Stáří se stalo čitelným v jejich tváři, v gestech, v chůzi. Vlasy šedivější, u mužů častěji řídnou, na tvářích přibývají vrásky, kůže pigmentuje. Svalstvo ochabuje, pohyby jsou zpomalené, postava se nachyluje a zmenšuje. Říká se, že starý člověk „roste do země“. Dochází k oslabení smyslů a involuce se dotýká i psychiky.¹⁹

Stárnoucí člověk by si měl uvědomit, že je potřeba zúžit své zájmy, omezit aktivity, které byly dříve důležité, měl by pochopit své místo v kontinuitě generací. K dosažení vyrovnanosti ve stáří si člověk může pomoci pouze sám. Smysl svého života musí najít uvnitř sebe.²⁰

V průběhu stáří se mění spolu se zdravím a vzhledem také lidské potřeby. Mění se jejich pořadí, osobní význam, zaměření či způsob uspokojování.

Pravděpodobně nejznámější je psychologická motivační **teorie lidských potřeb** *Abrahama Maslowa* (1908 - 1970). Většinou bývá znázorňována jako pyramida,

¹⁷ Vágnerová, M. *Základy psychologie II.* s. 334 - 343

¹⁸ tamtéž s. 299 - 300

¹⁹ Haškovcová, H. *Fenomén stáří.* s. 31

²⁰ Vágnerová, M. *Základy psychologie II.* s. 301 - 302

jejíž podstavec tvoří ty nejzákladnější životní potřeby a vrcholem jsou lidské aspirace. Tato teorie se zaměřuje především na dosažené cíle. Maslow definuje tyto základní potřeby:

- fyziologické potřeby (jídlo, teplo, sex apod.)
- potřeba bezpečí
- potřeba lásky, sounáležitosti a přijetí
- potřeba uznání a úcty
- potřeba seberealizace²¹

Tato teorie je samozřejmě platná obecně a nezaměřuje se na hodnotový žebříček v jednotlivých fázích lidského vývoje. Ve stáří např. klesá potřeba nových zkušeností, klesá potřeba nových silných zážitků. Senioři mají raději klidný stereotyp. Potřeba sociálního kontaktu je ovlivněna jak potřebou soukromí, tak potřebou kontaktu s blízkými lidmi. Ve stáří se zvyšuje potřeba citové jistoty a bezpečí, protože senioři se cítí mnohem více ohroženi onemocněním nebo osamělostí při ztrátě partnera. Ve stáří se mění i potřeba intimity. Potřeba seberealizace bývá nahrazena potřebou autonomie, to je udržení si vlastní svobody v rozhodování a jednání. I ve stáří zůstává důležitou potřebou užitečnosti a uznání či ocenění od druhých lidí. Potřeba naděje do budoucna klade důraz na zachování soběstačnosti a sebeúcty.

Ve stáří se také mohou měnit povahové vlastnosti člověka. Některé se mohou zvýraznit, jiné utlumit. Staří lidé se nám mohou zdát přecitlivělí, přehnaně soucitní i popudliví, pedantičtí, egocentričtí, důvěřiví i podezíraví, samotářští nebo naopak dotěrní, konzervativnější a méně zvědaví. Mnohé z těchto proměn vlastností je třeba chápat jako reakci na novou životní situaci a na ostatní tělesné změny, které člověk nemůže ovlivnit.²²

Pokud chceme vysvětlit pojem **senior**, musíme si uvědomit, že ještě nedávno byl používán pro osoby starší šedesáti let. V poslední době se však hranice stáří stále častěji posouvá nad šedesátý pátý rok věku. Termín senior je někdy nesprávně ztotožňován s rolí důchodce, ačkoli se prosazuje chápání seniora jako někoho, kdo je aktivnější a soběstačnější a v mnoha směrech bohatší než důchodce.²³

²¹ Nešporová, O., Svobodová, K., Vidovičová, L. *Zajištění potřeb seniorů s důrazem na roli nestátního sektoru*. s. 23-26

²² Vágnerová, M. *Základy psychologie II*. s. 344 - 348

²³ Šerák, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. s. 183

Dnešní senioři v porovnání se svými předchůdci projevují mnohem větší míru samostatnosti a aktivity, mají mnohem širší paletu zájmů. Poučili se ze zkušeností minulých generací a proto bývají lépe finančně zabezpečeni na stáří. Svůj význam v pojmu senior hraje i rozpad tradiční vícegenerační rodiny, která prarodičům automaticky přisuzovala roli dědečků a babiček. Senioři moderní doby naplňují svůj čas cestováním, vzděláváním a společenskými aktivitami. Pomalu se i v naší republice rozšiřuje nabídka různých služeb a výrobků zaměřená čistě na cílovou skupinu seniorů, což dříve nebyvalo zvykem. Senioři se takovým způsobem stávají významným hospodářským činitelem moderní společnosti.²⁴

Poslední léta připravila seniorům mnohem více příležitostí k aktivitám a uplatnění se, bohužel se s moderní dobou vytratila i významná úloha starší generace, která spočívala v propojení s nejmladší generací. Děti tak nemají příležitost vytvořit si vztah ke svým prarodičům.

Se stářím a označením senior je neustále spojován i pojem **důchodový věk**, ale vzhledem k individuálnímu vývoji každého jedince, není rozhodně každý důchodce starý. Důchodový věk je takový věk, který společnost považuje za ideální k odchodu člověka na odpočinek a který je spojen s neschopností produktivní činnosti.

Jak již bylo řečeno, senioři, přestože mají mnohé rysy společné, se navzájem velmi liší jak ve své zdatnosti a životních podmínkách, tak ve svých potřebách a nárocích. Je to dáno především:

- jedinečností vloh a osobních rysů, které se s věkem nemění,
- různou mírou chorobných změn,
- různou mírou prožitků během života,
- různými zkušenostmi, návyky, různým vzděláním, odlišnou profesní kariérou, jiným způsobem života,
- individuálním přístupem k hodnotám, jiným životním názorem a rozdílnou aspirací,
- rozdílným sociálním a ekonomickým zázemím, jako jsou vztahy v rodině, počet dětí či osamělost, finanční problémy, bytová situace atp.²⁵

²⁴ Šerák, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. s. 188

²⁵ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 9

Odchod do důchodu znamená především ztrátu profesní role a s ní spojenou ztrátu společenské prestiže. Tato změna narušuje rovnováhu dosavadního systému všech rolí. Navíc má nová role důchodce horší sociální status a omezená privilegia. V české společnosti je na jedné straně považováno za výhodu, když člověk nemusí pracovat a dostává důchod, na druhé straně je role důchodce spojena s nižším hodnocením starších lidí. Společnost je posuzuje na základě aktuálního přínosu a nebere příliš v úvahu, co dokázali dříve. Odchod do důchodu je brán jako ztráta ekonomické nezávislosti, ztráta výkonnosti a společenské užitečnosti.

Ztráta profesní pozice je brána rozdílně mezi muži a ženami. Na muže má odchod do důchodu většinou mnohem tíživější dopad, protože ženám zůstává uplatnění v domácnosti a v rodině. Proto by měla být vžitá jistá příprava na přechod do penze. V rámci přípravy na důchod by si měl člověk ujasnit svá očekávání od změněné situace a měl by si vytvořit představu nových činností, které ho budou těšit, naplňovat a uspokojovat. Čerstvý důchodce prochází obvykle fází bezprostřední reakce na změnu, která se může pohybovat mezi štěstím a depresí. Následuje fáze deziluze a postupného přizpůsobení a fáze adaptace na životní styl důchodce. Postupně dochází ke stabilizaci života a přijetí nového stereotypu. Odchod do důchodu vyžaduje od člověka transformaci osobnosti.²⁶

Po odchodu do důchodu je člověk nucen najít si nový smysl dalšího života. Senior, který je omezován změnami spojenými s vyšším věkem, se musí vyrovnávat ještě s dalšími problémy, které se objeví v tomto období jeho života. Aby zvládl veškeré změny bez větších problémů, měl by se zaměřit jen na to, co je důležité a měl by se naučit těšit z toho, co zůstalo zachováno. Měl by také akceptovat to, co nelze změnit. Důležitý je aktivní přístup k řešení problémů. Sebepojetí staršího člověka se pod tlakem okolností často zásadně mění.

Odchod do penze je spojen se ztrátou mnoha rolí a různých kompetencí, které člověk zastával v předešlém období, a které zůstávají už jen ve formě vzpomínek. Minulé role zůstávají součástí identity člověka, i když jen na symbolické úrovni. Starý člověk si rád připomíná, kým byl, jak v mládí vypadal a čeho dosáhl. Minulost tak používá proti ztrátě sebeúcty a k udržení sebepojetí. Pro staršího člověka je důležité, kam a ke komu patří. Definuje se příslušností k partnerovi, dětem, vnukům, ale i k místu, kde žije.

²⁶ Vágnerová, M. *Základy psychologie II.* s. 355 - 366

Své sebepojetí si vylepšuje úspěchy svých potomků, které považuje i za svou zásluhu, protože bez něj by tu nebyli. Negativní vliv na sebepojetí starého člověka má jeho zdravotní stav a významně jej ovlivní ztráta životního partnera. Ovdovění je bráno jako ztráta další role. Očekávaná smrt pak chápe senior jako ztrátu vlastní identity. Člověk si vytvořil představu, že může být zachován pouze v symbolické podobě. Ve stáří mnohem více přemýšlí, co po něm zůstane, až zemře.²⁷

Odchod do důchodu poskytuje mnohem více volného času než kterékoli jiné období lidského života. K příchodu na svět se připravuje každý devět měsíců, ale přípravě na odchod do penze tolik času nikdo nevěnuje. Představy o vyplnění volného času v penzi aktivitami, které člověk nemohl dělat v mládí, se často rozplynou díky nahromaděným zdravotním problémům, ale i díky finančním nebo jiným existenčním problémům. Člověk se najednou dostane do izolace a pokud si během aktivního života nerozšířil a neudržoval okruh známých a blízkých lidí, ocitne se najednou sám. Také soužití manželů - důchodců není jednoduché. Co se dříve při krátkých setkáních během dne zdálo jako maličkost, stává se při celodenním soužití často neúnosným, pokud se člověk nenaučil již dříve toleranci a trpělivosti.

Není radno podcenit ani bytovou a finanční přípravu na stáří. Zdravotní problémy se hůře snášejí se spoustou schodů či úklidem přebytečných prostor po osamostatnění se a odchodu dětí z domova. A rozpočet domácnosti by snesl finanční přilepšení ke starobnímu důchodu, aby se člověk také mohl těšit ze zájmových aktivit. Ve stáří se musí člověk mnohem více přemlouvat k jakékoli činnosti, ať již z důvodů zdravotních, nebo z pocitu zbytečnosti. Pokud se nevytvrdil ve vytrvalosti a pevné vůli dříve, v důchodu to již nedožene a představy o uskutečnění snů se rozplynou.

1.2 Pohled společnosti na seniory

Jak se dívá dnešní společnost na staré lidi a jak je vnímala v minulosti? Každé historické období posuzovalo věk z pohledu své doby, takže se označení „starý“ vztahovalo k jinému chronologickému věku. Dříve bylo mnohem běžnější zemřít v mládí. Staří lidé byli spíše vzácností. V průběhu dějin se střední délka života dlouho

²⁷Vágnerová, M. *Základy psychologie II.* s. 305 - 308

pohybovala mezi 20 - 40 lety, protože dětská úmrtnost byla vysoká a mnoho lidí podlelo nejrůznějším nemocem nebo tvrdým životním podmínkám.²⁸

Velký vliv na vztah společnosti ke starým lidem měla odpradávná různá náboženství, která patřila neodmyslitelně ke každé kultuře. Náboženství vždy byla plná pravidel týkajících se samozřejmě i stáří. Některé společnosti zanechávali staré bezmocné lidi ve velmi tvrdých přírodních podmínkách, aby se postarali sami o sebe, jiné vyznávali pravidlo „Cti otce svého a matku svou“. Většina světových náboženství ale vždy připisovala stáří zvláštní důstojnost a moudrost, vyžadovala od mladých lidí, aby měli vůči starým respekt a aby se o ně, až přijde čas, postarali.

Další pravidla, která se vyvinula mimo náboženství, byla pravidla slušného chování, například při otevírání dveří či pozdravech. V současné době si často stěžujeme na úpadek v chování mladší generace ke starší. Důvodem může být jak ztráta vzorů ve výchově, tak mezery ve výchově vůbec.²⁹

V naší zemi pro většinu lidí stále přetrvává model, který vznikl v šedesátých letech minulého století. Ten považoval za samozřejmou ochotu dobrovolně přijmout při odchodu do penze osamělost stáří spojenou s myšlenkou „napracoval jsem se už dost, tak si odpočinek zasloužím“. Proto ani společnost nepřipravovala programy pro seniory. Člověk, který odešel do penze, dostal nálepkou „důchodce“ a pomalu si zvykal na myšlenku, že by měl odejít do domova důchodců, aby uvolnil místo mladším. Tento pozůstatek minulosti vede k tomu, že se naše současná společnost teprve nyní začíná učit vytvářet programy pro aktivizaci seniorů.

Generace dnešních starých lidí v České republice je velice různorodá skupina. Tvoří ji senioři, kteří prožili jednu nebo dvě světové války, padesátá léta, tři měnové reformy, normalizaci i změny po roce 1989. Naučili se žít skromně, ale jsou také zvyklí očekávat pomoc od druhých - od státu.³⁰

Na základě analýzy aktuální situace v naší zemi jsou známé mnohé mezigenerační bariéry, které ve svém důsledku způsobují napětí, konflikty a nedorozumění. V porovnání se situací v tradiční společnosti, kdy většina jedinců vyrůstala v široké mnohagenerační rodině, a byla tedy od dětství konfrontována se stářím jako se zcela přirozeným fenoménem, nejsou občané moderní společnosti

²⁸ Gruss, P. *Perspektivy stárnutí*. s. 44 a 45

²⁹ tamtéž s. 172 - 173

³⁰ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 14

na problémy stáří připraveni. Právě nedostatek osobní zkušenosti, rozpad tradiční rodiny i celkové klima ve společnosti zhoršují vztahy mezi generacemi. Dá se předpokládat, že velká část předsudků vůči seniorům bude ze společnosti pomalu vytlačována, především vlivem celkového stárnutí populace. Seniori budou postupně pronikat zpět do všech oblastí života společnosti, včetně pracovní. Ovlivnit změnu v pohledu na seniory může i výchova společnosti cílená na vytváření pozitivního přístupu ke stárnutí a stáří.³¹

Na populaci seniorů čekají v dnešní společnosti díky mezigeneračním bariérám mnohá rizika. *Pavel Mühlpachr* vyjmenovává v Gerontopedagogice ty nejzákladnější problémy starší generace po odchodu na odpočinek. Patří mezi ně:

- ekonomické zbídačování znemožňující uspokojit potřeby dané společnosti
- věková diskriminace, ageismus
- vytěsňování, nedobrovolný život mimo společnost
- generační intolerance (pracovní příležitosti, bydlení)
- předsudky - přeceňování nemocnosti a poklesu funkční zdatnosti ve stáří, prisuzování postižení - demence
- změna sociálních rolí při odchodu do důchodu a s tím spojená neschopnost se přizpůsobit
- osamělost díky ovdovění
- rychlý vývoj společnosti a technologií a s tím spojené zastarávání znalostí (zhoršená mezigenerační komunikace, zhoršené možnosti na trhu práce)
- vyšší nemocnost spojená se změnami ve stáří
- zvýšené riziko ztráty soběstačnosti
- pokles schopnosti a vůle signalizovat své potřeby a potíže
- ztráta rozhodovacích možností a s tím spojené manipulování
- zanedbávání a týrání nesoběstačných jedinců³²

1.2.1 Stáří v historii

„Stárnutí je sice problém daný stavbou a funkcí organismu, byla to však civilizace, která udělala ze stárnutí hrozbu a problém.“³³

³¹ Šerák, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. s. 191

³² Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 18

³³ tamtéž s. 7 - 8

Stejně jako dnes, posuzovali lidé i v historii stáří podle svých vlastních zkušeností a podle toho, co viděli kolem sebe. Dříve se dožilo stáří mnohem méně lidí, než dnes a ti, kterým bylo dopřáno dočkat se vyššího věku, trpěli stejnými nemocemi stáří a obdobnými předsudky společnosti, jako staří lidé dnes.

Analýza pramenů z různých historických epoch nám dává tušit, že pojem tradiční společnost ve spojení s úctou ke stáří, není vždy zcela pravdivý. Staří lidé za časů antiky i Starého zákona až po renesanci měli stejné zdravotní a sociální potíže, jako dnes. Zdá se, že přikázání „Cti otce svého a matku svou aby dobře bylo tobě a abys byl dlouhověký na zemi“ bylo vytvořeno jako reakce existujících a prevence budoucích mezigeneračních konfliktů. Antická literatura poskytuje řadu obrazů jak pozitivních tak negativních o statusu starých lidí tehdejší doby. Platon nedoporučoval, aby veřejný úřad zastával někdo mladší padesáti let a členové senátu ve Spartě museli mít dokonce nejméně šedesát let. Naproti tomu nám však antická komedie ukazuje starce jako nemohoucí figury a stařeny jako čarodějnice. Z dostupných pramenů vyplývá, že staří lidé nebyli nikdy respektováni pouze na základě svého věku. Byli uznáváni především díky osobním úspěchům, častěji však díky majetku. Je jasné, že se vždy stárlo jinak mužům a ženám, jinak bohatým a chudým a že stáří nikdy nebylo jednoznačně pojímáno jako pozitivní a úctyhodné.

Ve společnosti lovců a sběračů pravěkých dob byl status starých lidí velmi nízký. Platilo pravidlo „přežití nejsilnějšího“ a to dává tušit, že staří vždy ustoupili mladým a silným, aby bylo možné přežití druhu. Sociální život založený na těchto pravidlech mohl jen s obtížemi být ke stáří přívětivý a čím hlubší historie, tím zřejmě také horší podmínky pro staré lidi.³⁴

Některé společenské systémy měly staré lidi v nesmírné úctě. Pro dávné Slované byla rada starších formálně uznávanou skupinou a ve starém Řecku existoval senát (*senex* znamená starý) který reprezentoval skupinu moudrých a úctě se těšících lidí. Víme však také, že ti, kteří rozdávali moudré rady, vlastně nebyli tak staří. Slovo starý původně neznamenal věkovitý nebo chatrný, ale zralý, dospělý člověk. Podstatně méně se již hovoří o tom, že skutečně staří lidé bývali vyháněni od společného stolu, protože již nemohli pracovat. Jako ekonomicky neproduktivní žili na okraji společnosti. Existovaly dokonce kultury, ve kterých byli nepotřební lidé zabíjeni.³⁵

³⁴ Vidovičová, L. *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. s. 134 - 136

³⁵ Haškovcová, H. *Fenomén stáří*. s. 337

V předindustriálních společnostech nebyli velmi staří lidé tak početní jako dnes, a proto byli obdivováni pro svou dlouhověkost. Hlavním důvodem úcty ke stáří však spíše bývalo privilegium starší generace kontrolovat majetek, a to díky zákonům o dědictví a pravidlech o následnictví. O člověka, který podlehl nátlaku svých dědiců a předal jim hospodářství, se potom starali pouze z milosti, což bylo častým důvodem, proč se předání majetku neustále odsouvalo aby staří lidé nebyli závislí na dobré vůli mladší generace. S transformací zákonů staří lidé ztratili většinou jak ekonomickou moc, tak své postavení. Oslavované charakteristiky stáří jako zkušenost a moudrost byly nahrazeny fyzickou silou a výdrží, mladistvou krásou a znalostí novinek, ochotou vyrovnávat se s rychlými změnami.³⁶

Jak posuzovali stáří filozofové starých dob? Platon chválil stáří, protože vede člověka k lepší životní harmonii a prohlubuje jeho moudrost. Sokrates se naopak obával prodloužení života, neboť měl strach, že oslepne, ohluchne a začne zapomínat. Seneca dokonce prohlásil: „Stáří je nevléčitelná nemoc“.³⁷ Cicero zastával názor, že dlouhý život je požehnáním a moudrost stáří by měli mladí lidé uznávat. Na výtku, že stáří nás přibližuje smrti reagoval odpovědí, že umírají i mladí lidé a že smrt je nevyhnutelnost, která lidský život provází.

Stejně jako dnes, i v historii měli lidé strach ze smrti, i když tušili, že jen díky konečnosti, má život nějaký smysl. Smrt byla v různých náboženstvích brána jako vyvrcholení lidského života. Jakási přehra života nesmrtelného.³⁸ Proto je touha po dlouhém, ale mladém životě stará jako lidstvo samo. Antičtí bohové se honosili věčným mládím a podle knihy Genesis se Metuzalém dožil věku 969 let a jeho otec zemřel v mladém věku 365 let. Učenci čínského taoistického náboženství založeného ve 4. století před naším letopočtem, považovali za svůj cíl nesmrtelnost, které mělo být dosaženo duchovním a tělesným cvičením a alchymii.³⁹

Středověký člověk měl strach ze stáří a splnění touhy po věčném životě směřoval až na dobu po smrti. Naopak v renesanci se opět objevila snaha po získání elixíru života, který měl omlazovat a dokonce činit člověka nesmrtelným.

³⁶ Vidovičová, L. *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. s. 134

³⁷ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 8

³⁸ Jirásková, V. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. s. 43 - 44

³⁹ Gruss, P. *Perspektivy stárnutí*. s. 117

Teprve v 18. a 19. století se díky době romantismu⁴⁰ děti a senioři stali na čas tvory, které je třeba milovat a opatrovat.

Historicky vzato, se jen velmi málo lidí dožilo svého stáří. Naši předci v mládí i v dospělém věku podléhali především infekčním chorobám, např. moru nebo později choleře. Těžká fyzická práce, problematické hygienické podmínky, chudoba, minimální lékařská péče a další faktory byly příčinou toho, že se jen 2 - 4 procenta populace dožívala vyššího věku. Dožít se stáří s sebou přinášelo určité společenské výsady. Jako pamětníci mohli předávat životní i profesní zkušenosti a mladší generace nemohla získat informace nikde jinde než právě z jejich vyprávění. Po dobu několika staletí bylo vyžralé stáří vzácné, a proto žádoucí. Možná právě tady vznikla idealizovaná představa o krásném stáří v minulosti, která žije dodnes. Úcta k seniorům však v minulosti nebyla pravidlem. Vztah člověka k vlastnímu stáří a ke starým lidem se odvíjí od obecných představ společnosti, ve které žije. Samotná doba je pak ovlivňována událostmi. Které ji definují, takže jakmile přišly doby válek a doprovodné ekonomické a duchovní bídy, pak ten, kdo se nemohl postarat sám o sebe, byl nemilosrdně vyloučen ze středu lidského společenství.⁴¹

Péče o staré lidi byla uskutečňována především v rámci rodiny. Pokud rodina chyběla nebo nechtěla o staré lidi pečovat, ocitli se staří lidé na periferii společnosti, potulovali se a žebrali. Péči o staré a potřebné lidi v těch dobách přebírala především církev a tak na území Čech a Moravy vznikaly ve středověkých městech špitály, které se staly první institucí pro dlouhodobý pobyt starých lidí. Až Josef II. přikázal zřizovat nemocnice, chorobince a chudobince. Velký význam mělo zavedení chudinského a domovského práva z poloviny 19. století, podle kterého byly obce povinny postarat se o chudé a k práci nezpůsobilé příslušníky. Dnes jsou již obecní pastoušky, chudobince a starobince téměř zapomenutou záležitostí.⁴²

Novátorským přístupem k péči o staré a potřebné lidi se staly ve dvacátých a třicátých letech minulého století tzv. „Masarykovy domovy“ v Praze. Toto zařízení se skládalo z 21 objektů, mezi které patřily nemocnice, ubytovny pro staré, chudé, nemocné, ozdravovny pro děti, učebny a zařízení pro volný čas. Obyvatelé mohli pracovat v různých dílnách, mohli pomáhat při přípravě jídla, opravovat prádlo nebo pomáhat při péči o děti. Mohli si také přivydělat na některém ze statků patřícím

⁴⁰ Weeks, D., James, J. *Tajemství věčného mládí*. s. 75 - 80

⁴¹ Haškovcová, H. *Fenomén stáří*. s. 33 - 40

⁴² tamtéž. s. 183 - 189

k zařízení. V objektu se dokonce nacházela první „Klinika chorob ve stáří“ na světě. Veškeré aktivity „Masarykových domovů“ však bohužel byly ukončeny s příchodem druhé světové války.⁴³

Myslím si, že ani dnešní společnost ještě není schopná navázat na tyto vize, které předběhly nejenom svou dobu. Současné programy pokoušející se o posílení samostatnosti a soběstačnosti seniorů a zlepšení mezigeneračního porozumění se k dennímu režimu chovanců Masarykových domovů mohou jen z části přirovnávat. Kéž bychom se naučily nezavrhovat vše staré a dokázali využít moudrost minulých generací.

1.2.2 Stáří v současnosti

Jak na stáří, stárnutí, seniory a lidi v důchodovém věku pohlíží dnešní uspěchaná a do sebe zahleděná společnost? Většina příslušníků mladších generací neví, co je to kontinuita různých generací, která se dříve udržovala společným soužitím lidí různého věku v rámci rodiny. Vzhledem k tomu mladí nepocítují se starými lidmi sounáležitost a chápou je jako příslušníky jiné, podřadnější kategorie. Negativní postoje mladších generací ke starým lidem mohou způsobovat také obavy z vlastního stárnutí a vidiny vlastního stáří. Staří lidé jsou společností chápáni jako přítěž, skupina, která mnoho vyžaduje, ale nic nepřináší. Významnost stáří jako závěrečné etapy životního cyklu je úmyslně přehlížena.⁴⁴

Společenskou prestiž má v dnešní době mládí, krása, síla, výkonnost a dokonalost. Jako bychom zapomněli, že věk nakonec dohoní každého, a že během dvaceti let bude na světě více starších osob, než těch mladších. Většina starých lidí není připravena na úskalí svého vyššího věku. Seniorská generace očekává větší pomoc od státu a své mladé osvobozuje od povinností s odůvodněním, že mají dost své práce. Střední generace tak není připravena vést vlastní děti k úctě ke stáří a necítí potřebu, připravit se na vlastní stáří. Skutečností je, že společnost vynakládá více prostředků na léčbu onemocnění, ale málo se stará o preventivní opatření. Neučí lidi vlastní zodpovědnosti za svůj život a zdraví. Mladá generace by neměla zapomínat na to, že stáří čeká i ji a že v oblasti rodinných vztahů dává svým dětem identifikační vzor.⁴⁵

⁴³ Haškovcová, H. *Fenomén stáří*. s. 195 - 199

⁴⁴ Vágnerová, M. *Základy psychologie II*. s. 309

⁴⁵ Klevelandová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 12 - 30

Stárnutí je celoživotní proces, a jako takové by mělo být chápáno. Stáří samo o sobě není choroba a ztráta soběstačnosti není nezbytným důsledkem stárnutí. Náklady na problematiku stárnutí by měly být pokládány za trvalou investici a opatření by měla být komplexní a cílená. Důležitou podmínkou kvalitního budoucího sociálně ekonomického rozvoje je věkově integrovaná společnost, ve které je eliminována věková diskriminace (*ageismus*) a naopak je posilována solidarita a vzájemná podpora mezi generacemi. Příprava celé populace na pozdější stádia života by měla být nedílnou součástí sociální politiky a měla by zahrnovat všechny faktory (tělesné, duševní, kulturní, náboženské, spirituální, ekonomické, zdravotní). Senioři by měli být aktivními účastníky tvorby a realizace všech opatření, tedy i politických.⁴⁶

S pohledem současné společnosti na stáří a staré lidi je stále častěji spojován pojem **ageismus**. Dá se vysvětlit jako „ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází životního cyklu, manifestovaná diskriminací osob a skupin na základě jejich chronologického věku nebo na jejich příslušnosti k určité generaci“.⁴⁷ Někdy je ageismus vysvětlován také jako averze vůči starým lidem i všemu, co stáří připomíná.

Ageismus je odvozen od anglického slova „age“, které znamená věk, stáří a obecně je jím označován „společný předsudek vůči stáří“. Poprvé byl tento pojem prezentován již v roce 1968. Podstatou ageismu je stereotypizace, která je tvořena negativními předsudky vůči seniorům. Mezi tyto základní předsudky patří mylné představy, že:

- starší lidé jsou v práci neproduktivní, a proto jsou zbyteční;
- od středního věku klesají schopnosti učení se, poznávání a motivace
- člověk starší 65 let je neustále nemocný nebo unavený;
- ke stáří patří nějaká duševní porucha, senilnost;
- stáří znamená osamělost a chudobu;
- stáří je spojeno s ošklivostí a tudíž k němu patří obdobné termíny jako „bába, dědek, fosílie starý bručoun, stará paprika“ apod.

Kromě těchto představ jsou senioři spojováni také s charakteristikami jako: „pasivní, sobečtí, bezohlední, pohodlní, sebestřední“ atd.

K ageistickému ovzduší přispívá také současný kult mládí a produktivnosti postavený proti představě o seniorech, jako zátěži společnosti. Za řadou

⁴⁶ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 16 - 17

⁴⁷ Vidovičová, L. *Stárnutí, věk a diskriminace*. s. 113

mezigeneračních konfliktů však může být naopak představa starších, že už mají odpracováno, že vědí vše nejlépe, a že mají nárok na jistá práva, ale bez odpovědnosti. Uvádí se, že mezigenerační konflikty patří vedle manželských problémů k nejčastějším lidským sporům. Hlavní roli zde sehrává předpojatost rozdílných generací vůči sobě navzájem.⁴⁸ Má-li současné generačně rozdělené společenství v budoucnosti prosperovat, musí se jednotlivé generace naučit opět spolu komunikovat a spolupracovat. Musí se naučit spolu setkávat a hledat společná témata.⁴⁹

Mladí lidé se často cítí až příliš sebevědomě díky tomu, že v určitých oblastech vymožeností moderního světa vědí víc, než jejich otcové a dědové. Pyšní se například obdivuhodnou počítačovou gramotností. Problém, který si však příliš nepřipouštějí, tkví v tom, že moderní technika se mění tak rychle, že v budoucnosti již nebude platit staré známé: „co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš“. Člověk se bude muset novým postupům a skutečnostem naučit učit po celý život.⁵⁰

Je možné, že budoucnost a očekávané změny ve společnosti, přimějí nastupující generaci k razantnějším změnám v celkovém přístupu ke stárnutí, tedy i ke změnám v zákonech. V USA např. platí od roku 1979 zákon, díky kterému nemůže být nikdo poslán nedobrovolně do penze. Tento zákon překonává zažitý kult mládí a učí novému pohledu na stárnutí a stáří. Potvrzuje, že každý člověk stárne individuálně. Někdo je starý již v padesáti a jiný je v sedmdesáti ještě plný elánu.⁵¹

Největším problémem však zůstává v překonání zažitých představ jak mladších tak starších generací. Proměna společnosti se nepodaří ze dne na den a „nový život“ nese s sebou spoustu bolesti, jako každé zrození.

1.3 Společenská úloha seniorů

Každý jedinec ve společnosti musí mít a má své místo. To platí pro každého člověka v každé generaci a tedy i pro seniory a lidi v důchodovém věku. Někdo nad svou rolí v životě společnosti nepřemýšlí, pro někoho je naopak smyslem života. Proto se i většina starých lidí ptá: „Co mám? Mám svou rodinu, svého partnera, své známé? Mám svůj domov a nějakou užitečnou práci? Jaká je má životní situace? Co ještě mohu

⁴⁸ Jirásková, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. s. 21 - 26

⁴⁹ tamtéž. s. 63

⁵⁰ Haškovcová, H. *Fenomén stáří*. s. 43 - 44

⁵¹ Kubelka, S. *Konečně přes čtyřicet*. s. 133, 134

a již nemohu dělat? Co je pro mne důležité? Mám nějaký cíl? Pro koho to budu dělat? Ocení mou snahu někdo? Má vůbec smysl se o něco snažit?“⁵²

Společenská úloha, neboli **role** může být definována jako „vyjádření a konkretizace nároků a očekávání společenské skupiny, ve které člověk žije“. Tím, že se neustále učí sociální role, je socializován, tedy přizpůsoben svému okolí. Společnost jej přijímá a stává se její součástí. Socializace je celoživotní proces, ve kterém se (i starší) člověk učí různé, často protichůdné role, které definovala společnost.⁵³ Některé role jsou mu společností vnuceny, jiné si vybírá sám.

Během jednotlivých fází života se role člověka neustále mění a on se jim musí přizpůsobovat. Zdá se však, že v závěrečném období dospělosti a ve stáří společenských úloh jedinci spíše ubývá. S osamostatněním se dětí člověk nejprve ztrácí svou rodičovskou roli a po odchodu do penze ztrácí svou pracovní roli a mění se jeho společenská role. Starší člověk je postupně omezován přibývajícím zdravotními problémy a po odchodu do důchodu se často ocitá i v sociální izolaci. Ve stáří stejně jako v mládí potřebuje člověk někam patřit. Potřebuje být uznáván a cítit se platný a potřebuje také mít v něčem nebo někom oporu. I starý člověk potřebuje zůstat členem společnosti, ve které žije a které předal část ze svého já.

1.3.1 Role seniorů v historii

Každý věk má svoje poslání a úlohu, což respektovali již staří Číňané v dávných dobách, když rozdělili život člověka na období mladosti, období zakládání rodiny, období poznávání vlastních omylů a poslední - období tvořivého života. Nejvyšší věk, kterého se chtěli dožít byl mezi 60. a 70. rokem stáří a z jeho pojmenování je jasné, že jej rozhodně nepovažovali za zbytečné.⁵⁴

Slovo starý původně neznamenovalo věkovitý nebo chatrný, ale zralý, dospělý člověk. Ve všech tradičních společnostech stále přetrvávají vzory chování z historie. Z toho můžeme usuzovat, že se v minulosti staří lidé těšili úctě, a to hlavně kvůli svým zkušenostem. Jak popisuje Věra Jirásková⁵⁵, místo starých mužů bylo v radách a soudech, jim se obvykle svěřoval výklad tradic i zvyků, a rozhodování ve sporech.

⁵² Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 70

⁵³ Beneš, M. *Andragogika*. s. 123

⁵⁴ Machalová, M. *Biodromálna psychológia pre pomáhajúce profesie*. s. 90

⁵⁵ Jirásková, V. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. s. 42

Ze starců byl původně složen římský senát i senáty soudní. Odtud pochází i naše dnešní označení „starosta“. Staří vystupovali coby znalci, protože jako ti, kteří už nebyli pod tlakem své rodiny a vlastních starostí, mohli rozhodovat objektivněji. Úlohou starých lidí byla vždy péče o děti, o vnoučata. Vyprávěním předávali zkušenosti, dovednosti a vše, co se jim osvědčilo. Vše, co tvořilo kulturní tradici dané společnosti.

Ve velké tradiční vícegenerační rodině měli stárnoucí lidé své místo, které neztratili odchodem na „výměnek“. Úbytek fyzických sil ve stáří neznamenal konec jejich pracovní činnosti, znamenal pouze orientaci na jiný druh práce. I ve vyšším věku tak pokračovala aktivita, která umožnila seniorům mít vědomí užitečného podílu na chodu rodiny. Jejich zkušenosti a rady bývaly ceněny a využívány. Věděli, doufali, že pokud budou potřebovat, bude o ně postaráno. Historické prameny nám samozřejmě ukazují, že ne vždy existoval tento ideální život seniorů. Odchod na „výměnek“ dal často možnost útisku a izolace starých lidí.⁵⁶

Od počátku šedesátých let 19.století probíhaly vývojově historické výzkumy rodiny a sociální rolí a povinností v celé šíři společnosti. Mezi vědce zkoumající rodinné vztahy patřili i Henry Sumner Maine (1822 - 1888) a Émile Durkheim (1858 - 1917). Výchozím bodem jejich výzkumu bylo srovnání manželského, rodinného, vlastnického a dědického práva. Právní normy sloužily jako východisko pro analýzu forem rodiny. Při výzkumu zjistili, že primitivní společnost se skládala převážně z velkorodin, v nichž žili rodiče spolu s ženatými syny, jejich ženami a dětmi, pod nadvládou patriarchy. Příslušnost jedince k takové velkorodině určovala jeho status. Se zánikem feudalismu a počínající industrializací se změnilo i rodinné a dědické právo. Příbuzenská rodina se rozpadla a kdysi silné domácí společenství ztratilo svoje funkce. V novém, civilním právu byla věnována hlavní pozornost jedinci.

Také *Fédéric Le Play* (1806 - 1882) se zabýval vztahy a rolmi jednotlivých členů rodiny. Popsal typ rozvětvené rodiny, kde základem byl rodinný dům a nerozdělený majetek, který zpravidla přecházel na nejstaršího syna. Jeho rodina pak tvořila jádro a on byl povinen postarat se o své rodiče až do jejich smrti. Přebíral odpovědnost za udržení rodinného života a rodinných tradic. Ve změně dědického práva díky „Code civil“, kdy otec pozbyl právo rozhodovat o své závěti a dědictví se rozdělilo rovnoměrně mezi sourozence, viděl jednu z hlavních příčin rozpadu tradičních vztahů

⁵⁶ Klevelandová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 84, 85

v rodině.⁵⁷ Po rozpadu středověkého světa orientovaného na náboženství a vzniku mobilní populace se pak nestačily vyvinout nové kulturní vzory.

Tradiční způsob života s více generačním soužitím v současnosti přetrvává pouze v některých částech světa a rovněž romské rodiny si jej stále zachovávají. I v zemích, kde vládne islám, zůstává funkční velkorodina, ve které má vedoucí postavení muž, a kde je syn, jako pokračovatel rodu, vychováván k zajištění podpory rodičů ve stáří.⁵⁸

K velkým změnám ve složení a funkcích rodiny, i ke změně rolí starých lidí ve společnosti, došlo tzv. „průmyslové revoluci“. Lidé se byli nuceni stěhovat za obživou, což vedlo ke zmenšování velkorodiny až k dnešní podobě rodiny, kdy mladší a starší generace žijí odděleně.

V poválečných padesátých letech minulého století se děti rodily do zcela jiných poměrů a tak vznikalo klima vhodné pro změny i v rodinném životě. Mladé rodiny se začaly dříve osamostatňovat, zůstávali však bydlet nedaleko rodičů, kteří se mohli i nadále starat o vnoučata. Teprve s módou stěhování se za kariérou se vzdálenost mezi dětmi (vnoučaty) a rodiči (prarodiči) zvětšila a tím se základní role seniorů vytratila.⁵⁹

Funkce rodiny se vyvíjely a měnily spolu s vývojem a změnami ve společnosti. Moderní rodina pozbyla některé ze svých dřívějších funkcí, ty nejzákladnější ale na svém významu nic neztratily. Patří mezi ně:

- funkce reprodukční;
- funkce materiální - zajištění slabších členů rodiny (v dnešní době se tato odpovědnost často přenáší na společnosti - různé sociální dávky);
- funkce výchovná - slouží k socializaci jedince;
- funkce emocionální - poskytuje všem svým členům uspokojení řady potřeb (podpory, pomoci, přijetí, uznání, sounáležitosti atd.)

Pokud rodina nefunguje tak, jak by měla, mění se i pojetí těchto jejích základních funkcí. Aby rodina plnila uvedené funkce, je třeba přítomnosti všech jejích členů. Česká rodina, se ve srovnání s rodinami západního světa, začala podstatně měnit až v devadesátých letech dvacátého století. Více lidí si začalo volit život bez partnera

⁵⁷ Možný, I. *Rodina a společnost*. s. 31 - 40

⁵⁸ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 78, 87

⁵⁹ Možný, I. *Rodina a společnost*. s. 58 - 60

a dětí a převládá odmítavý postoj k soužití více generací, starým i mladým začal více vyhovovat oddělený život.⁶⁰ Od počátků přerodu naší společnosti uplynulo pouhých dvacet let, ale v pojetí rodiny jsme vyspělejší země rychle dohonili.

1.3.2 Role seniorů v současnosti

V polovině minulého století se prosadila se myšlenka, že pro každý životní úsek existuje určitá norma a role a že tyto normy a role jsou pevně dané. Postupně však nastoupila individualizace. Tento trend s sebou nese i změny rolí v jednotlivých fázích života. Přehledná posloupnost „vzdělání - práce - důchod“ zanikla a přibyly nové formy - nezaměstnanost a nutnost celoživotního vzdělávání. Dnešní člověk tedy vyplňuje více rolí než dříve a musí být schopen hrát i protichůdné role. Z dospělého - učitele a vychovatele se stává žák a z dítěte - žáka se často stává učitel (dospělý je ovlivňován módou a kulturou dětí; dítě jej často učí zacházet s novými ITC).⁶¹

Každý člověk potřebuje někam patřit, mít své role v rodině, v práci a ve společnosti. Stáří postihuje mnoho sociálních změn a ztrát, které jsou seniory často obtížně přijímány. V této době se zvyrazňuje potřeba identity a uznání vlastního „já“ sebou i druhými. Atributem současné společnosti je však někdy příliš tvrdý individualismus. Někam se vytrácí schopnost pro lidskou potřebu sounáležitosti s druhými a života pro druhé. Někam se vytrácí láska k člověku a pochopení pro odlišnosti druhých. Mění se struktura rodiny dosud nevytvořila novou roli pro starého člověka. Poprvé v historii lidstva existují v jednom horizontu čtyři generace rodinných vztahů, které nemají ujasněné vzájemné role. Starší lidé se často cítí ohroženi současnou dobou, a upozorňují na nevhodné společenské a výchovné vzory pro mladší generaci.⁶²

Co svým dětem předáme, vrátí se nám jako bumerang, ale pokud namíříme špatným směrem, přinese nám jiné ovoce, než budeme očekávat.

Dnešní technické vynálezy a přesycenost informacemi narušují pravidla lidské sounáležitosti. Člověk pojímá vše ve směru zužitkování a materiální potřeby tak převyšují duchovní hodnoty. Moderní komunikační prostředky ochuzují o lidské

⁶⁰ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 76, 77

⁶¹ Beneš, M. *Andragogika*. s. 129 - 130

⁶² Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 12 - 69

setkávání, o prožitky a zážitky lidského společenství a také o poznání lidského smyslu, tzn. být člověkem. Seniorům ubývá známá potřeba předávání informací z generace na generaci. Málokdo chce čerpat ze seniorských celoživotních zkušeností. Lidská touha po moci a úspěchu vytváří nebezpečí přehlédnutí závazných lidských hodnot jen tak se zastavit a pomoci bez nároku na odměnu. Některé mediální kampaně zesměšňují staré lidi, televizní reklamy nám pokřivují vidění světa, a tedy i vidění stáří. Mnoho sociologů hodnotí naši civilizaci jako zaměřenou na výkon a výsledek.⁶³

Přítom řešení by bylo jednoduché. Dobře fungující rodina. Ta poskytuje všem svým členům pocit bezpečí, pochopení a vzájemnou pomoc. Panuje zde přirozená úcta ke stáří, ale i respekt a podpora práv a nároků mladších členů rodiny. Citové vztahy mezi generacemi obohacují život jak dětí, tak prarodičů, řeší opuštěnost starých lidí a vytváří možnost spolupráce při výchově potomků. Tendence odděleného života generací na jedné straně respektuje rozdílné životní zájmy, ale na straně druhé osamělý život vede ke ztrátě citového zázemí a opory v době životních krizí. Absence mezigeneračního soužití vede k odbourání pocitu sounáležitosti v rodině a k pocitu odpovědnosti za jednotlivé členy. Co by mělo být samozřejmostí, musí se vynucovat zákony. Vzájemný vztah mezi dětmi a rodiči, kteří pomoc potřebují, upravuje Zákon o rodině (část třetí § 87). Nedávno také proběhla médii zpráva o snaze uzákonit povinnost dětí přispívat do rozpočtu rodičů. Myšlenka je sice dobrá, ale v české společnosti, ochuzené o některé morální vlastnosti, snadno zneužitelná nesprávným směrem.

Se změnami v moderní společnosti a s rostoucí technickou vyspělostí má mladá generace jiné nároky na způsob života, než starší generace. Staří lidé se v ní neorientují, nemohou plnit svůj pravěký úkol předávání zkušeností mladší generaci a tak zaměnili tuto roli za finanční pomoc. Očekávají však za to od svých potomků projev lásky, uznání a vděčnosti, stejně jako dříve za původní výchovnou úlohu.⁶⁴

Přístup k životu a využití svého volného času změnili v posledních dvaceti letech u nás nejen mladší generace, ale rozdílně je prožíváno řadou seniorů i období po odchodu do penze. Dnes jsou prarodiče na rodinách svých dětí nezávislí a žijí samostatně. Přesto by měli být prarodiče pro rodinu a vnoučata nepostradatelným prvkem. Měli by vnášet do jejich životů jiný úhel pohledu na svět. Vnoučata a prarodiče

⁶³ Klevelandová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory.* s. 13

⁶⁴ tamtéž s. 80 - 85

se mohou vzájemně obohatit, dítě naučí seniora zacházet s mobilem a senior naučí dítě lásce k přírodě, seznámí ho s některými řemesly či s historií národa.⁶⁵ Prarodič může vyplnit čas, který rodiče nemohou svým dětem dát, neboť ho potřebují k zajišťování života rodiny.

Vztah generací v rodině ovlivňuje jejich vzájemná dostupnost. Pro české rodiny je typické, že jen málo seniorů žije ve společné domácnosti se svými dětmi. Většina z nich však bydlí relativně blízko, ale dávají přednost kontaktu s rodinami svých dětí ze soukromí vlastního bytu. Tento postoj není projevem nezájmu o rodinu, ale výrazem **potřeby autonomie**. Znamená to, že i starší člověk si přeje rozhodovat sám o sobě, o tom kdy a s kým se chce setkat, zda se vůbec chce s někým setkat a co bude dělat. Vypadá to, že se rodinné vztahy se v důsledku odděleného bydlení spíše stabilizují, protože se snižuje riziko vytváření potenciálních konfliktů.⁶⁶

Vztah rodičů a dětí ovlivňují během života kolísající potřeby pomoci a podpory. Mezigenerační solidarita zahrnuje vzájemnou citovou oporu (tzn. projevy porozumění a lásky), kognitivní podporu (tzn. poskytování rad a informací), ale i reálnou pomoc, která je v určitých dobách vzájemná. V české společnosti však častěji pomáhají senioři svým dětem, než naopak. Matka-seniorka bývá zárukou integrity široké rodiny, protože ji považuje za své dílo. Otec-senior nebývá na rodinu tak úzce vázán, jeho vztahy jsou v rodině mnohem klidnější.

Pro seniory je vztah s potomky velice důležitý, protože pomáhá uspokojovat některé své psychické potřeby. Rodiče a děti by měli být celoživotně navzájem zdrojem informací, emoční opory a sebestvrzení. Děti a vnuci přinášejí starším lidem mnohé podněty a zážitky, které by jinak neměli. Přibližují je společnosti, která se mění v době, kdy oni sami zůstávají na jejím okraji. V rámci rodiny je pro seniory možné potvrdit si svůj význam, smysl svého života. Staří lidé mohou hledět do budoucnosti díky svým dětem a vnukům, když prožívají jejich úspěchy i neúspěchy jako své vlastní.

Na počátku stáří jsou obě generace ve fázi vzájemné nezávislosti, ale v době, kdy se starší člověk stává z nějakého důvodu nesoběstačný, dochází k narušení vztahové symetrie. Přichází fáze postupného zvyšování závislosti starších na mladší generaci. Taková proměna rolí bývá pro seniory psychickou zátěží, protože ji vnímají jako své vlastní selhání. Cítí se méněcenní, zbyteční a na obtíž. Funkční stav starých lidí

⁶⁵ Klevelandová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 82, 86

⁶⁶ Vágnerová, M. *Základy psychologie II*. s. 385 - 394

se může postupně zhoršit natolik, že může dojít k trvalé závislosti seniora na dětech. Takový člověk se často stává egocentrickým, je zaměřen pouze sám na sebe. Považuje za samozřejmé, že děti se o něj postarají, ale již nedokáže rozeznat, zda je to vůbec nutné či možné, a jak je tato péče náročná.⁶⁷

V úloze prarodiče prožije člověk v dnešní době přibližně 25 let. Tuto roli získá většinou dříve než v ranném stáří. Vztah k vnoučatům bývá jiný, než k dětem. Prarodiče vystupují vzhledem ke svým vnukům jako nositelé tradice a rodinných příběhů a vnuci necítí potřebu vymezovat své postavení vůči prarodičům, jako to činí vůči autoritě rodičů. Vzhledem k tomu, že vnoučata i prarodiče jsou v určité fázi závislí na ekonomicky aktivní střední generaci, mohou spolu vytvářet koalice, které se navzájem podporují proti manipulujícímu tlaku „dospělých“. Konkrétní podoba vztahů prarodičů a vnuků závisí na věku a v průběhu času se mění. Během let jsou prarodiče pro své vnuky nejprve důležití a vítaní společníci, později nezajímaví lidé se kterými si nemají co říci a nakonec kamarádi, kterým vnoučata mnohem lépe rozumí, než jejich děti ve středním věku a dopřejí jim to, co jim dělá radost, i když to možná není zcela vhodné. Mladé lidi zřejmě nedráždí tolik iracionální potřeby prarodičů, protože za ně nenesou takovou odpovědnost jako střední generace.⁶⁸

Završující fází rodinného života je tzv. „opouštění hnízda“, kdy se dospělé děti osamostatňují a opouštějí rodinu. Představitelé starší generace především sledují, jak si jejich děti vedou, prožívají jejich radosti i starosti. Stáří pozoruje uspěchaný běh života svých potomků a netroufá si je zdržovat. Ohlíží se zpět, bilancuje své úspěchy a neúspěchy. Mladá generace má nedostatek času pro starší generaci, což prarodiče často odsuzuje k pocitu opuštěnosti a dojmu, že stáří je k ničemu.⁶⁹ Mladá generace by neměla zapomínat, že stáří čeká i ji a že dává příklad svým dětem, které se, až dospějí, budou chovat po vzoru svých rodičů. Nejde tolik o délku věnovaného času jinému člověku, ale o kvalitu vzájemných vztahů, kde má místo láska, důvěra a trpělivost.

Lidé v průběhu historie vždy hledali způsob, jak vyrobit zlato a jak získat prostředek, který by jim prodloužil aktivní život. Zlato zatím vyrobit neumíme, prodloužení života

⁶⁷ Vágnerová, M. *Základy psychologie II.* s. 385 - 394

⁶⁸ tamtéž s. 385 - 394

⁶⁹ Klevelandová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory.* s. 79, 80

se ale lidstvu již podařilo. Přesto nejsme spokojeni. Proč? Protože jsme sice přidali léta k životu, ale ne život k létům. Ta přidaná léta žijeme mnohdy bez radosti, bez obsahu, bez náplně, jakoby již neměla cenu. Říká se, že staří lidé jsou bez sociální role. Ale to není tak úplně pravda. Rolí či, sociálním úkolem starých lidí v současnosti je najít nový životní styl pro toto období, najít aktivity, které by byly přínosem pro ně samotné i pro společnost.⁷⁰ Pokud se to nepodaří, tak se sen lidstva o prodloužení života rozplyne, neboť život beze smyslu nemá žádnou cenu.

⁷⁰ Kopecká, M. a kol. *Senioři vítáni - sborník případových studií*. s. 8

2. Senioři a změny kolem nich

Změn přichází během života mnoho. Člověk by se měl připravit na to, že samotný příchod změn neovlivní, ale může se pokusit řídit průběh jednotlivých proměn podle svých potřeb. Tak, jak se liší každý jedinec svým vzhledem a povahou, liší se i ve schopnosti přijímat změny a vyrovnávat se s nimi, ve schopnosti zařídit si nový život ke své spokojenosti. Každá změna nemusí být jen k horšímu, spousta jich může člověku přinést i radost. Přesto však platí, že změn nesmí být nad únosnou míru a pokud jich je hodně, nesmí se je člověk snažit vyřešit najednou.

Výhodný je konstruktivní přístup ke stáří. Již během produktivního věku by si člověk měl pěstovat aktivity, které později rozvine. Součástí přípravy na stáří by také měla být snaha o udržení tělesného zdraví pomocí vhodného stravování a pohybových aktivit. Je důležité vytvořit si dostatek přátel a známých, pěstovat dobré vztahy s rodinou, což je úkol na celý život.

Stárnutí je spojené především se změnami, které probíhají u každého jedince rozdílně, a které jsou ovlivněny geneticky i vnějšími faktory. Velký význam má subjektivní postoj ke stáří a k vlastním potížím. Stáří s sebou nese nutnost přizpůsobit se vlastním možnostem a akceptovat je. Člověk, který si neustále na něco stěžuje, bývá ostatními považován za nepříjemného a spíše odpuzuje. Projevená povinnost nebo soucit pak nemohou rovnocenně nahradit upřímný vztah s blízkými osobami.

Proces stárnutí nemění jenom různé funkce organismu, ale mění i vzhled, a tímto způsobem ovlivňuje sociální status jedince. Lidé jej v důsledku této změny začínají vnímat jako starce a podle toho se k němu začínají chovájí.⁷¹

Přehled hlavních změn, které postihují člověka s přibývajícím věkem, znázorňuje jednoduchá tabulka (tab. A).

⁷¹ Vágnerová, M. *Základy psychologie II.* s. 311 - 314

Změny ve stáří (tab. A)

TĚLESNÉ ZMĚNY	PSYCHICKÉ ZMĚNY	SOCIÁLNÍ ZMĚNY
- ZMĚNY VZHLEDU	- ZHORŠENÍ PAMĚTI	- ODPHOD DO PENZE
- Z. TERMOREGULACE	- SNÍŽENÁ SEBEDŮVĚRA	- ZMĚNA ŽIVOTNÍHO
- Z. ČINNOSTI SMYSLŮ	- EMOČNÍ LABILITA	STYLU
- Z. KLOUBŮ A SVALŮ	- ZMĚNY VNÍMÁNÍ	- STĚHOVÁNÍ
- ZMĚNY SRDCE A ŽIL	- ZHORŠENÍ ÚSUDKU	- ZTRÁTY BLÍZKÝCH
- Z. TRÁVENÍ	- ZHORŠENÍ OSVOJOVÁNÍ	LIDÍ
- Z. VYLUČOVÁNÍ	NOVÉHO	- OSAMĚLOST
- Z. SEXUÁLNÍ AKTIVITY		- FINANČNÍ OBTÍŽE

Takto přehledné znázornění nám ukazuje, že starý člověk má před sebou nelehký úkol, se kterým není snadné se vyrovnat.

2.1 Zdravotní změny

Všeobecně užívaným zvykem při gratulaci k nějakému jubileu je přání štěstí a zdraví. Také ve výzkumech životních hodnot v České republice se opakovaně na prvním místě ocitá zdraví jako hodnota základní a nejvyšší. Člověka k jeho radostem a touhám nese jeho tělo, a to také musí unést všechny strážně a nepřízně osudu. Člověk má občas tendenci na své zdraví pohlížet jako na cosi mu daného zvnějšku, na cosi samozřejmého. Měl by si však uvědomit, že tomu tak není. Způsob života, společenské poměry i kvalita lékařské péče také značně působí na fyzické i psychické zdraví jedince.

Zdraví je definováno jako „celkový (tělesný, psychický, sociální a duchovní) stav člověka, který mu umožňuje dosahovat optimální kvality života a není překážkou obdobnému snažení druhých lidí“.⁷² Neznamená tedy pouhou nepřítomnost nemoci. Proto jen těžko může nějaká statistika určit, jaký podíl na zdravých či nemocných lidech ve společnosti mají senioři. Velké rozdíly jsou ve zdravotním stavu nejen podle věku, ale také podle společenského zařazení, vzdělání i podle regionů.

⁷² Novotný, J. S. *Psychologie zdraví a duševní hygiena pro sociální pedagogy*. s. 8

Se změnou politického klimatu se po roce 1990 postupně změnil také přístup lidí k vlastnímu zdraví. Lidé jako by si na sebe začali dávat větší pozor, začali si více cenit svého života. Zdravotní péče nám v současnosti přináší takové zlepšení kvality života, o jaké se v dřívějších dobách lidské společnosti ani nesnilo. Neprodloužil se jenom samotný život, ale zmizely i některé choroby, jež postihovaly zejména populaci středního a vyššího věku. Nutno však podotknout, že se vytvořily jiné zdravotní problémy spojené s rozdílným životním stylem. Masová podvýživa byla v rozvinutých zemích nahrazena masovou obezitou a k ní patřícími nemocemi, přibývá degenerativních onemocnění. Narůstá také počet chorob způsobených stresem a onemocnění spojených s imunitním systémem jako jsou alergie, kde si díky vysokým hygienickým opatřením nedokázal organismus vyvinout dostatečné obranné schopnosti. Je vidět, že ani moderní medicína nedokáže zbavit lidstvo nemocí a prodloužit lidský život za určitou mez. Ve vyšším věku musí tedy člověk i nadále počítat s jistými zdravotními omezeními.⁷³

Budeme-li se podrobněji zabývat změnami zdravotního stavu ve stáří, zjistíme že po šedesátém roce nabývá tělesná involuce rychlejšího tempa. Po několikadenní nehybnosti na lůžku se většinou organismus seniora vrací mnohem hůře do předešlého stavu, než je tomu tak u mladších jedinců. V období stáří dochází ke změnám na složení organismu (atrofie svalů, zvýšení tělesného tuku), na řízení organismu (oslabení a zpomalení reakcí, zhoršení adaptačních schopností), mění se pohybový aparát (křehkost kostí a kloubů, zhoršená koordinace pohybů) i nervový systém (poruchy spánku, změny na paměti, zpomalení reakcí). Stáří také ovlivňuje metabolismus organismu a produkci hormonů, působí na oběhový systém (cévní a srdeční obtíže), respirační systém (menší kapacita plic), vylučovací systém. Začnou se vyskytovat problémy s trávicím systémem (i díky ztrátě chrupu), zhoršuje se imunita organismu. Nesmíme zapomínat ani na zhoršení smyslů (oslabení zraku, sluchu, chuti i čichu, citu na teplo a chlad) a změny na kůži i tkáních (zpomalené hojení ran). Dalším častým a závažným problémem osob vyššího věku jsou úrazy. Senioři trpívají závratěmi, ty vedou k pádům a díky osteoporose často ke zlomeninám. Podobně, jako dochází ke zhoršování tělesných funkcí, dochází i k duševní involuci. Duševní činnost starých lidí je zpomalena, senior začíná být zvýšeně opatrný a proto méně motivovaný

⁷³ Možný, I. *Česká společnost*, s. 51 - 54

k jakékoli činnosti. Přesnost je pro něj důležitější než rychlost. Obecně uznávaným rysem stáří je pak špatné snášení změn.⁷⁴

S přibývajícím věkem přibývá i zdravotních obtíží. Plasticita, tzn. schopnost přijímání změn a učení, se u velmi starých lidí neustále snižuje. Také subjektivní pocit spokojenosti již není ve čtvrtém věku tak stabilní. Nejstarší lidé bývají méně spokojeni, často hovoří o osamění a ztrátě kontroly nad svým životem. Nejstarší lidé mají větší pravděpodobnost, že budou patřit k chronicky nemocným a funkčně omezeným. I když i pro čtvrtý věk existují velké rozdíly mezi jednotlivci a výjimky potvrzující pravidlo.⁷⁵

Změny, které postihují tělesné tkáně a orgány organismu označujeme jako **biologické stárnutí**. Jednotlivé systémy v těle zaznamenávají zpomalení a oslabení dřívějších funkcí. Tyto změny, stejně jako ostatní, probíhají u každého jedince rozdílně a jsou determinovány genetickými dispozicemi a životním stylem. Nabízí se zde podrobnější rozbor změn jednotlivých systémů organismu v rámci biologického stárnutí:

Pohybový systém: Výška těla se snižuje, jak se oplošťují a vysychají meziobratlové ploténky. Ubývá kostní hmota. Vazivo se stává méně pružné. Dochází k poklesu svalové síly. Zpomaluje se rychlost nervových vzruchů a to zhoršuje řízení svalové práce. Pohyby starých lidí jsou pomalejší, kosti řídnou a stávají se křehčími, přibývá riziko úrazu a následných fraktur. Klesá pružnost, rychlost a síla svalových stažení. Ke změnám přispívá především životní styl stravování a pohybu.

Kardiopulmonální systém: Kapacita plic se snižuje, srdce přečerpává menší množství krve, dochází ke kornatění cév, což má důsledky na celý organismus. Je narušena regulace krevního tlaku, srdce nedokáže zvládnout stávající nápor a to se projevuje na plicní dušnosti. Dochází k častějšímu výskytu infekcí dýchacích cest.

Trávicí systém: Snižuje se množství trávicích šťáv, potrava se pomaleji rozkládá a vstřebává. Klesá pružnost a kapacita močového měchýře. Játra a slinivka břišní jsou méně výkonné. Ochablé břišní svalstvo způsobuje pokles tlustého střeva, což se projevuje častými zácpami a bolestmi v oblasti bederní páteře.

⁷⁴ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 23 - 26

⁷⁵ Gruss, P. *Perspektivy stárnutí*. s. 19 - 20

Ve stáří dochází také ke změnám na pokožce a oslabená je činnost pohlavních orgánů a vylučovacího systému. Močová inkontinence postihuje 15 - 30 % osob starších 60 let.

Nervový systém: Snižuje se nerovnoměrně počet neuronů a dochází ke zpomalení vedení nervových vzruchů. Změny hlubokého čítí se projevují poruchami chůze a rovnováhy. Klesá tvorba hormonů a funkce obranného mechanismu. Snižuje se odolnost k zátěži a adaptace na nové životní podmínky. Přibývají poruchy spánku.

Smyslové orgány: Ve stáří dochází ke zhoršenému vnímání signálů. Ubývá receptorů, které umožňují vnímat polohu a pohyb těla, pocit síly, tlaku, tepla a chladu. To může mít za následek problém odhadnout vzdálenosti i teplotu předmětů v prostoru kolem. Z těchto skutečností pak pramení mnoho úrazů.⁷⁶

Zrak⁷⁷ ochabuje s přibývajícím věkem stejně, jako všechny ostatní smysly. Již ve střední dospělosti se snižuje ostrost zraku při vidění na blízko. Mění se rovněž vnímání kontrastů a vidění barev. Později se ještě přidá citlivost na světlo. Zhruba po šedesátém roce věku dojde u většiny lidí ke zúžení zorného pole.

Sluch bývá ve vyšším věku také pozměněn. Hůře bývají vnímány vyšší tóny a dochází ke zhoršení porozumění mluveného slova. Díky nemožnosti se věnovat více věcem najednou a kvůli zhoršenému sluchu, nedokáží senioři sledovat konverzaci například v hlučném prostředí. Zhoršení zraku a sluchu ve stáří má také značný vliv na kontrolu rovnováhy, protože schopnost udržet rovnováhu je spojená se správnou činností některých smyslů.

Či c h zůstává poměrně stabilní, h m a t mívá vyšší práh citlivosti, c h u ť bývá oslabena.

Všechny tyto faktory ovlivňují hodnocení prostředí, ve kterém se senioři nalézají. Výsledkem je, že si nevěří a obávají se nezdaru při řešení situací. Proto senioři kladou důraz na stabilní prostředí, ve kterém se cítí dobře a kde se dokáží orientovat. Měli bychom se učit již ve škole, co stáří obnáší, abychom byli připraveni je chápat u druhých a následně zvládat u sebe.⁷⁸

Vedle biologického stárnutí dochází u člověka také ke **stárnutí psychologickému**. Ve stáří dochází k proměně většiny kognitivních funkcí (schopností), i když jejich

⁷⁶ Klevelandová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 19 - 24

⁷⁷ Gruss, P. *Perspektivy stárnutí*. s. 144 - 145

⁷⁸ Klevelandová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 19 - 24

zhoršení nebývá rovnoměrné. Typickým signálem stárnutí je zpomalování psychických funkcí, snižování kvality příjmu podnětů, zhoršování pozornosti a paměti. V průběhu stárnutí dochází i k nerovnoměrnému úbytku rozumových schopností (naučené funkce přetrvávají, ale nové jsou těžko přijímány). Pro staršího člověka je velice důležité, jak snadno nebo těžce je schopen zvládat obtíže.⁷⁹

Stárnutí je velice individuální záležitostí. Ovlivňují jej aspekty biologické, genetické, výchovné i sebevýchovné a vzájemné lidské vztahy v konkrétním sociálním prostředí. Psychosociální změny vycházejí z celé osobnosti člověka, z jeho životní dráhy, z jeho vztahu k hodnotám, lidem a k sobě samému. Jakým životem žil, kdo nasměroval jeho první kroky, kdo při něm stál v radosti i nepohodě. Jakou měl a má motivaci, schopnost vůle. Záleží na každém, jak přijme nevyhnutelné změny ve stáří a naučí se s nimi žít.⁸⁰

U velmi starých lidí (čtvrtý věk - kmetství), ale nejen u nich, dochází často k výraznému úbytku duševních schopností. Vysoký věk je spojen s nárůstem počtu demencí v populaci. Demence - a to především Alzheimerova demence - vede k pozvolné změně mnoha lidských vlastností a ztrátě základních funkčních schopností.

Zvyšování počtu stařeckých demencí je bohužel daní, kterou člověk platí za dnešní dlouhověkost, a kterou ani vyspělá medicína nezmění. Důstojně žít a zemřít je tedy stále komplikovanější, zejména tam, kde se díky lepším životním podmínkám dožívá čtvrtého věku mnohem více lidí.⁸¹

U mnoha starých lidí díky zhoršenému zdravotnímu stavu dochází k sociálním změnám, zhoršují se společenské vztahy i sociální dovednosti. Senioři nemají příležitost, aby si své dovednosti opakovali a upevňovali. Sociální změny pociťuje starý člověk také díky předsudkům ze strany okolí. Vlivem kombinace zdravotních a sociálních změn se může u starých lidí projevit strach ze selhání, pocit vlastní neschopnosti, ztráta sebeúcty, ztráta sebedůvěry, uzavřenost, paranoia (chorobná podezřivost), úzkostnost a deprese.

⁷⁹ Vágnerová, M. *Základy psychologie II.* s. 333

⁸⁰ Klevelandová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory.* s. 19 - 24

⁸¹ Gruss, P. *Perspektivy stárnutí.* s. 20

Se stářím se zvyšuje pravděpodobnost onemocnění. Může se stát, že dojde k situaci, kdy člověk nebude moci vést plnohodnotný život. Tím důležitější se pro něj stane kvalitní a dostupná zdravotní a sociální péče. Každý by se měl při své přípravě na stáří seznámit nejen s tím, jak zdravě žít, ale také s tím, jaká má práva, pokud onemocní. **Evropská charta práv pacientů seniorů** je listina týkající se výsadně starších pacientů. Je všeobecně uznáváno, že některé funkce, například zrak či sluch, se mohou ve stáří zhoršovat. Další známou skutečností je, že starému člověku zpravidla trvá déle, než se zotaví po nemocech či operacích. V žádném případě ale nelze považovat vyšší věk za příčinu či vysvětlení tělesné nebo duševní nemoci. Také množství služeb, které starý člověk potřebuje, se velmi různí. Někteří senioři nepotřebují prakticky žádné služby, někteří křehcí staří pacienti jsou závislí na poskytování trvalé komplexní péče. Z těchto poznatků vychází podněty pro práci zdravotní a sociální péče věnující se starším občanům. Úkoly jsou následující:

- posilovat dobré zdraví a pohodu starého člověka, předcházet nemocem a nesoběstačnosti či je zmírňovat,
- léčit pacienta v případě onemocnění,
- pomáhat starším lidem vést plnohodnotný a nezávislý život aktivních a platných členů lidského společenství,
- zajistit kontinuitu mezi zdravotnickými a sociálními službami s cílem, aby starší občan zůstal co nejdéle ve svém domě a komunitě s tím, že hospitalizace či pobyt v instituci mu budou umožněny v případě, kdy se stanou nezbytnými,
- garantovat, aby nedocházelo k diskriminaci z důvodu věku, pohlaví, náboženského přesvědčení, národnosti občana či místa, kde právě žije.⁸²

2.2 Životní změny

Každý člověk se ptá, co má před sebou nového, co ho čeká. Beze změn se neobejde žádná událost v lidském životě, a proto ani žádná vývojová fáze. Na změny chování, jednání, změny prostorů, časů i situací, na všechny změny navazuje proměna něčeho dalšího. Na změny v lidském životě tedy nutně musí navazovat i změna samotného člověka. Změny mohou být k lepšímu, k horšímu, ale máme také změny,

⁸² www.fnusa.cz/files/Charta_prav_senioru.pdf

se kterými si nevíme rady. Některé změny nás rozesmějí, jiné třeba způsobí náš vztek. Aby člověk mohl žít ve společnosti, už od dětství se učí, jak se má přizpůsobit změnám.

Doba, kdy člověk opouští pracovní proces, a odchází do důchodu, je problematická v tom, že se do jednoho časového období nakumuluje mnoho změn najednou. Proto je považována za velice rizikovou a proto by se jí měl věnovat dostatek pozornosti. Odchod do penze je spojen se ztrátou většiny původních jistot a nové se získávají velmi pomalu. Vede ke změnám v životním rytmu, neboť z činnosti se člověk dostává k nečinnosti. Novopečení důchodci pociťují ztrátu pracovní role, ale novou před sebou nevidí, zažívají také citelný pokles příjmů. Problematickým se stává i naplnění volného času, kterého mají jako penzisté nadbytek, ale se kterým si neví rady. S pokročilejším věkem se navíc objevují zdravotní problémy a úbytky ve vlastních schopnostech. Budoucí důchodci by proto měli využívat nabídek speciálních programů, které je mají po psychické, sociální i zdravotní stránce připravit na stáří. Důležité je také udržování individuálních zájmů a aktivit vedoucích k seberozvoji, k sebevzdělávání. Tento způsob má ve vyspělejších zemích západního světa dlouholetou tradici.⁸³ U nás se podobné programy uskutečňovaly v sedmdesátých letech minulého století, a bylo by prospěšné, kdyby se v dnešní době opět více rozšířily.

K přijetí nových životních podmínek ve stáří je nejdůležitější osobní vytrvalost, statečnost a touha něčeho dosáhnout, i když jenom sám pro sebe nebo své blízké. Statečnost znamená rozhodnout se najít sílu k poražení každodenních problémů.⁸⁴ Člověk by neměl zapomínat, že bolest a utrpení jsou součástí života, ale musí si také pamatovat, že život je i zábava a radost.

Základem všech ostatních kvalit každého člověka je jeho osobní kvalita. Je rozhodující pro naše sebeuvědomění, které vzápětí určuje naši spokojenost a podmiňuje naše postoje a chování. Osobní kvalita začíná u vlastních hodnotových norem jednotlivce a pro její rozvoj je podstatná ochota a vůle pracovat sám na sobě, a to v každém věku. Ve stáří se osobní kvalita nejvíce projevuje v tom, nakolik člověk dokázal porozumět životu a jestli pochopil smysl svého stáří jako plnohodnotnou životní fázi.⁸⁵ Pro člověka, který právě opustil pracovní proces a jako penzista hledá novou roli, je osobní kvalita hnacím motorem k dalšímu životu.

⁸³ Šerák, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. s. 192 - 193

⁸⁴ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s.37

⁸⁵ Jirásková, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. s. 34

Odchod do důchodu a stárnutí je proces, který probíhá ve spojení se změnami funkčního a zdravotního stavu, změnami v rodinných a partnerských vztazích i se změnami v postavení ve společnosti, což může ovlivnit dostupné formy uspokojování potřeb. Potřeba bezpečí může být ve stáří pocíťována jako deficitní, volného času může být naopak nadbytek. Po odchodu do penze dochází ke změně v pojetí některých potřeb. Ekonomické zajištění již není spojováno se seberealizací v zaměstnání a vlastní seberealizace je více spojena s koníčky.⁸⁶

Naše pocity, domněnky a myšlenky ovlivňují i naše sebehodnocení, sebepojetí, dokonce i zdraví. Dokud si člověk říká, že je mladý, mladý také je. Dokud si říká, že mu nic nechybí, tak to tak také je. Jakmile si však začne namlouvat, že určitě onemocní, je na nejlepší cestě skutečně ochořet. S mírou by měl člověk přistupovat i k mínění ostatních. Hlavně pokud jde o jeho pocity, neboť každý žije především sám se sebou. Kdo si nechá namluvit, že je starý, začne se chovat jako starý a bude také za starého celým svým okolím považován.⁸⁷

Samotné stárnutí začíná mnohem dříve, než s odchodem do penze. Každý člověk je jiný, a proto je i směr jeho stárnutí rozdílný. Jsou lidé, kteří si tělesnou i duševní výkonnost udrží až do vysokého věku. Tehdy se mluví o úspěšném stárnutí. Jsou lidé, jimž klesá tělesná i duševní výkonnost s věkem tak, jako klesá většině ostatních lidí. Považuje se to za obvyklé stárnutí. A pak jsou lidé, kteří začnou poměrně brzy zapomínat, a postupně se u nich projeví další poruchy. Tomu se říká chorobné stárnutí. K udržení funkčního těla i duše je potřeba přiměřené, ale vytrvalé námahy.

Pro úspěšné stárnutí je velice důležitá komunikace a to nejen interpersonální, ale také komunikace sama se sebou - sebereflexe. Komunikace je také potřebná pro udržení si vlastní autonomie. Pojmeme **autonomie** se myslí rozsah, ve kterém jsme schopni svobodně volit místo, čas i druh činnosti nebo nečinnosti, ve kterých můžeme být sami sebou. Proces vzdělávání, jako možnosti mezigeneračního propojování, kdy se prolínají úlohy mládí i stáří, kdy není důležité, kdo je učitel a kdo žák, je tedy komunikačním prostorem nesmírné důležitosti.⁸⁸

⁸⁶ Nešporová, O., Svobodová, K., Vidovičová, L. *Zajištění potřeb seniorů s důrazem na roli nestátního sektoru*. s. 27

⁸⁷ Kubelka, S. *Konečně přes čtyřicet*. s. 133, 134

⁸⁸ Jirásková, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. s. 59 - 60

Senioři, stejně jako představitelé mladších generací, chtějí zůstat nezávislí, ale nechtějí být osamělí. Hledají možnosti nových kontaktů, aby pochopili přeměny společnosti. Chtějí znát, kde mohou ještě uplatnit své vědomosti, potřebují se seznámit s počítačem, mobilem, vědět jak ušetřit energie, jak se vypořádat s nástrahami moderní rychle se měnící doby. Někteří chtějí předat ještě něco ze sebe mladším, třeba knihou.⁸⁹

Je velký rozdíl mezi samotou a osamělostí. Není nic horšího než osamělost, ale se stářím, jak je to často prezentováno, nemusí mít nic společného. Osamělí jsou všichni lidé, kteří neumějí být sami a je jedno, jestli jsou staří nebo mladí. Nudí se a cítí osaměle i dítě, pokud nemá fantazii a nedovede si pohrát samo. Pokud se člověk od malička vychovává k samostatnosti, samota mu ve stáří nevádí. **Samotu** člověk potřebuje ke zklidnění i k utřídění myšlenek, často ji vyhledává sám a je mu ku prospěchu. **Osamělost** je situace, kdy se člověk cítí opuštěný lidmi kolem sebe, ale o změnu se sám nijak nesnaží. Existuje bohužel mnoho starých lidí, kteří nejsou schopni mluvit o ničem jiném, než o sobě a svých nemocech. V přítomnosti takových lidí dostane člověk po čtvrt hodině depresi. Následkem je, že se jim každý vyhýbá, a oni se pak cítí osamělí. Staří lidé, kteří kolem sebe šíří klid a pohodu, tráví často víkendy s rodinou. Takoví si naopak po namáhavých dnech s vnoučaty užívají pár chvil samoty. Těší se, že si budou vstávat, kdy budou chtít a že budou dělat, co budou chtít. Vědí ale také, že pokud budou sami chtít, jejich blízcí je rádi opět přivítají. Kdo si stěžuje na nevděčné děti, neměl by zapomenout, že je sám vychoval.⁹⁰

Člověk, který si neumí užívat přátel ani samoty, se může dopracovat až k chronické osamělosti. Takový člověk se zdržuje hlavně doma, kde se dívá na malou zářící skříňku ze které se šíří fiktivní příběhy a nutí ho k prožívání cizích životů. Televize, tisk či internet jsou výborné pro získávání informací a upevňování přehledu o světě, ale nemohou nahradit životní stimulaci prostřednictvím kontaktu mezi živými lidmi.⁹¹ Osamělost ve stáří je prý závislá na zdraví. Co však člověk potřebuje především, je být něčím zaměstnaný, protože kdo nemá čas být nemocný, nemocný nebude. To stejné platí i na osamělost. I senior může odvést své myšlenky na prohlubující se problémy nějakou činností. Existuje spousta věcí, které se dají naučit

⁸⁹ Kopecká, M. a kol. *Senioři vítáni - sborník případových studií*. s. 133

⁹⁰ Kubelka, S. *Konečně přes čtyřicet*. s. 104

⁹¹ Weeks, D., James, J. *Tajemství věčného mládí*. s. 54

v každém věku. Člověk, pokud chce, může začít muzicírovat, malovat, tkát nebo třeba proměnit svou zahradu. Záleží na každém, co má rád a co mu vyhovuje.⁹²

Stále mluvíme o změnách, které člověka provází při odchodu do penze nebo při samotném stárnutí. Musíme se tedy zmínit i o nevyhnutelnosti, jakou je **smrt**. „Strach ze smrti je vlastně nelogický. Neznamená nic jiného, než protestovat proti pravidlům hry, která člověk znal od začátku. Život na téhle zemi je ohraničený pro každého.“⁹³ Pokud se však člověk neseťkává s umíráním a smrtí denně, působí na něj jako ta nejhorší věc, která ho mohla potkat.

K vyššímu věku bohužel patří i ztráty člověku blízkých lidí. Ztráta celoživotního partnera je téměř nenahraditelná a ovlivní všechny složky života staršího člověka. Smrt partnera vede ke ztrátě jednoho ze smyslů života a důležité složky identity člověka. Zvyšuje se pocit prázdnoty, osamělosti a ohrožení. V důsledku ovdovění se také zhroutí pravidelný denní režim i mnoho zavedených rituálů. Ovdovělý člověk nemá pro koho žít a mnohé běžné každodenní činnosti se mu jeví jako zbytečné. Dochází u něj ke ztrátě motivace cokoli dělat dál. Zmizí perspektiva společné budoucnosti i společných plánů. Dochází také ke zhoršení ekonomické situace, zejména u žen, které mívají nižší důchody.⁹⁴ To vše vede k obrovskému tlaku na náhle osamělého člověka a vyrovnat se s takovým stresem je někdy nad lidské schopnosti. Mít vybudované zázemí s blízkými, přáteli i aktivitami, je pro ovdovělého člověka ještě důležitější, než pro čerstvého penzistu.

Součástí lidského bytí je i určitá spirituální dimenze. Každý jedinec se během svého života zamýšlí nad hlubším významem lidského bytí, a čím je člověk starší, tím tyto myšlenky nabývají na intenzitě. U převážné většiny lidí se s přibývajícím věkem objevuje nebo prohlubuje potřeba víry. Víru nemusíme spojovat pouze s náboženstvím, může mít více významů. Záleží, jak ji každý člověk chápe a co mu dává, co mu přináší. **Víra** je vlastně touha mít jistotu. Mít jistotu v lidech a jejich jednání, v sebe i své konání, ale také ve smyslu veškerého života. Víra starším lidem pomáhá při hledání významu jejich uplynulého i budoucího života a přispívá k vyrovnanému pohledu na vlastní stáří. Nárůst potřeby víry bývá často reakcí na životní zátěže a ztráty. Souvisí také s výraznějším uvědomováním si vlastní smrtelnosti.

⁹² Kubelka, S. *Konečně přes čtyřicet*. s. 114, 115

⁹³ tamtéž s. 116

⁹⁴ Vágnerová, M. *Základy psychologie II*. s. 377

Pro některé staré lidi je důležitá jak jejich náboženská víra, tak samo církevní společenství. To jim poskytuje útočiště proti osamělosti, dává jim určitou životní roli a poskytuje jim smysl života. Ve stáří, kdy se mnohé životní hodnoty ztrácejí, je pro některé lidi jistota Boží existence důležitá, protože není vázána pouze na dobu tělesného života.⁹⁵ Takoví lidé se mnohem lépe vyrovnávají se smrtí svých blízkých, protože věří ve smysl konce života a ve shledání v životě dalším.

2.3 Společenské změny

Co jsou to společenské změny a jak ovlivňují dnešní seniory? Stejně, jako má člověk životní fáze, ve kterých se mění a vyvíjí, musí se i společnost přizpůsobovat novým podmínkám a měnit se podle stávající situace. Lidské konání mění dobu, doba mění společnost a společnost zpětně působí zase na člověka a nutí ho, aby se jí přizpůbil. Posledních padesát až šedesát let však tento koloběh probíhá stále rychleji.

V období po druhé světové válce vypadala evropská společnost podstatně jinak než dnes. V poničených státech bylo pro všechny lidi práce dost. Matky s dětmi se mohly spoléhat na slušné výdělků svých manželů a rodiny držely více pohromadě. Většina lidí vstupovala do pracovního procesu ve věku 18. let a čtyřicet let odpracovaných na dobře placených místech dávalo naději na solidní zabezpečení v penzi.

Dnes je situace jiná a mnoha lidem hrozí, že si svůj život nestihnou odpracovat. Stále více mladých nastupuje do práce až ve věku 25 let. Nežli člověk odejde do důchodu, bude jeho pracovní aktivita přerušována obdobími nezaměstnanosti, z čehož si jen stěží našetří na starobní důchod. Z hlediska lidského je prodloužení života díky pokrokům vědy a medicíny nepochybně velké dobrodiní. Z hlediska ekonomického je to však obtížně řešitelný problém. Jak si vydělat na delší život, když trh práce je vůči zájemcům, a zvláště těm starším, stále více vybíravý?

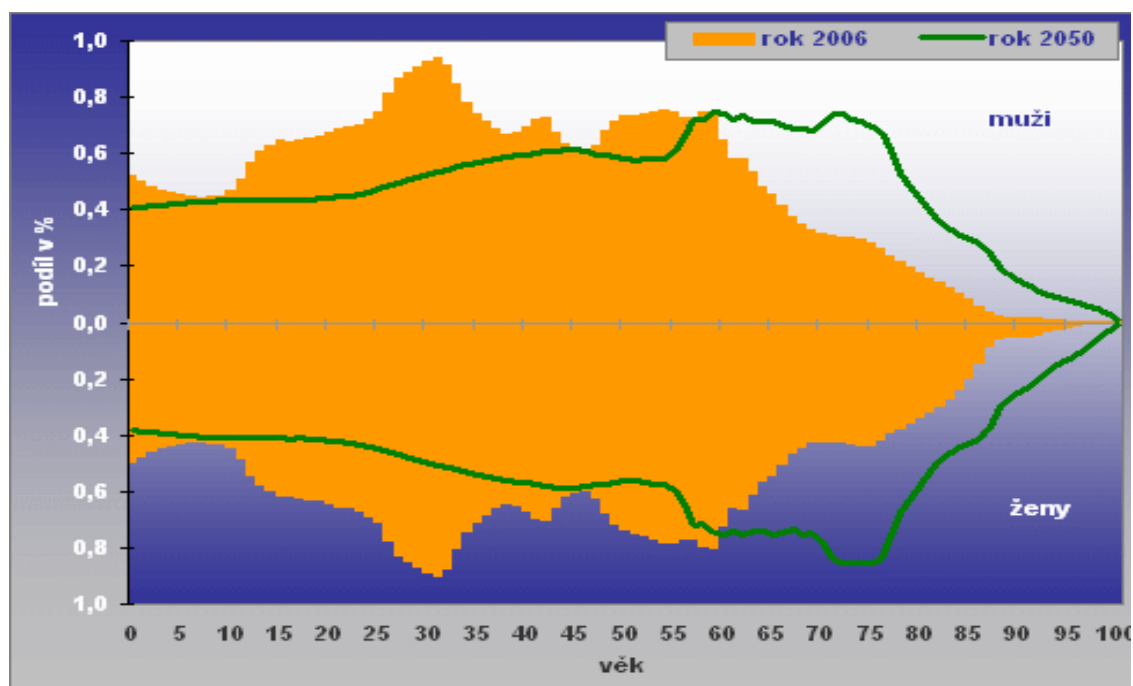
Většina států Evropy vidí z této situace východisko v co nejpozdějším odchodu lidí do penze. Hranice důchodového věku se proto odsouvá na šedesátý pátý rok nebo i starší věk. Toto řešení je problematické, protože státní politika lidem předepisuje pracovat do pokročilého věku, ale firmy je odepisují jako přestárlé, málo výkonné a neperspektivní. Mít dnes padesát let a více není na trhu práce rozhodně žádná výhra.⁹⁶

⁹⁵ Vágnerová, M. *Základy psychologie II.* s. 427 - 428

⁹⁶ Keller, J. *Soumrak sociálního státu.* s. 32 - 33

Z grafu (Graf 1) znázorňujícího reálnou věkovou strukturu obyvatelstva České republiky v roce 2006 ve srovnání s věkovou strukturou prognózovanou Českým statistickým úřadem pro rok 2050 je patrná změna, jež zasáhne zřejmě celou populaci České republiky. Předpokládá se, že zatímco skupina obyvatel ve věku šedesát a více let bude početně narůstat, počet obyvatel České republiky jako celku by se měl do roku 2050 o více než 8 % snížit.

Graf 1: **Reálná a předpokládaná věková struktura obyvatelstva České republiky v letech 2006 a 2050** (zdroj ČSÚ)

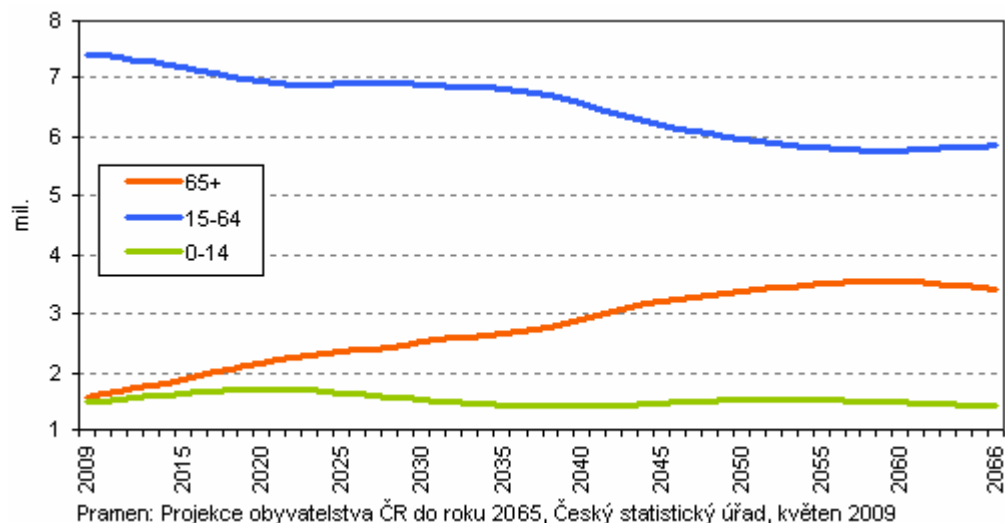
Vliv na jednotlivé počty má skutečnost, že se zvyšují možnosti dožití vyššího věku. Zatímco v roce 2006 tvořily polovinu ze všech seniorů osoby ve věku 60-69 let, v roce 2050 to budou nejspíše sedmdesátí a víceleté osoby. Tzn., že i samotná seniorská populace postupně stárne. Růst počtu osob ve věku osmdesát a více let bude podle předpovědí mít mnoho důsledků pro společnost, jelikož právě osoby v tomto věku mají většinou horší zdravotní stav a budou tudíž vyžadovat častější sociální a zdravotní péči než mladší osoby důchodového věku.⁹⁷

⁹⁷ http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=569 (k 1. 4. 2011)

Proces stárnutí populace se projevuje s rostoucí intenzitou v řadě evropských zemí. Počet lidí starších 60. let se neustále zvyšuje a spolu s tím se zhoršuje početní poměr mezi lidmi ekonomicky aktivními a těmi, kdo jsou v postaktivním věku. Zároveň se v mnoha zemích předpokládá další pokles počtu narozených dětí, neboť pořízení dítěte výrazně snižuje životní úroveň partnerů ze středních a nižších příjmových tříd. Ekonomické výhody bezdětnosti začínají být natolik lákavé, že se poměr mezi produktivními a neproduktivními členy společnosti bude do budoucna zřejmě neustále zhoršovat.

A tak roste počet mladých lidí, kteří se dovtípili, že život si stihnou odpracovat a na slušnou penzi si našetřit jediné tehdy, když nebudou mít děti. Když někdo dělí svůj volný čas mezi rodinu a firmu, je méně flexibilní. A pořízení si jednoho dítěte značně snižuje životní úroveň. Ti, kdo byli tak neprozřetelní, že si pořídili děti, zabezpečují na stáří nejen sebe, ale také ty, kdo zůstali z vlastní volby bezdětní. Rodiny s dětmi tak přejímají odpovědnost za zajištění důchodu i pro ty, kdo se potomků zřekli.⁹⁸

Graf:2 **Očekávaný vývoj počtu obyvatel ČR do roku 2066 podle hlavních věkových skupin (zdroj ČSÚ)⁹⁹**

Grafické znázornění této situace nám ukazuje obrázek (Graf 2) vytvořený v Českém statistickém úřadu v květnu roku 2009. Představuje nám očekávaný vývoj počtu obyvatel ČR do roku 2066 podle hlavních věkových skupin. Z tohoto grafu je patrné, že

⁹⁸ Keller, J. *Soumrak sociálního státu*. s. 30 - 84

⁹⁹ http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/ocekavany_vyvoj_poctu_obyvatel_podle_hlavnich_vekovych_skupin_do_roku_2066 (k 1. 4. 2011)

počet dětí se v dalších letech v České republice nebude zvyšovat, zatímco počet starších lidí ano.

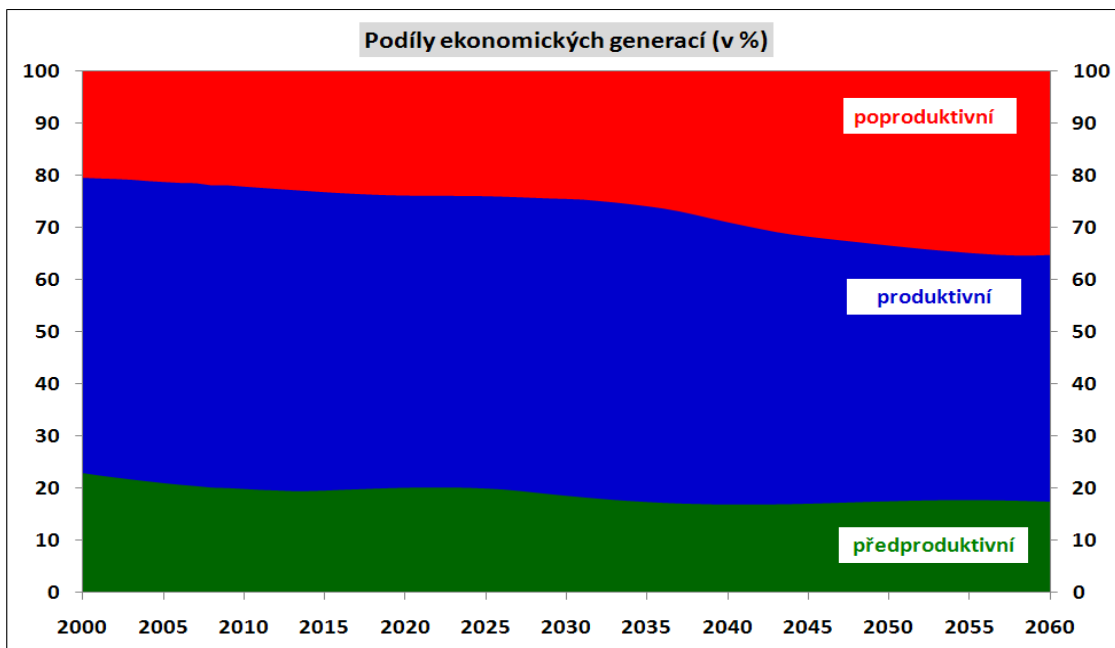
Průběžný penzijní systém vedený státem bude stále méně schopen zajistit slušnou penzi pro všechny a proto bude kombinován s kapitálovým penzijním systémem, v němž si každý bude muset odkládat na stáří do penzijních fondů. Ti, kdo si pořídili děti, tak budou potrestáni ještě podruhé, protože si nebudou moci odkládat tolik, jako bezdětné domácnosti s vyšší životní úrovní. Vzniká tak bludný kruh, který nejspíš žádná důchodová reforma nezachrání.

Modernizace sociálního systému v podobě pozdějšího odchodu do důchodu je činěna na úkor mladších zájemců o práci a spočívá v tom, že dávky vyplácené mladým nezaměstnaným zatěžují oblast veřejných výdajů méně, než důchody vyplácené starým lidem. Jádrem modernizace sociálního systému jsou škrty v sociálních výdajích, které bývají zdůvodňovány nutností zvýšit odpovědnost každého sama za sebe (nezaměstnaného za svou práci, rodiče za své děti, nemocného za své zdraví a starého člověka za nedostatek celoživotních úspor).¹⁰⁰

V posledních letech se díky změnám ve společnosti v rozvinutých zemích začíná používat pojem **demografická panika**. Tato panika vychází z předpokladu, že blahobyt národa je přímo závislý na věkovém složení populace. Ti, kteří šíří demografickou paniku předkládají populační prognózy s hrozivým nárůstem starých lidí a nízkým počtem výdělečně činného obyvatelstva. Hovoří o příliš velkém počtu seniorů, které si naše společnost nemůže dovolit. Aby bylo možné legitimizovat před veřejností snahu státu o přesunutí sociální odpovědnosti na každého jedince, představuje se stáří jako vysoce nákladná sociálně ekonomická položka. Grafu 3 nám názorně ukazuje předpokládané rozvrstvení produktivní části našeho obyvatelstva a neproduktivní části, která ji v součtu převyšuje. Situace je vložena do období let 2000 až 2060.

¹⁰⁰ Keller, J. *Soumrak sociálního státu*. s. 30 - 84

Graf 3: **Předpokládaný vývoj podílu ekonomických generací** (zdroj Fiala, T., Langhamrová, J. Ekonomické důsledky stárnutí populace české republiky)¹⁰¹

Nejvýraznější podíl na šíření demografické paniky mají massmédiá, která předestírají hrůzu nahánějící budoucnost, kdy bude důchodců více jak produktivních lidí a kdy se bude rodit čím dál méně dětí. Ukazují důchodce jako ty, kterým stát musí neustále zvyšovat penze na úkor mladých rodin. Uměle se tak podporuje zdání mezigenerační krize. Pokud se vžijeme do pocitů značné části mladší populace, nemůžeme se divit, že se po dívá na generaci seniorů značně nelibě.¹⁰²

¹⁰¹ Fiala, T., Langhamrová, J. Ekonomické důsledky stárnutí populace české republiky. str. 4

¹⁰² Vidovičová, L. *Stárnutí, věk a diskriminace*. s. 27 - 34

3. Vzdělávací potřeby v důchodovém věku

Vzdělávací potřeby jsou všeobecně spojované se vzděláváním, vzdělávání je chápáno jako výuka a výuka představuje získávání základních znalostí a přípravu na povolání. Vzdělávací potřeby však mohou mít i jiný význam. Zvláště ve spojení s předškolní výchovou a s důchodovým věkem.

Někdy se říká o starém člověku, že dětinští. Hanlivé označení je spojené se změnami ve vyšším věku a díky vžitým představám o stáří je často spojováno s každým seniorem. Na tento problém se však dá nahlížet i z jiného, mnohem pozitivnějšího úhlu. Vždyť člověk v důchodovém věku se díky vzdělávacím potřebám přeneseně opravdu vrací do dětství. Nemusí se již (kromě výjimečných případů) učit kvůli vědomostem či přípravě na povolání. Vzdělávání potřebuje starší senior, stejně jako dítě, především kvůli změnám svého organismu, z důvodu přivyknutí změnám v životě i ve společnosti.

Vzdělávací potřeby v důchodovém věku tedy neznamenaají sezení v lavicích, zkoušení a psaní písemek.

3.1 Vzdělávání dospělých a seniorů

Jako každý živý organismus i člověk se narodí, dospívá, stárne a nakonec zemře. Že to tak musí být, víme nejen ze zkušenosti s druhými lidmi kolem sebe, ale také abstraktně a teoreticky. Během tohoto vývoje se každý člověk mění nejen fyzicky, ale také psychicky. Rozšiřuje svoje dovednosti, schopnosti i znalosti a učí se být součástí společnosti. Proč by se v tom tedy nedalo pokračovat i ve stáří, když řada vědců tvrdí, že odumírání mozkových buněk v při stárnutí nehraje valnou roli. Stáří se samozřejmě dříve či později přece jen projeví. Snižuje se ochota i schopnost cokoli na svém jednání měnit.¹⁰³ A tak jako přestal člověk kolem dvacátého roku růst, přijde obvykle doba, kdy přestane dál rozšiřovat své možnosti.

Představa, že výchova a vzdělávání člověka jsou omezeny na období jeho dětství a mládí, je již dávno překonaná. Výchova a v jejím rámci vzdělávání je dnes chápáno jako proces celoživotní. Cílem **celoživotního vzdělávání** je vytvořit takové podmínky

¹⁰³ Jirásková, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. s. 39

a příležitosti, aby lidé cítili potřebu se vzdělávat a zdokonalovat a aby mohli tuto potřebu uspokojit v průběhu celé své životní dráhy, tedy i v postproduktivním věku. Vzdělávací potřeby starších a starých lidí byly dlouho ignorovány. Svůj podíl na tom měly vžitě představy o stáří spojené s nemocemi a neschopností seniorů.

Příprava na stáří by měla být přirozenou součástí andragogiky orientované na osobní rozvoj (především ve středním věku). Měla by zahrnovat orientaci na zdravý životní styl, podporovat zájem o své zdraví, udržování tělesných a duševních aktivit, podporovat zachování zájmových aktivit a přípravu na změny spojené s odchodem do penze. To znamená naučit člověka zabezpečit se finančně, včas vyřešit bytovou situaci, ujasnit si další pracovní možnosti (např. postupný odchod do penze), posilovat dobré mezilidské vztahy a věnovat se aktivitám, kterými se může zabývat i po odchodu do důchodu. Příprava na stáří a odchod do důchodu by měla probíhat jak celoživotně, tak intenzivněji několik let před penzionováním.¹⁰⁴

V průběhu 19. století se začal prohlubovat zájem o starší, do té doby vědci opomíjené generace obyvatelstva a koncem tohoto století se počala formovat geriatrie. Až ve druhé polovině 20. století však vznikla i gerontologie a gerontopedagogika a vědy zkoumající seniory se začaly rychleji rozvíjet. Pedagogický pohled na seniorskou populaci se do popředí zájmu dostal teprve v devadesátých letech 20. století.¹⁰⁵

Od té doby spolupracuje a stárnutím a stářím se zabývá řada oborů a vědních disciplín - gerontologie, geriatrie, gerontopedagogika.

Gerontologie je multidisciplinární obor, který se zabývá otázkami proč a jak živé organismy stárnou (gerontologie experimentální), zabývá se vzájemným vztahem starého člověka a společnosti (gerontologie sociální) a zabývá se také zvláštnostmi zdravotního stavu a chorob ve stáří (gerontologie klinická).

Geriatrie je v širším slova smyslu klinická gerontologie. V užším slova smyslu se zabývá kromě léčení starých lidí i problémy rehabilitačními, neurologickými, psychiatrickými, ošetrovatelskými a propojením s primární péčí (praktický lékař) i sociálními službami.

Gerontopedagogika v užším slova smyslu je chápána jako pedagogická disciplína zabývající se výchovou a vzděláváním seniorů. Jedná se o vzdělávání ve stáří

¹⁰⁴ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 132 - 133

¹⁰⁵ tamtéž. s. 8

a ke stáří.¹⁰⁶ Tato vědní disciplína se snaží hledat cesty jak navrátit důstojnost stáří a nově vymežit úlohu člověka ve stáří v postmoderní době. V širším slova smyslu je gerontopedagogika prezentována jako teoreticko-empirická disciplína zaměřená na pomoc, péči a podporu seniorů. Jejím posláním je pomoci najít úctu k vlastnímu bytí a zodpovědnost za svůj život.

Vzdělávání seniorů se v gerontopedagogice dělí na čtyři oblasti:

1. Preventivní - v průběhu dospělosti provádět opatření, která dokážou pozitivně ovlivnit průběh stáří bez chronických onemocnění a duševních obtíží.
2. Rehabilitační - celoživotně a trvale věnovat pozornost udržení a posilování fyzických a duševních schopností.
3. Posilovací - najít volnočasové aktivity, probudit zájem o nové věci, naučit se znát své potřeby a umět je naplnit. Nebát se druhé požádat o pomoc a přijmout svá omezení.
4. Anticipační - umět se připravit na budoucí změny, najít nový životní styl.

Žijeme v době, kdy se prodlužuje střední délka života, člověka čeká prodloužení i profesní části života. Starší lidé budou zřejmě nuceni zaměřit se na zvládání i jiné profese než té, které se věnovali dříve. Zde nastupuje seniorská etapa celoživotního vzdělávání. V současnosti má v naší republice tyto stupně:

1. Všeobecné seniorské vzdělávání, které má neprofesní charakter, a je zaměřené mimo jiné na výuku v informatiky, jazyků a na cvičení paměti. Je zde snaha o rozšíření obzorů a o sociální kontakt se stejně motivovanými vrstevníky.
2. Inovace odborných znalostí a dovedností, která je zaměřená na rozvoj a udržení kvalifikace. Cílem je udržet co nejdéle soběstačnost seniorů a umožnit jim aktivní zapojení do života společnosti.¹⁰⁷

Ukončením pracovní činnosti ztrácí jedinec svou profesní roli a tím i svou funkční identitu. Má roli, která má charakter ne-role, což ho často demoralizuje a snižuje jeho vlastní hodnotu. To se projevuje v celkovém fyzickém i duševním stavu jedince. Výzkumy potvrzují, že vzdělávací aktivity v postproduktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému

¹⁰⁶ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 10 - 12

¹⁰⁷ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 52-53

a duševnímu zdraví. Mohou také zlepšit orientaci v nových životních situacích a schopnost samostatně se rozhodovat.¹⁰⁸

Příprava na odchod do důchodu by měla probíhat již v období střední dospělosti a pokračovat v období pozdní dospělosti. Cílem by mělo být pomocí výchovných aktivit předejít možnému výskytu psychické a sociální disharmonie při adaptaci na nadcházející důležité změny. Edukační aktivity by měly naučit seniory:

- nezkresleně vnímat skutečnost a svou životní situaci
- přijmout sebe samé takové, jací jsou
- soustředit se na dění v okolí více, než pouze na sebe
- naučit se obhájit a chránit své soukromí
- být samostatnými psychicky, sociálně i materiálně
- udržovat vztahy s blízkými lidmi
- zachovat si smysl pro vlastní hodnoty

Zvládnutí těchto úloh vyžaduje od osob staršího věku značné úsilí, ale výsledek stojí za vynaloženou námahu.¹⁰⁹

Společenský zájem o vzdělávání v dospělém a postproduktivním věku vznikl z důvodu zvyšování věku při odchodu do důchodu, a také proto, že díky zvyšování průměrného věku bývá důchodová fáze delší, než samotná doba přípravy na povolání. Lidé v důchodovém věku tvoří v mnoha zemích politicky vlivnou skupinu a mají i značnou ekonomickou (konzumní) sílu. Senioři se tak stali pro společnost důležitým tématem a proto i předmětem zájmu některých vědních oborů, mezi něž patří i **andragogika**, která se zabývá vzděláváním dospělých.

Výsledky výzkumů zabývajících se vzdělávacími schopnostmi dospělých jedinců vyvracejí tvrzení o ubývání intelektových vlastností po dvacátém roce věku. Některé faktory rostou až do padesátého roku věku a řada osmdesátiletých dosahuje při měření inteligence úrovně pětadvacetiletých. Určité deficity (schopnost koncentrace na více věcí najednou) jsou vyrovnávány jinými strategiemi myšlení (systematičností). Mezi seniory existují samozřejmě rozdíly v psychických a kognitivních schopnostech a dovednostech, ostatně stejně jako u mladších generací.

Vedle schopnosti učit se je důležitá i schopnost přimět se k učení a vidět v něm nějaký smysl. Na motivaci k učení starších lidí působí zejména osobnost jedince

¹⁰⁸ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 10 - 12

¹⁰⁹ Machalová, M. *Biodromálna psychológia pre pomáhajúce profesie*. s. 133 - 137

a životní situace. Čím aktivnější člověk byl v předešlých vývojových fázích, tím lépe překoná období přechodu do důchodu a hledání nové životní role.

Andragogika a gerontopedagogika rozlišují v této souvislosti dva způsoby. Učení se pro stáří a učení se ve stáří. **Učení se pro stáří** znamená učení se do zásoby. Patří sem např. rozvinutí svých zájmů či aktivit mimo povolání, ve kterých později mohou pokračovat ve stáří. **Učení se ve stáří**, na rozdíl od předešlého, pomáhá člověku udržovat jeho schopnosti a znalosti, protože i zde platí, že co se neudrží, tak chátrá. Nejvíce se senioři v naší zemi učí pomocí masových médií a přátel. V posledních letech přibýly nové možnosti vzdělávání se v různých organizacích, což je ze strany seniorů (pokud se mohou účastnit) s nadšením přijímáno.¹¹⁰

Antický filozof a řečník *Cicero* (106 - 43 př.n.l.) upozorňoval, že starý člověk musí prohloubit svoji sebekontrolu, aby nezkresleně vnímal změny, které ho ve stáří čekají jak v jeho individualitě, tak v okolí společnosti.¹¹¹

Myšlenka celoživotního vzdělávání není pro lidstvo žádnou novinkou. Řada filozofů i vědců napříč civilizovanou historií prokázala svými naplněnými životy opak. Nesmíme zapomenout ani na *Jana Amose Komenského* (1592 - 1670), kterého můžeme považovat za našeho prvního psychologa i gerontologa. Jako první na světě kladl důraz na celoživotní vývoj člověka od narození až do smrti. Jeho škola dětství a mládí se stala předlohou a východiskem světových školských systémů. Jeho škola stáří však bohužel byla po tři století zapomenuta.

Až v roce 1948 vyšla Komenského kniha „Vševýchova“ („*Pampaedia*“), ve které je závěrečná kapitola věnována škole stáří. Zde Komenský navrhl rozšířit stupně škol tak, aby se mohl člověk vzdělávat celý život. J. A. Komenský navrhl několik typů škol: zrození, dětství, chlapectví, jinošství, mladosti, mužnosti a stáří. Již náplň výuky ve škole mužnosti obsahovala prevenci chronických nemocí stáří. Samotná škola stáří měla mít tři třídy. První třída měla být pro ty, kteří jsou na počátku stáří. Ti měli mít za úkol zhodnotit svůj dosavadní život. Druhá třída byla určena pro ty, kteří již nemají schopnosti tvořit něco nového, ale musí dokončit to, co jim ještě zbývá. Byla určena lidem, kteří ještě mají chuť k vlastní sebevýchově. Třetí třída měla naučit správnému postoji k přicházející smrti.¹¹²

¹¹⁰ Beneš, M. *Andragogika*. s. 139 - 141

¹¹¹ Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 8

¹¹² Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 27

Širší význam než vzdělávání a výchova má pojem **socializace**. Socializací se rozumí celoživotní proces aktivního přizpůsobování se jedince sociálně kulturnímu přirozenému okolí. Právě pod vlivem socializačních teorií se přestal dospělý jedinec pozorovat jako již hotový stabilní útvar, který se nemůže dále měnit a vyvíjet, snad jen postupným slábnutím sil. Zpočátku vzdělávání dospělých vycházelo z představy již hotové osobnosti a zaměřovalo se pouze na potřeby společnosti (při změně pozice v zaměstnání), ale i nadále zůstávala nepovšimnutá stále se rozvíjející osobnost dospělého jedince. Později vznikla nutnost zabývat se socializací dospělých hlavně v důsledku zrychlujícího se společenského, ekonomického a technického vývoje.¹¹³ Zrychlené tempo současnosti vede k tomu, že se objevují nové potřeby a vývojové úlohy dospělosti a stáří. Patří mezi ně:

- naučit učít se i po dokončení určitého cyklu vzdělávání
- rozvíjet schopnost vzdělávat se i v dospělém a seniorském věku
- naučit se používat nové ICT
- naučit se nové způsoby, jak si udržovat zdraví
- adaptovat se na změny v hierarchii hodnot a zájmů
- vyrovnat se s případnou izolací od majoritní společnosti¹¹⁴

Ani v odborné literatuře nenajdeme zcela jasnou odpověď na otázku, nakolik je dospělý jedinec schopný se zásadně změnit. Převládají tři názory:

1. Dospělý člověk se ve své podstatě již nemění.
2. Dospělý může změnit své jednání, ale podstata osobnosti zůstává stejná.
3. Dospělý se může a někdy musí celkově změnit.

V prvním případě by vzdělávání dospělého člověka pouze doladřovalo a prohlubovalo by jeho znalosti, ve druhém případě by mu pouze pomáhalo zvládat nové role, aniž by se zabývalo samotným jedincem, a ve třetím případě by vzdělávání dospělých mělo funkci nejen vzdělávací, ale i pomocnou při nutné změně identity. Nejčastěji však převládá mínění, že i když má dospělý určitou potřebu stability, společnost a vnitřní touha po vlastní realizaci ho nutí k přebírání nových rolí a tím k dalšímu rozvoji a změnám osobnosti. Z toho vyplývá, že dospělý člověk je schopen se nadále doučovat, učit i přeučovat.

¹¹³ Beneš, M. *Andragogika*. s. 117 - 121

¹¹⁴ Machalová, M. *Biodromálna psychológia pre pomáhajúce profesie*. s. 96

Změna identity je u dospělých spojena s nějakými prožitky, se změnami životních situací. Je ale také závislá na rozdílném přístupu každého jedince ke vzdělávání a schopnosti se učit a také na věku. S rostoucím věkem se projevují rozdíly v přístupu ke vzdělávání ovlivněné měnícími se schopnostmi ve vyšším věku. Dospělý člověk si musí najít jiný způsob, aby zvládl to, co bylo v dětství tak jednoduché. To je vidět například u výuky cizích jazyků, která většině dětí nedělá velké potíže, ale staršímu jedinci ano.

Vliv na schopnost vzdělávat se v dospělosti má samozřejmě také výchova k učení v dětství a přístup k učení v původní rodině. Přístup k učení dospělého člověka ovlivňuje i mínění kolegů v zaměstnání, mínění přátel, potomků, ale i veřejné mínění společnosti, ve které žije. Starší účastníci vzdělávání prožívají své úspěchy či neúspěchy mnohem silněji, než mladší. Pro dospělého je při vzdělávání důležitá nejen správná motivace, ale také potěšení z poznávání nového, radost z vlastního výkonu i projev důvěry v jeho schopnosti, pochopení a uznání z blízkého okolí.¹¹⁵

Při zkoumání schopností, podmínek, možností, a důvodů vzdělávání dospělých a seniorů by se dalo vycházet z toho, že se v dnešní době musí učit a vzdělávat každý. Ve skutečnosti se značná část populace systematicky neučí a nevzdělává. Pro učení v dospělosti a ve stáří je totiž nesmírně důležitá motivace. Jednou je to nutnost kvůli zachování si pracovního místa či pozice, podruhé je důvodem lidská potřeba sebevzdělávání a sebevýchovy. **Motivace** se dá definovat jako souhrn vnějších a vnitřních faktorů, které aktivují, zaměřují a řídí jednání a prožívání jedince. Nic se však nemění na skutečnosti, že určité druhy učení se dají zvládnout nejlépe v určitém optimálním věku a že starší člověk si potřebuje najít svůj způsob a přístup ke vzdělávání vhodně k danému věku.

Při vzdělávání dospělých bývá rozhodující, že učení většinou probíhá v důsledku potřeby řešit nějaký konkrétní problém. Mezi důvody a motivy ke vzdělávání v dospělosti a stáří může však také patřit potřeba skupinových aktivit poskytující možnosti získávání nových přátelství stejně smýšlejících lidí.

Motivy při vzdělávání dospělých se mohou lišit podle věku, pohlaví, dosaženého vzdělání, životních okolností, socioekonomického statusu.¹¹⁶

¹¹⁵ Beneš, M. *Andragogika*. s. 117 - 121

¹¹⁶ tamtéž s. 131 - 135

Jaké možnosti tedy nabízí česká společnost stávajícím i budoucím penzistům a starším lidem vůbec? Vzdělávání seniorů v České republice se začalo rozvíjet teprve před necelými třiceti lety.

Nejprve probíhalo formou přednášek v klubech důchodců a kulturních zařízeních. Později vznikaly ucelené přednáškové bloky nazvané akademie třetího věku. V roce 1986 byl cyklus přednášek poprvé organizován na Univerzitě Palackého v Olomouci a na Fakultě všeobecného lékařství UK v Praze. Tím se začaly rozšiřovat univerzity třetího věku na celou řadu vysokých škol po naší republice. Rozmanité programy pořádané vysokými školami nabízí cykly naučných přednášek a zdravotní osvěty.¹¹⁷ Smyslem univerzit třetího věku není umožnit seniorům dohonit to, co v životě zmeškali, ani je zaměstnat proto, aby přehlušili obavy z budoucnosti. Smyslem je hledání prostorů ke vzájemnému mezigeneračnímu porozumění.¹¹⁸ Další možnou aktivitou jsou univerzity volného času, které nejsou věkově omezené, takže je navštěvují jak senioři, tak také matky na mateřské dovolené, invalidní důchodci a nezaměstnaní lidé. Univerzity volného času nejsou vázané na vysoké školy, takže jsou mnohem flexibilnější. První Univerzitu volného času v České republice založila inženýrka *Dana Steinová* v roce 1993, a jejím cílem bylo zlepšit porozumění mezi generacemi. V současnosti je tato univerzita součástí Centra celoživotního vzdělávání. Pod Centrum celoživotního vzdělávání spadají také Centra zdravého stárnutí a Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata. Tuto univerzitu navštěvují studenti ve věku od šesti do devadesáti a více let. Univerzity volného času mohou vznikat také při občanských sdruženích či při knihovnách ve městech i na vesnicích.¹¹⁹

Zvláštní případ vzdělávání seniorů představuje rozhlasová akademie třetího věku, která se jako samostatný pořad vysílá od roku 1997. Posluchači mají možnost absolvovat vzdělávací cykly zaměřené na historii, literaturu, psychologii, botaniku sociální komunikaci a další a pokud mají zájem, mohou být i ohodnoceni.

Na podobném základě jako akademie třetího věku fungují i kluby aktivního stáří, kluby seniorů, kluby dříve narozených či kluby důchodců, které jsou oproti akademii třetího věku mnohem méně formální a vyznačují se trvalejšími vztahy frekventantů. Kladou také větší důraz na osobní rozvoj a nabízí širokou paletu činností, např.: besedy, výlety, exkurze, sportovní akce, kulturní akce, ruční práce společenské

¹¹⁷ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 53-54

¹¹⁸ Jirásková, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. s. 9

¹¹⁹ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 53-54

hry apod. Tyto akce nejsou pořádány v cyklech, ale jsou většinou jednorázové. Jde o nejrozšířenější formu sdružování starších lidí v České republice.

Mezi nestátní organizace pořádající aktivity pro lidi v důchodovém věku patří sdružení Život go, které vzniklo v roce 1990. Jeho činnost je založena na aktivním zapojení seniorů-dobrovolníků, kteří pro své vrstevníky organizují různé akce a vystupují v rolích lektorů.¹²⁰

Hlavními znaky vzdělávání v důchodovém věku jsou dobrovolnost a orientace na volný čas. Ačkoli naprostá většina seniorských edukačních aktivit má zájmový charakter, vlivem měnící se demografické situace získává stále větší význam i další profesní vzdělávání starších osob. Zdá se, že především v důsledku stárnutí populace a postupného úbytku ekonomicky aktivních osob, bude pro společnost důležité, aby se podařilo v pracovním procesu udržet také seniory. Lidé v důchodovém věku pak budou nuceni doplňovat si své odborné znalosti a získávat zcela nové zkušenosti.¹²¹

Do programu celoživotního vzdělávání by měly být zařazeny nejen informace a aktivity k posílení zdraví těla a mozku, ale také znalosti spojené s praktickým životem. Mezi takové patří i možná ohrožení, která na seniory ve vyšším věku čekají. Lidé by měli vědět, že senioři, zvláště ti, kteří jsou ve špatném zdravotním a funkčním stavu, jsou snadnou obětí trestné činnosti, a to úměrně své osamělosti a společenské nevšímavosti. Měli by se připravit na to, aby se v budoucnu nestali podobně postiženou obětí.

Starším lidem hrozí zvýšené riziko nejen napadení, okradení či podvedení, ale tito lidé se stávají častěji i obětí dopravních nehod. Senioři by se měli tedy zabývat také dopravní problematikou, protože se účastní silniční dopravy jako chodci i jako řidiči. Měli by si uvědomit svá omezení, své zhoršené a zpomalené reakce. Mezi řidiči stoupá zhruba po šedesátém pátém roce věku větší riziko podílu na dopravní nehodě. I když nehodu sám nezpůsobí, nedokáže jí řidič-senior zabránit včasnou reakcí. Zanedbatelné není ani zapříčinění kolizní situace přehnaně opatrnou jízdou.¹²²

Za tímto účelem pořádají některé organizace ve spojení s policií besedy na témata týkající se ohrožení a bezpečnosti seniorů a bývají vydávány brožury informující starší lidi o rizikových situacích. Jako příklad mohu uvést praktickou

¹²⁰ Šerák, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. s. 199

¹²¹ tamtéž s. 183

¹²² Mühlpachr, P. *Gerontopedagogika*. s. 81 - 82

brožurku vydanou ministerstvem vnitra nazvanou „(Ne)bezpečný věk“, která je plná jednoduchých rad, doporučení i důležitých telefonních čísel.

Již staří Římané tvrdili „Ve zdravém těle zdravý duch“. Pokud by senior chtěl říci „Ve starém těle zdravý duch“, měl by si uvědomit, že tělesná aktivita cvičí nejen naše svaly, ale rovněž náš mozek. Již velmi mírná duševní aktivita snižuje riziko Alzheimerovy choroby. A proto ten, kdo se v mladším věku udržuje v přiměřené tělesné kondici, bude z toho později profitovat. Díky tréninku v mládí, a to nejen svalů, ale i mozku, si člověk vytvoří jistou rezervu **plasticity** (tvárlivosti, poddajnosti, schopnosti se přizpůsobit), kterou může později využít v případě nemoci. Je to vidět například při léčbě postižení způsobených mrtvicí. Aby však jakákoli rehabilitace byla úspěšná, vyžaduje intenzivní trénink, který je možný jen díky silné vůli a kondici vytvořené při předešlých aktivitách.¹²³

Psychická a tělesná aktivita a struktura mozku jsou ve vzájemném vztahu. Pomocí tělesného a psychického tréninku může člověk přispět ke svému zdravému stárnutí. Čím je člověk starší, tím více potřebuje účast mozku na běžné tělesné aktivity. Otevřít láhev, udržet rovnováhu, vstát od stolu, to všechno jsou aktivity, které potřebují ve stáří stále více duševní pozornosti. Čím více se jí spotřebuje na obyčejný pohyb, tím méně jí zůstává pro myšlenkovou výkonnost. Pokud tedy udržujeme ve stáří své tělo v dobré kondici, udržujeme nejen své tělesné zdraví a prokrvujeme dostatečně mozek, ale tělesná aktivita a koordinace pohybů si vybírá méně naší duševní aktivity. Pak zbývá více duševní kapacity na jiné aktivity, tedy i na zájmy a vzdělávání.¹²⁴

V průběhu života byla naše výchova zaměřena převážně na provedení nějakého výkonu, stále jsme se snažili něčeho dosáhnout. Lidské snažení a seberealizace je zakódováno v našich základních potřebách. Ve stáří síly ubývají, na což člověk reaguje smutkem a zklamáním. Je nutné, aby senior přijal aktuální snížené možnosti a hledal, co ještě dokáže udělat. Také musí dovolit sám sobě delší časové rozmezí na provádění činností.¹²⁵ V takové situaci mu pomůže, pokud již dříve rozvíjel schopnost sebekontroly a sebehodnocení.

¹²³ Gruss, P. *Perspektivy stárnutí*. s. 36 - 37

¹²⁴ tamtéž s. 8 - 17

¹²⁵ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 39

Pro starší lidi má velký význam jejich životní příběh, ze kterého čerpají v přítomnosti a o který opírají i svou budoucnost. Bývají u nich zakotveny stereotypy, které často nechtějí měnit. Moderní přístup ale usiluje o to, aby senior plánoval různé aktivity a změny až do vysokého věku. Proces učení ve stáří je odlišný od učení v jiném věku. Učivo se obtížněji osvojuje. Krátkodobá paměť přestává fungovat a dlouhodobá ukládá výběrově. Dochází ke zhoršení mechanické paměti. Ve stáří tedy převládá dřívější model osvojování poznatků memorováním. Procvičování a upevňování nového vyžaduje více času. Snížený výkon tedy není způsobený neschopností starého člověka učit se, ale pouze nutností jiného přístupu k učení se. Starší člověk potřebuje k pochopení nového svůj vlastní způsob a vlastní tempo. Pokud se zvolí správný přístup, senior sám v sobě objeví nové schopnosti a získá tak přesvědčení, že nikdy není pozdě chtít něco dokázat.¹²⁶

Protože lidé byli po celý život díky předsudkům vedeni k tomu, že ve stáří zdětinští, přestanou se často pod tlakem společnosti po odchodu do penze snažit a přizpůsobí se těmto představám. Vede to ke ztrátě sebedůvěry a schopnosti jednat jako dospělí nezávislí lidé.¹²⁷ Proč se však podřizovat předsudkům? Každý má přece právo na plnohodnotný život. Tedy i člověk v důchodovém věku. Je třeba v nejbližší budoucnosti změnit jak pohled společnosti na seniory, tak pohled samotných seniorů na sebe.

3.2 Senioři versus moderní informační a komunikační technologie

Poslední století naší moderní doby je příznačné obrovským technickým pokrokem, poslední desetiletí pak rychlým rozvojem **ICT** (informačních a komunikačních technologií). Není to tak dávno, když jsme při spatření člověka mluvícího do mobilního telefonu kroutili nevěřicně hlavami a divili se, jak může své soukromí probírat na veřejnosti. Nyní je samozřejmostí, když uživatelé „facebooku“ prezentují každý svůj životní krok před celým světem. Rychlý vývoj moderních ICT vede ke zrychlování života a zrychlující se život zase vyžaduje ještě rychlejší rozvoj technologií.

Nutnost změny způsobu a rychlosti života je celou společností přenášena i na starší generace. Na seniory je vyvíjen stále větší tlak, aby se přizpůsobili

¹²⁶ Klevelandová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 54-55

¹²⁷ Weeks, D., James, J. *Tajemství věčného mládí*. s. 113

také současné moderní technice. Pokud senior překoná svou nechuť k novinkám, může vnímat používání ITC jako příjemné a život usnadňující. Například mobilní telefony nemusí starší lidé používat pouze ke spojení a komunikaci s blízkými lidmi. Jejich telefony mohou mít řadu přidanych funkcí a rozšířenou výbavu. Kromě většího a dobře osvětleného displeje a velkých výrazných tlačítek může mít seniorův „mobil“ zabudované např. nouzové volání a také GPS, které umožní dobré zaměření seniora, pokud se ztratí. Může mít zabudovanou i funkci pro připomínání akcí a událostí a může fungovat například i jako pomocník při nákupu.¹²⁸ Záleží pouze na vlastníkovu takové vymoženosti, jestli je ochotný se s přidanymi funkcemi seznámit a naučit zacházet. Výhodou je, že seniorovi může v učení pomáhat nejmladší potomek a tak se dostane do častějšího kontaktu s jinou generací. Posílí se tak mezigenerační vztahy rodiny a senior se opět cítí jako její součást.

V oblasti informačních a komunikačních technologií, s nimiž mladí žijí od dětství jako s přirozenou součástí jejich života, musí stáří často překonávat negativismus ve vztahu k ICT. Přitom tyto technologie mohou přispět k zachování autonomie starších lidí navzdory některým onemocněním daným věkem. Komunikace pomocí ICT (např. prostřednictvím chatu) umožňuje nejen udržovat v dnešní uspěchané době kontakty s rodinou a známými, ale také navazovat nové kontakty. Ve speciálních kurzech je seniorům umožňováno zvládnout „základní počítačovou gramotnost“ a po překonání počáteční nechuťi a strachu se u nich často dostaví radost z nových možností komunikace a spojení se světem.¹²⁹ Na jedné straně tak může trvalé používání ICT vést k nepoužívání přirozených zdrojů, ke ztrátě motivace a samostatnosti, na druhé straně však může sloužit jako podpora sociálního života jedince a tak i příznivě působit na celkový dobrý stav a pocit vlastní hodnoty.

Současná generace penzistů není ještě tak poznamenána diktátem moderních technologií, ale budoucí generace důchodců ovlivněny jistě budou. Dnešní senioři sice většinou zvládnou základní metody práce s počítačem a ovládají používání mobilů, někteří dokonce našli v počítačích zalíbení, ale nejedná se o masivní záležitost. Senioři mají možnost získat počítačovou gramotnost docházením do kurzů, které jsou specializované právě na výuku starších lidí. Mnoho současných a nastupujících důchodců je však vůči moderním technologiím stále značně rezervovaná.

¹²⁸ Gruss, P. *Perspektivy stárnutí*. s. 148 - 150

¹²⁹ Jirásková, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. s. 60 - 61

Zatím považuje čas za dar, který se dá využít jinak, možná lépe, než vysedáváním u počítače.¹³⁰

Někteří senioři se věnují koníčkům, kterým se věnovali po celý život. Za léta nastřádali velké množství zkušeností, které rádi sdílejí s ostatními v různých klubech, kde se scházejí se svými vrstevníky. Někteří senioři však nechtějí zůstat v ničem pozadu, a tak mezi jejich volnočasovou aktivitu patří i počítače a internet.

Senioři mohou navštěvovat kurzy, kde se učí pracovat s počítačem a internetem a kde se naučí, k čemu je mohou využívat. Internet může starším lidem zpestřit jejich aktivní život, ale může i napomoci při překonávání jejich specifických problémů. Ať už se jedná do nahlédnutí denních listů, časopisů, získání aktuálních informací o důchodu i o zdraví. Mohou nahlédnout do elektronických knih či si nějakou knihu přes internet koupit. Mohou hledat informace ke svým koníčkům, komunikovat s lidmi stejných zájmů, vyhledat pomoc při těžkých životních situacích a nebo se dokonce podílet na publikačních aktivitách. Internet může sloužit jako podpůrný prostředek pro zájmové a odborné činnosti i pro osobní a rodinný život a to vše s respektováním omezení daných věkem seniorů.

Většina seniorů se nerada učí novým věcem, a tak je dobré motivovat seniory k výuce užívání ICT vhodnou nabídkou možnosti použití počítače. Motivační přednáška může poukázat na možnosti komunikace s příbuznými, na množství zajímavostí a informací přístupných pomocí internetu, na možnosti psaní na počítači, na programy práce s fotografiemi a také na hry a možnosti zábavy.

Výuka seniorů v užívání počítače však musí dodržovat některá pravidla, která jsou specifická právě pro práci se staršími lidmi. V první řadě je nutné komunikovat se seniory tak, aby výkladu rozuměli, tzn. přizpůsobit jazyk výuky jazyku seniorů a vyvarovat se přílišného používání odborných výrazů. Lekce musí být dlouhé přiměřeně ke schopnosti seniorů udržet koncentraci, starší lidé nejsou schopni přijímat velké množství informací najednou, takže je důležité při výuce dodávat informace postupně. Je důležité vybrat jedinou cestu při ovládní a nezatěžovat a nemá starší lidi množstvím dalších možností. Senioři se musí naučit ovládat počítač postupně. Vše naučené je nutné častěji zopakovat. Vhodné je, aby měl senior možnost přístupu k počítači i mimo lekce kurzu, aby si naučené znalosti mohl opakovat. Účastníky kurzů

¹³⁰ Haškovicová, H. *Fenomén stáří*. s. 169

bývají nejvíce šedesáti až sedmdesátiletí lidé, ale nabídky využívají i starší senioři. Kurzy mohou probíhat na Univerzitách třetího věku a v jiných vzdělávacích centrech, v klubech seniorů, v internetových kavárnách i v domovech důchodců. (Informace byly čerpány z publikace „*Senioři a informační technologie*“ vydanou společností Attavena v Českých Budějovicích v roce 2005, která v letech 2004/2005 vedla projekt „Klikněte pravým, dědo“ zaměřený právě na výuku seniorů.)¹³¹

Pokud senior překoná svůj strach a nechut' k ICT, může pomocí internetu získávat spoustu pro něj zajímavých informací. Může zde najít také internetové stránky určené právě seniorům. Patří mezi ně např.: www.senio.cz, www.seniortip.cz, www.elpida.cz, www.zlatelisty.cz, www.vse.cz/senior, www.zivot90.cz a další.

Negativem moderních ICT zůstává, že dnešní technické vynálezy a přesycenost informacemi narušují zpravidla lidskou sounáležitost. Člověk pojímá vše ve směru zužitkování a materiální potřeby tak převyšují duchovní hodnoty. Moderní komunikační prostředky ochuzují o lidské setkávání, o prožitky a zážitky lidského společenství a také o poznání lidského smyslu - být člověkem.¹³² Seniorům ubývá známá potřeba předávání informací z generace na generaci a málokdo chce dnes čerpat ze seniorských celoživotních zkušeností.

3.3 Společnost a „Věk seniorů“

Vlivem prognóz předpokládajících v nejbližších desetiletích stárnutí populace rozvinutých společností začala honba za poznáním vyššího než produktivního věku. Řada zemí vkládá nemalé prostředky do průzkumu posledních fází vývoje člověka. Společnost k tomu vede především vidina zhoršujících se ekonomických podmínek. Můžeme ale doufat, že se řídí nejen „demografickou panikou“, ale také zbytky morálky a etiky, které v ní stále přetrvávají. Narůstající zájem o problematiku starší generace ovlivňuje současnou dobu, a proto by se dala (možná s trochou nadsázky) nazvat „**Věk seniorů**“.

Během posledních let vzniká po celém světě řada organizací, občanských sdružení, nadací a svépomocných skupin, které se věnují programům pro seniory a zabývají se seniorskou otázkou. Současně se snaží ovlivnit celospolečenský pohled

¹³¹ Attavena, o.p.s. *Senioři a informační technologie*.

¹³² Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 13

na stárnutí a stáří. V roce 2002 (12.dubna) na závěr II. světového shromáždění OSN o stárnutí v Madridu byl přijat **Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí**. Dokument reaguje na aktuální problém současného stárnutí a stáří. Vymezuje úkoly pro současnost i pro blízkou budoucnost.

Jako reakce na tento dokument vypracoval poradní sbor všech vládních resortů v České republice z madridských závěrů návrh, který byl schválen 15.května 2002 usnesením vlády jako **Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003 - 2007**. Hlavním cílem dokumentu bylo dosáhnout změny postoje společnosti k seniorské populaci a dosažení „společnosti pro všechny generace“. Národní program se obrací na celou společnost - mladou, střední i starší generaci. V popředí zájmu je uznání starších občanů jako právoplatných členů společnosti a uvědomění si péče o seniory jako stálé hodnoty v lidském společenství. Sama seniorská generace má svým přístupem a aktivitami ke změně vnímání procesu stárnutí a stáří. Senioři sami se musí snažit využít všech možností, které jim společnost nabízí. Znamená to jejich zodpovědný a aktivní přístup k vlastnímu životu, péče o zdraví, účast na společenských, kulturních a dobrovolných aktivitách. Dokument je rozdělen do deseti kapitol:¹³³

1. Etické principy
2. Přirozené sociální prostředí
3. Pracovní aktivity
4. Hmotné zabezpečení
5. Zdravý životní styl, kvalita života
6. Zdravotní péče
7. Komplexní sociální služby
8. Společenské aktivity
9. Vzdělávání
10. Bydlení

31. května 2005 založil Svaz důchodců České republiky Radu seniorů a začal vydávat první seniorské noviny „Doba seniorů“. V centrech sociálních služeb fungují „kluby důchodců“, byly zřízeny linky pro seniory, existují vzdělávací centra pro seniory a je vydávána řada časopisů pro seniory - například „Senior revue“, „Generace“. V řadě měst a obcí fungují informační a poradenská centra pro seniory a na některých

¹³³ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 14, 15, 16

projektech spolupracuje také městská policie. Velkým přínosem jsou pro starší generaci také programy a projekty pořádané Sdružením České katolické charity.¹³⁴

Přibývající počet starších lidí představuje v důsledku zvyšujícího se vzdělání a zlepšujícího se zdraví populace potenciál pro sociální a ekonomický rozvoj. Politika přípravy na stárnutí by nejen v naší zemi měla reagovat na dvě základní výzvy:

- Integrovat starší osoby do ekonomického a sociálního rozvoje.
- Vytvořit věkově inkluzivní společnost.

Důležité je přizpůsobit politiku zaměstnanosti, důchodovou politiku a další politiky a služby probíhajícím sociálním a demografickým změnám.

Mezi hlavní principy politiky přípravy na stárnutí z pohledu Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) patří důraz na lidská práva, respektování genderového aspektu problematiky stárnutí, celoživotní přístup ke stárnutí a zdraví, důraz na rodinu a mezigenerační vztahy. Tvorba opatření má probíhat na výzkumem podložených poznatcích a relevantních statistických datech a zvláštní pozornost má být věnována menšinám (seniorům, zdravotně postiženým, trpícím demencí, duševně nemocným, seniorům z etnických menšin atd.) a respektování rozdílů mezi venkovem a městem.

Podmínky ve stáří nelze oddělit od předcházejících životních etap. Zdraví ve stáří je ve značné míře podmíněno životními podmínkami v dětství a sociální situací matek a rodin. Je proto důležité zaměřit se na situaci lidí, kteří jsou během života různým způsobem sociálně znevýhodněni. Podpora mezigenerační solidarity a soudržnosti by měla být součástí všech opatření přijímaných v reakci na stárnutí populace.

Vláda České republiky usnesením č. 8 ze dne 9. ledna 2008 přijala **Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012** (dále jen program). Strategický dokument stanovil cíle a opatření, která je třeba přijmout v konkrétních oblastech v kontextu demografického stárnutí a sociálních změn. Cílem je zajistit, aby dílčí politiky adekvátně reagovaly na tyto změny a na potřeby a problémy starších lidí.¹³⁵

¹³⁴ Klevetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 14, 15, 16

¹³⁵ <http://www.mpsv.cz/cs/> autor: Odbor 22

Program vychází z předpokladu, že ke zvýšení kvality života ve stáří a k úspěšnému řešení výzev spojených s demografickým stárnutím je nezbytné zaměřit se na následující prioritní témata:

- aktivní stárnutí,
- prostředí a komunita vstřícná ke stáří,
- zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří,
- podpora rodiny a pečovatelů,
- podpora participace na životě společnosti,
- ochrana lidských práv.

Program navazuje na Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007 a dokumenty a doporučení OSN a dalších mezinárodních organizací, zejména na Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí (OSN, Madrid 2002) a Zásady OSN pro starší osoby (1991).¹³⁶

V březnu 2006 vláda České republiky a v návaznosti na první zprávu o plnění Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007 zřídila **Radu vlády pro seniory a stárnutí populace** jako svůj poradní a iniciativní orgán.

Prioritami Rady vlády pro seniory a stárnutí populace z pohledu MPSV jsou:

- podpora podnikání všech osob,
- podpora tvorby strategií zaměstnavatelů vůči starším zaměstnancům a zvýšení jejich zaměstnanosti,
- podpora rodiny,
- zlepšování funkčního zdraví seniorů,
- zabránění diskriminaci na základě věku,
- ochrana seniorů v rizikových situacích (ochrana proti zneužívání a násilí),
- zvyšování povědomí lidí o stárnutí a stáří (vytvoření vhodných informačních a komunikačních nástrojů k tomuto účelu),
- rozvoj spolupráce mezi státní správou, regionální a místní samosprávou, neziskovými organizacemi a sociálními partnery.

Jedna z nejzásadnějších otázek při přípravě společnosti na stárnutí a vytváření věkově inkluzivní společnosti je zabránění diskriminace na základě věku a ageistickým

¹³⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/> autor: Odbor 22

stereotypům ve společnosti. Jednou z výzev je proto poukázat na potenciál, přínos a roli starších lidí v rodině, ekonomice a celé společnosti a dále je rozvíjet a podporovat.¹³⁷

Proseniorská edukace má především vytvářet pozitivní obraz o seniorech, a překonávat negativní stereotypy (ageismus). Vhodné edukační aktivity tak vlastně nahrazují dřívější autentickou zkušenost z rodinného prostředí. Dá se ovšem předpokládat, že velká část předsudků bude ze společnosti postupně vytlačována, především vlivem celkového stárnutí populace.¹³⁸

Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří) v Usnesení vlády ze dne 9. ledna 2008 č. 8 o Národním programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 vypracoval tyto základní principy, ze kterých vychází:

- Celoživotní přístup
- Partnerství vlády a samosprávy
- Mezigenerační vztahy a soudržnost
- Zvláštní pozornost věnovaná znevýhodněným a zranitelným skupinám
- Genderový přístup (zohlednění převažujícího počtu žen ve vyšších věkových kategoriích a rozdílných rizik, potřeb a specifík mužů a žen v různých oblastech života)
- Dialog s občanskou společností a sociálními partnery
- Odpovědnost jednotlivce a společnosti
- Snižování sociálních a geografických rozdílů (ekvita)
- Politika podložená důkazy
- Důstojnost
- Informovanost a mainstreaming (zohlednění demografického stárnutí a potřeb starších lidí v činnosti různých subjektů a zaměření se na řešení konkrétních problémů)

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve svém usnesení podrobně vysvětlilo a rozpracovalo základní principy přístupu ke starším osobám a stárnutí populace.¹³⁹

¹³⁷ <http://www.mpsv.cz/cs/> autor: Odbor 22

¹³⁸ Šerák, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. s. 191

¹³⁹ <http://www.mpsv.cz/cs/5045> autor: Odbor 22

V roce 1990 vyhlásila OSN **1. říjen dnem seniorů**, rok 1999 byl vyhlášen **Rokem seniorů**, existuje také moderní celoevropský program zdravotní výchovy pro staré občany „**Stárnout zdravě v Evropě**“. Cílem tohoto programu je dosáhnout prodloužení nezávislého aktivního života seniorů.¹⁴⁰

Světové organizace zabývající se seniory propojily svoji činnost ve společném projektu nazvaném „**Program výzkumu v oblasti stárnutí pro 21. století; Společný projekt programu OSN pro problematiku stárnutí a Mezinárodní gerontologické asociace**“. „Program výzkumu“ navazuje na množství poznatků a výsledků výzkumu realizovaného během několika desetiletí v oblasti gerontologie a souvisejících oborech. Tento program je určen zákonodárcům, vládám, akademické obci a nevládním a humanitárním organizacím, které se zabývají otázkami stárnutí populace a jedince.¹⁴¹

Roku 2007 (6.-8. listopadu) vznikla ve španělském Leónu tzv. „**Leónská ministerská deklaráce - Společnost pro osoby v každém věku: výzvy a příležitosti**“ ve které zástupci členských zemí Evropské hospodářské komise Organizace spojených národů potvrdily svůj závazek k Madridskému mezinárodnímu akčnímu plánu pro problematiku stárnutí z roku 2002.¹⁴²

V rámci vydaných prohlášení, deklarácí a programů vzniká ve světě i u nás mnoho projektů organizovaných jak státem, tak různými neziskovými organizacemi. MPSV České republiky již vydalo řadu publikací týkajících se života seniorů. Mezi ně patří i publikace Světové zdravotnické organizace „Globální města přátelská seniorům“. Poukazuje zde na výzkum, který se zaměřil na získání informací o potřebách seniorů žijících ve městě a na model plánování rozvoje měst přátelských seniorům. V praxi to znamená, že město přátelské seniorům přizpůsobuje svou infrastrukturu a své služby tak, aby byly přístupné a začleňující pro seniory s různými potřebami a schopnostmi.¹⁴³

K těmto publikacím patří také Zpráva o plnění Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 z 10. června 2010. Částí publikace je i přehled ediční činnosti MPSV a ČSSZ (Česká správa sociálního zabezpečení) související

¹⁴⁰ Kvetová, D., Dlabalová, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. s. 14, 15, 16

¹⁴¹ http://www.mpsv.cz/files/clanky/6007/research_agenda_cz.pdf

¹⁴² <http://www.mpsv.cz/cs/4992>

¹⁴³ http://www.mpsv.cz/files/clanky/7980/WHO_age_friendly_cities_cz.pdf

s tématem stárnutí, to znamená, že zde uvádí přehled letáků, brožur a publikací, které k tomuto tématu ministerstvo vydalo.¹⁴⁴

Při této příležitosti není možné zapomenout na „**Chartu práv a svobod seniorů, kteří potřebují péči a pomoc druhé osoby**“, vypracovanou francouzskou Národní nadací pro gerontologii ve spolupráci s Ministerstvem práce a sociálních věcí Francie již v roce 1966.

Stáří je obdobím života, ve kterém by měl pokračovat rozvoj lidské osobnosti. Většinou jsou lidé vyššího věku samostatní a zachovávají si dobrou psychickou kondici až do posledních dnů svého života. Závislost na péči druhé osoby přichází z důvodů onemocnění, které může být jak psychické, tak somatické (tělesné). Ale i v situaci závislosti na péči jiné osoby je zapotřebí, aby starším občanům nejen náležela všechna práva a svobody, ale aby měli možnost je také využívat tak, jako jiní občané. Měli by zůstat v původním prostředí, v kontaktu s ostatními generacemi. Účelem této výsadní listiny je připomenutí a uznání důstojnosti, kterou mají požívat starší občané se sníženou soběstačností, připomenutí a uznání jejich práv.¹⁴⁵

V posledních několika měsících probíhá v českých médiích reklamní upozornění na projekt nazvaný „**Veselý senior**“. Tento nadační fond, byl založen 28. 8. 2006 na podporu nemocným i zdravým seniorům a zařízením pro ně určeným.

Stáří je etapa života, která čeká každého z nás, a proto bychom ji neměli ignorovat. Prostřednictvím fondu by organizátoři chtěli změnit dosavadní stereotypní pohled na stáří, překonat předsudky o životě, postavení a významu seniorů ve společnosti. Přesvědčit nejen mladou generaci, ale i ostatní občany, aby přijali princip solidarity a uznali, že i starší lidé přinášejí do života společnosti své nezastupitelné kvality. Získáváním finančních prostředků chce nadační fond „Veselý senior“, přispět ke zlepšení kvality, podmínek a služeb v léčebnách pro dlouhodobě nemocné i v domovech seniorů.

Proč název "Veselý"? Neboť s pozitivním přístupem a humorem se situace řeší snadněji. I senioři, ať už nemocní či zdraví, touží po setkání, vlídném zacházení, dotyku, společenském vyžití a pocitu, že jsou ještě užiteční. Nemusejí být nutně pasivní

¹⁴⁴ http://www.mpsv.cz/files/clanky/8960/Zprava_NPPS_cerven2010.pdf

¹⁴⁵ <http://www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3>

a pesimističtí. Když jim společnost dá šanci a oni se budou cítit i v pokročilém věku prospěšní, pak se jejich postoj změní.¹⁴⁶

Strategie Evropské komise spočívá na pěti hlavních pilířích, jedním z nich je stimulace k aktivnímu prožívání vyššího věku. Problematika starších lidí je v České republice značně podceněna, a to jak při zaměstnávání lidí nad padesát let, tak lidí, kteří již nepracují. Programy, zaměřené v České republice na seniory a seniorky, se orientují téměř výhradně na poskytování sociálních a zdravotních služeb, případně na nabídku programů jako jsou např. univerzity třetího věku. Podstatně méně se jedná o programy, které by stavěly na aktivním zapojení seniorů na veřejném životě, jejich ochotě angažovat se ve prospěch ostatních tím, že dávají k dispozici část svého času a především své profesní a životní zkušenosti. S takovou nabídkou přišel v roce 2007 program „Senioři vítáni“, který spadá pod Nadaci Open Society Fund Praha a Nadaci České spořitelny. Program nabídl možnost různým organizacím, jako jsou knihovny, neziskové organizace, ale také obce, atd. připravit projekt, který by tuto možnost aktivním seniorům a seniorkám zprostředkoval. V rámci programu bylo vybráno a podpořeno třináct projektů a cílem bylo podpořit ty organizace, které jsou schopny využít času, elánu a zkušeností seniorů a zároveň jim vrátit chuť zapojit se do veřejného života.¹⁴⁷

Jak je vidět, ideálních představ, programů, projektů i deklarací má česká i světová společnost mnoho. Jsou to snahy, které by se měly uskutečňovat během následujících let. Možná desítek let. Myslím si, že není nadsázkou považovat tuto dobu za „Věk seniorů“. Doufám jen, že se alespoň některá nejzákladnější předsevzetí splní. Zastávám názor, že nejdůležitějším a tedy výchozím bodem pro všechny ostatních je **obnovení a upevnění mezigeneračních vztahů, porozumění a soudržnosti.**

¹⁴⁶ <http://www.veselysenior.cz/onas.php?id=1>

¹⁴⁷ Kopecská, M. a kol. *Senioři vítáni - sborník případových studií*. s. 6, 129, 136

4. Empirický výzkum

Jaké potřeby vlastně staří lidé mají? Je pro ně důležité, jestli je společnost vnímá jako potřebné nebo zbytečné? Co si myslí o své roli ve společnosti? Mají ve svém věku vůbec nějaký význam pro společnost? Myslí si, že by se měli v budoucnu lidé na odchod do penze nějak připravovat nebo ne? Mají staří lidé zájem o svět kolem sebe? Chtějí se ve svém věku ještě něčemu naučit nebo jim stačí to, co znají ze své předešlé životní fáze? Myslí si, že se v životě již tolik napracovali, že teď mají nárok na klid a nicnedělání? Dává společnost seniorům výběr z nějakých možností vzdělávání nebo ne?

Bakalářská práce je zaměřena na zjištění současného postavení seniorů ve společnosti v porovnání s minulostí a na stanovení současné společenské role seniorů. Vzhledem k životním i zdravotním změnám spojeným s odchodem do penze se dále zabývá vzdělávacími potřebami starších lidí v důchodovém věku. Mění se společnost a způsob života vede každého jednotlivce k nutnosti ovládat moderní ICT. Proto je zaměřena i na zjištění potřeb seniorů v této oblasti.

Cílem, který jsem si pro výzkum v rámci své bakalářské práce stanovila bylo zjistit názory seniorů na jejich úlohu ve společnosti, zjistit názory seniorů na potřebu vzdělávání v důchodovém věku a zjistit, zda mezi jejich vzdělávací potřeby patří i zacházení s moderními ICT. Cílem bylo zjistit, jestli současní senioři v důchodovém věku pociťují nutnost či potřebu dále se vzdělávat a pokud ano, zda mají o vzdělávání zájem.

4.1 Cíle práce a hypotézy

Cíl 1: Zjistit názory seniorů na jejich postavení a roli v současné společnosti.

H. 1: Předpokládám, že více než 50% seniorů nespojuje svou roli s péčí o vnoučata.

Cíl 2: Zjistit názory seniorů na vzdělávací potřeby v důchodovém věku.

H. 2: Předpokládám, že více než 50% seniorů nepociťuje zájem o vzdělávání v důchodovém věku.

Cíl 3: Zjistit názory seniorů na jejich potřebu znalosti práce s moderními informačními a komunikačními technologiemi (ICT).

H. 3: Předpokládám, že více než 50% seniorů nepociťuje potřebu znalosti práce s moderními ICT.

4.2 Metodika a organizace šetření

Pro zjišťování stanovených dat od respondentů-seniorů jsem vybrala dotazování pomocí polostrukturovaného rozhovoru jako nejvhodnější metodu získávání údajů. Při zjišťování skutečnosti tímto způsobem sice tazatel nezíská velké množství údajů, ale setkává se s dotazovanými respondenty osobně a může tak reagovat okamžitě na nepochopení otázky či upravit dotazy podle momentální situace a povahy respondenta. Mým předpokladem bylo, že senioři přijmou tento způsob dotazování lépe než klasický neosobní dotazník.

Pro rozhovor jsem vybrala otázky vztahující se k postavení seniorů ve společnosti, k potřebě vzdělávání v předdůchodovém a důchodovém věku a ke vztahu starších lidí k moderním ICT. Sestavila jsem z nich dotazník, který příkládám v příloze č. 1.

Dotazník obsahuje dvě části. V první části jsou obecné otázky vztahující se k pohlaví, věku, vzdělání a bydlišti. Druhá část obsahuje deset otázek. První dvě otázky se vztahují k cíli 1, otázky tři až sedm se vztahují k cíli 2 a otázky osm, devět a deset se vztahují k cíli 3.

Respondenty jsem vybírala mezi blízkými osobami, z okolí mého bydliště a z domova pro seniory, kde pracuji.

Rozhovory probíhaly v přirozeném a pro dotazované známém prostředí. Většinu respondentů jsem navštívila doma, další pak v prostředí, kam často docházejí a které je jim příjemné.

V počáteční fázi rozhovoru jsem dotazovaným stručně vysvětlila důvod, proč a jakou spolupráci od nich žádám. Vysvětlila jsem jim, k jakému účelu dotazník potřebuji a obecně jsem jim nastínila, na co se jich budu ptát. Pokud s rozhovorem

souhlasili, ujistila jsem je, že dotazník bude použit pouze pro účely mé bakalářské práce, a že ze záznamu rozhovoru nebude možné zjistit, kdo byl konkrétně dotazován.

K zaznamenání rozhovoru jsem použila písemný záznam, který jsem v nejkratším možném čase po ukončení rozhovoru, již za nepřítomnosti respondenta, přepsala do podoby, kterou příkládám v příloze č. 2. Při přepisu jsem zachovala rozhovor v co nejvěrnější podobě.

Dalším krokem bylo porovnání odpovědí jednotlivých respondentů a statistické vyhodnocení jednotlivých odpovědí s přihlédnutím k vybraným kritériím tzn. k celkovému počtu osob a k věku 60+ a 70+. Následovalo vyvození závěrů ze získaných dat a potvrzení nebo vyvrácení stanovených hypotéz.

4.3 Charakteristika respondentů

Dotazováno bylo dvacet respondentů ve věku 61 až 82 let. Vzhledem k tomu, že rozhovorů se zúčastnil pouze jeden člověk starší osmdesáti let, je při dalších rozborech veden ve skupině seniorů 70+.

Prvním respondentem je 61letá žena v důchodě, která žije s manželem a rodinou jednoho z dětí v rodinném domku v malém městečku. Je vyučená a pracovala jako dělnice v textilním průmyslu. Před nástupem do plného důchodu byla delší čas v invalidním důchodě s pohybovými obtížemi. Delší čas se také starala o nemocné rodiče, kteří jsou nyní umístěni v domově důchodců. Paní má větší zdravotní problémy, které v současné době řeší právě díky možnosti předání svých rodičů do profesionální péče. Aktivně se zajímá o dění kolem sebe, pečuje o rodinu i domek a často rodiče navštěvuje. Pokud se zlepší její zdraví, má zájem na prohlubování svých znalostí i získávání nových. Používá mobilní telefon ke komunikaci s lékaři a rodinou.

Druhým respondentem je žena, 70 let, která žije s manželem na venkově v rodinném domku. Dříve žila ve městě. S dětmi a jejich rodinami se pravidelně stýká, ale nežijí poblíž. Má vysokoškolské vzdělání a působila jako učitelka na vyšším stupni základní školy. Spolu s manželem se stará o domek a zahrádku, pokud byla vnoučata malá, o prázdninách o ně pečovala. Ke komunikaci s rodinou používá mobilní telefon i PC.

Ráda pracuje na počítači, nedělá jí problém naučit se nové možnosti práce s PC které pak využívá při upravování a archivaci fotografií rodiny či známých a při sestavování rodokmenu. Ráda hraje na PC i logické hry a hry procvičující práci prstů. PC využívá velice často ke komunikaci s blízkými a to jak pomocí E-mailu, tak ICQ. Často se setkává s přáteli a bývalými spolužáky, se kterými jezdí i na výlety. Ráda fotografuje a proto při všech možných příležitostech pracuje s digitálním fotoaparátem. Je velice aktivní a stále má co dělat. Občas ji zbrzdí zdravotní problémy, ale i ty překonává s veselou náladou. Nepocítuje potřebu dalšího vzdělávání. Zajímá se o všechny novinky v životě kolem sebe, ale k práci ve škole by se již nechtěla vrátit, i když jí ta možnost byla nabídnuta.

Třetím respondentem je 72letý muž, který stále pracuje a to jako vysokoškolský profesor. Žije s manželkou v bytě ve městě. Používá mobilní telefon ke komunikaci s rodinou i pracovně, stejně jako PC. Pracovně jezdí často do zahraničí a je velmi pracovně vytížen, takže nemá čas přemýšlet o stárnutí ani stáří. Ve volných chvílích se věnuje rodině a vnukovi a také se setkává se svými známými z dob studií. Jeho děti s rodinami žijí ve stejném městě, takže pro ně není problém se navzájem navštěvovat. Pokud má čas, tak rád s manželkou navštěvuje divadelní představení a různé kulturní akce. Pravidelně se vzdělává v rámci své profese, takže o jiný druh vzdělávání nemá zájem. Pokud by ale byl v důchodě, určitě by některé druhy vzdělávání navštěvoval.

Čtvrtým respondentem je žena, která má 69 let. Vyučila se jako prodavačka textilu a celý život tuto profesi vykonávala. Nyní je v důchodě, ale ještě nedávno pracovala na kratší úvazek. Protože se jí nedávno narodilo nové vnouče, chystá se trávit hodně času s ním. Žije sama v bytě ve městě, ale dítě s rodinou bydlí nedaleko a pravidelně a často se navštěvují. Pokud má volnou chvíli, tak ráda čte a dívá se v televizi na naučné a dokumentární pořady. Pravidelně pořádá setkání se svými kamarádkami. Stále se o něco zajímá a stále má co na práci. Nepocítuje potřebu dalšího vzdělávání. Nemá čas na nudu a přemýšlení o nemocech, jako jiní důchodci. Používá mobilní telefon ke komunikaci s rodinou a svými přáteli.

Pátým respondentem je 70letý muž, který žije s manželkou v bytě ve městě. Vzdělání má vysokoškolské, pracoval jako stavební inženýr a stále využívá možnosti přivydělat si v rámci své profese. Také pracuje na kratší úvazek jako recepční. Jeho děti s rodinami

žijí ve stejném městě i v zahraničí, ale je s nimi ve stálém kontaktu. Jezdí na chalupu, kde stále něco opravuje, zajímá se o vaření a kuchařské knihy, stýká se se svými kamarády. Je neustále velice zaměstnaný, ať už rodinou, svými zájmy nebo svou prací. Život bere s humorem a na nějaké nářky nemá čas. Nepociťuje potřebu dalšího vzdělávání. Používá mobilní telefon i PC ke komunikaci s rodinou a kvůli práci.

Šestým respondentem je muž ve věku 76 let. Žije s manželkou v rodinném domku na vesnici nedaleko velkého města. Dříve bydlel v bytě ve městě. Vzdělání má středoškolské, odborné, ale celý život se samovzdělával jak jazykově, tak v rámci profese. Pracoval ve velké firmě jako projektant a často jezdil do ciziny, kde pobýval i delší čas. Po odchodu do důchodu pracoval ještě po nějaký čas u zahraniční firmy. Rád si pořizuje různé nářadí a přístroje, které pak využívá při péči o rodinný domek a zahrádku. Rád jezdí do města nakupovat. Děti s rodinami nebydlí blízko, ale je s nimi ve stálém kontaktu a pravidelně se vzájemně navštěvují. Používá mobilní telefon ke komunikaci s rodinou. Často navštěvuje své sourozence, pochází ze šesti dětí, ale vadí mu jejich nářky a stesky kvůli stáří. Občas se potýká s menšími zdravotními problémy, ale bere je tak, že patří k věku a zbytečně se jimi nezabývá. Neustále sleduje v tisku, v televizi i na internetu co se děje kolem něj v naší zemi i v zahraničí, má přehled o politické situaci. Žije aktivně, nenudí se a nestěžuje si na přebytek volného času. Nepociťuje potřebu dalšího vzdělávání.

Sedmým respondentem je 69letý muž středoškolského odborného vzdělání, který pracoval celý život v zemědělství. Nyní je v plném důchodě. Žije v rodinném domě s manželkou a rodinou své dcery. Jeho zájem je soustředěný pouze na práce kolem oprav a zvelebování domku a kolem prací na zahradě, políčku a v lese. Pokud byla vnoučata malá, spolu s manželkou se o ně starával a jezdil s nimi na výlety. Nyní pociťuje nezájem ze strany vnoučat i ze strany svého dítěte. V současnosti má určité zdravotní problémy, které se snaží překonat. Zajímá se o situaci v naší zemi pomocí tisku a televize. Zajímá se také o změny v obci, ve které bydlí, protože dříve spolupracoval na vedení obce. Nepociťuje potřebu dalšího vzdělávání. Používá mobilní telefon ke komunikaci s rodinou a manželkou. Počítač a internet nevyužívá, ale sleduje dokumentární pořady v televizi. I když není zcela spokojený, rozhodně má stále co na práci.

Osmým respondentem je 65letá žena, která vystudovala střední odbornou školu a pracovala celý život v zemědělství. Žije s manželem a rodinou svého dítěte v rodinném domku na venkově. Ještě nedávno si pracovala na zkrácený úvazek, i když v jiné profesi, v současnosti je v plném důchodě. Nyní má větší zdravotní problémy, ale přesto se stará o domácnost a zahradu u domku. Zajímá se o květiny, které pěstuje doma i na zahradě. Rodina dcery žije s respondentkou ve stejném domě, takže pokud byla vnoučata malá, starala se o ně. Nyní se pouze navštěvují. Momentálně se zabývá svým zdravotním stavem, ale pokud bude moci, ráda by opět jezdila na zahradnické výstavy a na výlety po naší republice. Volný čas vyplňuje pečením cukroví a četbou. Vede aktivní život, i když teď značně zpomalený zdravotními problémy. Nepociťuje potřebu dalšího vzdělávání. Používá mobilní telefon ke komunikaci s rodinou a manželem.

Devátým respondentem je muž ve věku 72 let. Žije s manželkou a s rodinou jednoho z dětí v rodinném domě na vesnici. Během svého života se dvakrát vyučil a v padesáti letech si chtěl dokončit i maturitu, ale to se mu nepodařilo. Podle jeho názoru by to byla zbytečná námaha, protože v jeho věku by mu postup ve vzdělání nepomohl k postupu v pracovním zařazení. Byl zaměstnán v gastronomii, v politické straně a v církvi, nyní je v plném důchodě, ale stále pracuje na částečný úvazek, i když v jiné profesi. Má hodně práce i na domě a malém hospodářství. Ve společném domě žije s ním i rodina dcery, takže se občas stará o malé vnučky. Má problémy se zrakem, kvůli svému onemocnění, ale pokud si najde čas, poslouchá v rádiu naučné pořady a četbu na pokračování. Vyhledává si také zajímavosti z domova i ze světa na internetu, pokud mu to dovolí zrak a občas si také zapisuje své poznatky na PC. Používá mobilní telefon ke komunikaci s rodinou a kvůli práci. Nepociťuje potřebu dalšího vzdělávání, protože na to nemá čas a protože by musel daleko dojíždět.

Desátým respondentem je žena, která má 71 let. Vzdělání má základní a celý život pracovala v zemědělství. Stále žije na venkově v domku s hospodářstvím, ke kterému patří i políčko a les. Žije s manželem a s rodinou jednoho z dětí. Je v plném důchodě a do práce by se rozhodně nevrátila. Doma má stále co dělat. Stará se o rodinu, o vnoučata, o hospodářství a o květiny, které doma pěstuje. Tyto činnosti ji baví, takže nepociťuje potřebu dalšího vzdělávání, ani setkávání se s jinými lidmi své generace v nějakém klubu důchodců. Ve volném čase poslouchá rozhlas a dívá

se na dokumentární pořady v televizi. Cítí jako důležité zajímat se o dění ve světě i v naší zemi. Občas si zajde na besedu pořádanou místní školou, ale nic víc ji neláká. Používá mobilní telefon ke komunikaci s rodinou, protože některé z dětí bydlí daleko.

Jedenáctým respondentem je muž ve věku 79 let, který žije sám v domově důchodců na malém městě. Je vdovec a do domova odešel po mozkové příhodě, protože děti se o něj nemohou postarat. Dříve žil ve městě. Vyučil se a pracoval jako dělník. Je v plném důchodě a pohybově omezený. Nepocítuje potřebu dalšího vzdělávání, protože se na to cítí již moc starý. Jeho zájmy jsou spojené pouze se sledováním zpráv v televizi a celodenním poslouchání rádia. Rád poslouchá četbu na pokračování. Občas si zajde na besedu pořádanou v domově, ale o nic jiného nemá zájem. Ze zdravotních důvodů ani nikam nejezdí. S rodinou je ve spojení hlavně po telefonu. Využívá mobilní telefon.

Dvanáctým respondentem je muž, který má 82 let. Žije sám v domově důchodců v malém městečku. Pracoval celý život jako lesní dělník, vzdělání má základní. Nemá zájem o žádné další vzdělávání, nechodí ani na besedy pořádané v domově. Sleduje pouze televizi a poslouchá rozhlas. Neví, proč by měl v důchodě ještě něco dělat, když se v životě už tolik nadřel. Používá pouze mobilní telefon, ke spojení s rodinou, která ho sice navštěvuje, ale ne moc často.

Respondentem číslo třináct je muž ve stáří 68 let. Žije v malém městečku v domově důchodců. Je sám a rodina jej pravidelně navštěvuje. Vyučil se, pracoval jako dělník. Dříve žil ve městě. V současnosti má zhoršené zdraví vlivem nevhodného životního stylu. Nemá zájem o žádné možnosti vzdělávání ani o besedy pořádané domovem. Nerad chodí i na společná setkání seniorů. Myslí si, že v důchodě už má člověk jen odpočívat a o nic se nestarat, takže nevidí důvod, proč by se měl ještě něco učit. Nepoužívá ani mobilní telefon, protože nemá možnost ho získat a i kdyby měl, stejně by se s ním už nebyl schopný naučit pracovat.

Respondentem číslo čtrnáct je žena, která má 61 let. Je v důchodě, ale zatím stále pracuje na částečný úvazek. Bydlí v malém městečku s manželem a s rodinou jednoho z dětí. Vyučila se, pracovala jako prodavačka. Na vzdělávání v důchodě ani na chození do klubu důchodců a na besedy nemá čas. Je vytížená prací a vnoučaty, občas pomáhá

manželovi v jeho zájmech. Když má čas, dívá se na televizi. Používá mobilní telefon ke spojení se svými dětmi a s manželem. Občas používá PC kvůli internetu a zajímavostem, které se zde dají najít. Nepodléhá stáří, je velice aktivní.

Respondentem číslo patnáct je žena ve věku 77 let. Žije v domově důchodců v malém městečku, nebyla vdaná a nemá děti. Má ale spoustu přátel a stýká se hodně s rodinami svých sourozenců. Vzdělání má střední s maturitou, pracovala jako účetní. Je v plném důchodě. Je věřící a náboženství má pro ni velký význam. Má zdravotní omezení, téměř nevidí. Přes to se dovede ve známém prostředí dobře pohybovat, neustále si hledá nějakou činnost a o někoho se zajímá. Nemyslí si však, že je nutné se ve stáří nějak dále vzdělávat. Myslí si, že se stačí zajímat o dění kolem sebe a význam pro ni mají především dobré vztahy mezi lidmi. Vzdělávací aktivity považuje za dobré pro toho, kdo se nudí a nemá co dělat. Navštěvuje pouze besedy a přednášky v domově, nikam dále kvůli svému zdravotnímu stavu nechodí. Pro spojení se svými příbuznými a známými používá mobilní telefon. PC by nepoužívala, ani kdyby měla zdravý zrak.

Respondentem číslo šestnáct je 64letá žena, lékařka, která stále pracuje ve svém oboru. Vzdělání má vysokoškolské. Žije v rodinném domku s manželem a s rodinou jednoho z dětí. Své veškeré aktivity směřuje k doplňování znalostí v oboru, takže na nic jiného nemá čas. Stará se samozřejmě o rodinu a domácnost. Pokud by byla v důchodě, i nadále by se zajímala především o svůj obor. Nemá tedy potřebu provozovat jiné záliby a aktivity. Při své práci používá mobil i internet, využívá je i ke komunikaci s rodinou.

Respondentem číslo sedmnáct je žena, která má 62 let. Vyučila se, pracovala jako vedoucí v kuchyni. Je v důchodě, ale zatím stále pracuje na částečný úvazek. Je vdova a bydlí v rodinném domku v malém městečku. Spolu s ní žije i jedno z dětí s rodinou. Kromě práce má hodně zájmů a aktivit, takže nemá čas na nudu a nicnedělání. Chodí na besedy a přednášky organizované v městečku, hodně čte, hlavně naučnou literaturu. Ráda sleduje v televizi dokumentární pořady. Na důchod se připravovala tak, že si nakoupila hodně nových věcí, o kterých si myslela, že je bude potřebovat, ale že na ně pak nebude mít. Brzy ovdověla a hned nastoupila do nynější práce, takže neměla čas zamýšlet se nad tím, zda si bude v důchodě muset na něco nového zvykat. Na vzdělávání, za kterým by musela dojíždět, nemá čas, protože kromě práce

se ještě stará o vnoučata. Používá mobilní telefon ke spojení se svými dětmi a potřebuje jej i ke kontaktu se zaměstnavatelem.

Respondentem číslo osmnáct je 61letý muž, který zatím není v důchodě. Je vyučený a pracuje jako elektrikář. Žije na venkově s manželkou a s dětmi. Bydlí v rodinném domku. Je zaměstnaný a má příležitostnou práci i mimo zaměstnání, takže je hodně časově vytížen. Chodí občas na besedy do knihovny v místě bydliště, ale o nic jiného nemá zájem. Myslí si, že by si měl každý pořídit nějaké koníčky nebo práci, než odejde do důchodu, on bude mít stále zájemce o svou práci, takže se nudit nebude. Myslí si ale také, že důchod by měl sloužit především k odpočinku. Zajímá se o změny a události v naší zemi, ale pouze obecně. Používá mobilní telefon kvůli práci a rodině a PC pouze kvůli internetu.

Respondentem číslo devatenáct je 66letá žena, která bydlí v bytě ve městě. Jezdí navštěvovat manžela, který je upoutaný na lůžko, do domova pro seniory. Vzdělání má středoškolské s maturitou. Pracovala v kanceláři a nyní je v plném důchodě. Pochází ze čtyř dětí z venkova a do města se přivdala. Jako přípravu na stáří si s manželem koupili chatu na venkově, kam se chtěli po odchodu do penze nastěhovat. Manžela bohužel postihlo vážné onemocnění, proto zůstala ve městě a manžela dojíždí často navštěvovat. V létě tráví hodně času na chatě se zahradou, přes zimu se navštěvují s kamarádkami a také chodí plavat. O vzdělávání by měla zájem, ale pouze s manželem. Samotnou ji to nebaví. Je hodně vytížená, protože chodí za kamarádkami, jezdí za manželem, dojíždí na chatu, chodí do divadla apod. Pro komunikaci s rodinou, vnoučaty a s kamarádkami používá mobil, na internetu si vyhledává zajímavosti o vaření. Děti s rodinami bydlí poblíž, ale navštěvují se méně. Pokud by mohla, vrátila by se do práce.

Respondentem číslo dvacet je žena, které je 62 let. Vzdělání má střední s maturitou. Je v důchodě, ale zatím pracuje dál a to v sociální sféře. Bydlí s manželem na venkově v rodinném domku. Stará se o domácnost a s manželem vylepšují dům i zahradu. Oba občas pracují v lese, který jim patří. Zajímá se o historii a pokud může, tak navštěvuje památky v naší zemi. Ráda také cestuje za poznáním do okolních zemí. Baví ji práce na počítači, používá jak internet, tak ke komunikaci E-mail a mobil. Ráda fotografuje a používá jak klasický tak digitální fotoaparát. Hodně čte, chodí cvičit

a o vše se živě zajímá. Ráda chodí i na přednášky a besedy pořádané u nich na vesnici. Až zůstane bez práce a bude v důchodě, hodlá ve spoustě aktivit pokračovat dál. Ráda by navštěvovala i nějaké kurzy nebo Akademii třetího věku. Myslí si, že se v důchodě nudit nebude.

Vzhledem k tomu, že se všichni dotazovaní setkali během svého života s několika velkými změnami v naší společnosti, myslím si, že jimi byli ovlivněni i při hledání odpovědí na otázky při rozhovoru. Myslím si, že se řídili vlastními zkušenostmi se změnami ve stáří i případným odchodem do penze, ale že se také řídili zkušenostmi svých rodičů, které viděli stárnout. Jistě jejich názory ovlivnily i jejich vztahy s mladší generací zastoupenou jejich dětmi a vnoučaty. Ovlivnily je i reakce z blízkého či vzdálenějšího okolí na jejich změny zdravotní nebo psychické, možná i reakce na ztrátu jejich pracovního zařazení. Předpokládám, že každého dotazovaného ovlivnily nejvíce jeho povaha a schopnost přizpůsobit se změnám.

Při provádění šetření při rozhovorech jsem byla překvapená tím, jak ochotně mi dotazovaní odpovídali a také tím, jakou měli radost z toho, že se o ně někdo zajímá. Většinou odpovídali spontánně, bez velkého rozmýšlení a bylo vidět, že mi chtějí pomoci.

4.4 Výsledky šetření a jejich analýza

První část dotazníku je zaměřena na obecné identifikační údaje. Cílem těchto dotazů bylo připravit dotazovaného na samotný rozhovor.

Otázky ve druhé části dotazníku jsou věnovány vlastnímu výzkumu šetření.

Díky dotazníku bylo získáno velké množství informací, které může ovlivnit vlastní vyhodnocení cílů a hypotéz. Proto jsem pro splnění stanovených cílů vybrala jako nejdůležitější pouze počet osob a kritérium věku (60+ a 70+).

Statistická charakteristika dotazovaných v procentech:

Šetření se zúčastnilo 20 (100%) respondentů, z toho 11 (55%) osob bylo ve věku 60 a více let (60+) a 9 (45%) osob bylo ve věku 70 a více let (70+).

4.5 Vyhodnocení jednotlivých otázek:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli? (tab. 1)

tab. 1	celkem osob	60+	70+
pomáhali svým dětem	8	3	5
hlídali vnoučata	11	7	4
pracovali doma (péče o domácnost, hospodářství)	8	5	3
pečovali o rodiče	1	1	
předávali zkušenosti	1		1
co nařídila společnost	1		1
věnovali se zálibám	2	1	1
nedělali nic	3	2	1

Na otázku „jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli“ z 20 seniorů odpovědělo prohlášením, že:

Pomáhali dětem, 8(40%) osob z toho 3(%) ve věku 60+ a 5(%) ve věku 70+; hlídali vnoučata 11(55%) osob, z toho 7(%) ve věku 60+ a 4(%) ve věku 70+; pracovali doma 8(40%) osob, z toho 5(%) ve věku 60+ a 3(%) ve věku 70+; pečovali o rodiče 1(5%) osob, z toho 1(5%) ve věku 60+ ; předávali zkušenosti 1(5%) osob, 1(%) ve věku 70+; co nařídila společnost 1(5%) osob, 1(%) ve věku 70+; věnovali se zálibám 2(10%) osob, z toho 1(%) ve věku 60+ a 1(%) ve věku 70+; nedělali nic 3(15%) osob, z toho 2(%) ve věku 60+ a (%) ve věku 70+, přičemž některé osoby uváděly více možností odpovědí.

Největší počet 55% (=11osob) ze všech respondentů odpovídalo, že v dřívější době bylo hlavním úkolem seniorů v důchodě hlídání dětí. Osoby ve věku 60+ odpovídaly ze 40% (=7 osob) také, že hlavním úkolem seniorů v důchodě hlídání dětí. Osoby ve věku 70+ odpovídaly nejvíce (25%=5osob), že hlavním úkolem seniorů v důchodě byla pomoc svým dětem.

2. Jakou společenskou roli mají nyní? (tab. 2)

tab. 2	celkem osob	60+	70+
pomáhají dětem	2	2	
hlídají vnoučata	5	2	3
pracují doma (péče o domácnost, hospodářství)	2		2
dobrovolnictví, péče o druhé lidi	1		1
starají se o sebe (zájmy, cestování, nákupy)	11	7	4
chodí do práce	5	2	3
nemají žádnou roli	3	2	1

Na otázku „jakou společenskou roli mají nyní“ z 20 seniorů odpovědělo prohlášením, že:

Pomáhají dětem 10% (=2osoby) celkem i ve věku 60+; hlídají vnoučata 25% (=5osob), z toho 10% (=2osoby) ve věku 60+ a 15% (=3osoby) ve věku 70+; pečují o domov 10% (=2osoby) celkem i ve věku 70+; pečují o druhé lidi 5% (=1osoba) celkově i ve věku 70+; starají se o své zájmy 55% (=11osob) celkem, z toho 35% (=7osob) ve věku 60+ 20% (=4osoby) ve věku 70+; chodí do práce 25% (=5osob) celkově, z toho 10% (=2osoby) ve věku 60+ a 15% (=3osoby) ve věku 70+; nemají žádnou roli 15% (=3osoby) celkem, z toho 10% (=2osoby) ve věku 60+ a 5% (=1osoba ve věku) 70+.

Celkově vychází nejvyšší počet na odpověď - starají se o sebe (55% = 11osob), stejná odpověď platí i pro obě věkové skupiny. Respondenti často vybírali více odpovědí.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze? (tab. 3)

tab. 3	celkem osob	60+	70+
ano	16	9	7
ne	4	2	2

Na otázku „je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze“ z 20 seniorů odpovědělo prohlášením, že:

Příprava je nutná pro celkem 80% (=16osob), z toho 45% (=9osob) je ve věku 60+ a 35% (=7osob) je ve věku 70+. Příprava není nutná pro celkem 20% (=4osoby), z toho 10% (=2osoby) a 10% (=2osoby) tvoří obě skupiny. **Převažuje kladná odpověď (80%=16osob), což platí i pro obě věkové skupiny.**

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“? (tab. 4)

tab. 4	celkem osob	60+	70+
besedy,přednášky	3	3	
zájem o okolní svět	9	4	3
zájem o svůj obor	5	1	4
kultura,cvičení,turistika	4	3	1
masmédia (TV,rozhlas,knihy, kvízy)	5	4	1
Univerzity třetího věku, kurzy	4	3	1
informace o koníčcích	1		1
není potřeba vzdělávání	4	1	3

Na otázku „co si představujete pod pojmem vzdělávací potřeby seniorů“ z 20 seniorů odpovědělo prohlášením, že:

Besedy a přednášky zvolilo celkem 15% (=3osoby) a to ve věkové skupině 60+. Zájem o okolní svět vybralo 45% (=9osob). Je to 20% (=4osoby) ve věku 60+ a 15% (=3osoby) ve věku 70+. Zájem o svůj obor 25% (=5osob), z toho 5% (=1osoba) ve věku 60+ a 20% (=4osoby) ve věku 70+. O kulturu, cvičení a turistiku má zájem 20% (=4osoby) celkem, z toho je 15% (=3osoby) ve věku 60+ a 5% (=1osoba) ve věku 70+. Vzdělávání pomocí masmédií vybralo celkem 25% (=5osob), přičemž 20% (=4osoby) tvoří skupina 60+ a 5% (=1osoba) skupina 70+. Univerzity třetího věku jmenovalo 20% (=4osoby), z čehož bylo 15% (=3osoby ve věku 60+ a 5% (=1osoba) ve věku 70+. Informace o koníčcích tvoří 5% (=1osoba), která byla ve věku 70+. Není potřeba vzdělávání udalo 20% (=4osoby) celkem, z toho 5% (=1osoba) byla ve věku 60+ a 15% (=3osoby) ve věku 70+. Respondenti udávali většinou více odpovědí. **Nejčastější byla celkově odpověď - zájem o okolní svět, kterou zvolilo 45% (=9osob). Tuto odpověď nejčastěji volila věková skupina 60+, a to 20% (=4osoby). Tato skupina volila stejně často i odpověď - masová média. Věková skupina 70+ volila nejvíce 20% (=4osoby) odpověď zájem o svůj obor.**

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů? (tab. 5)

tab. 5	celkem osob	60+	70+
ano	18	10	8
ne	2	1	1

Na otázku „znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů“ z 20 seniorů odpovědělo kladným prohlášením 90% (=18osob), z nich tvoří senioři ve věku 60+ skupinu 10 osob = 50% a 40% zastupují senioři ve věku 70+. Zápornou odpověď daly 2 osoby = 10%, ze kterých je 5% (=1osoba) ve věku 60+ a 5% (=1osoba) ve věku 70+. **Nejvíce je tedy zastoupena odpověď souhlasná, kterou dalo 90% osob celkem. Tato odpověď je nejpočetnější i u obou věkových skupin.**

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti? (tab. 6)

tab. 6	celkem osob	60+	70+
ano	16	10	6
ne	4	1	3

Na otázku „jsou vám dostupné tyto možnosti“ z 20 seniorů odpovědělo prohlášením, že: Jsou dostupné 80% (=16osob), z toho 50% (=10osob) ve věku 60+ a 30% (=6osob) ve věku 70+. Možnosti vzdělávání nejsou dostupné pro 20% (=4osoby), z toho 5% (=1osoba) ve věku 60+ 15% (=3osoby) ve věku 70+. **Nejvíce respondentů tedy prohlásilo, že vzdělávání mají dostupné (80% =16osob). Tato odpověď platí pro obě věkové skupiny, kdy 50% (=10osob) tvoří senioři ve věku 60+ a 30% (=6osob) tvoří senioři 70+**

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? (tab. 7)

tab. 7	celkem osob	60+	70+
ano	7	5	2
ne	13	6	7

Na otázku „máte zájem o nějaký druh vzdělávání“ z 20 seniorů odpovědělo prohlášením, že:

Má zájem 35% (=7osob), z čehož je 25% (=5osob) ve věku 60+ 10% (=2osoby) ve věku 70+. Nemá zájem o vzdělávání 65% (=13osob), z toho 30% (=6osob) ve věku 60+ a 35% (=7osob) ve věku 70+. **Nejvíce seniorů 65% (=13osob) o vzdělávání nemá zájem přičemž rozdíl mezi věkovými skupinami je pouze 5% = 1 osoba. Více je ve skupině 70+.**

8. Používáte moderní ICT? (informační a komunikační technologie: mobil, počítač, internet, E-mail, jiné) (tab. 8)

tab. 8	celkem osob	60+	70+
ano	19	10	9
ne	1	1	

Na otázku „používáte moderní ICT“ z 20 seniorů odpovědělo prohlášením, že:

Ano 95% (=19osob), z toho 50% (=10osob) ve věku 60+ a 45% (=9osob) ve věku 70+. Ne odpovědělo 5% (=1osoba) ve věku 60+ a žádná osoba ve věku 70+. **Nejvíce odpovědí tvoří kladné, tzn. že 95% (=19osob) moderní ICT používá. Tato odpověď je nejpočetnější i u obou věkových skupin.**

9. Za jakým účelem používáte ICT? (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné) (tab. 9)

tab. 9	celkem osob	60+	70+
k žádnému	1	1	
komunikace	19	9	10
hledání informací	6	4	2
dokumenty, práce	5	2	3
k zábavě	4	1	3

Na otázku „za jakým účelem používáte ICT“ z 20 seniorů odpovědělo prohlášením, že:

K žádnému 5% (=1osoba) celkově i ve věku 60+. Ke komunikaci je používá celkem 95% (=19osob), z toho 45% (=9osob) ve věku 60+ a 50% (=10osob) ve věku 70+.

Ke hledání informací je používá 30% (=6osob), z toho 20% (=4osoby) ve věku 60+ a 10% (=2osoby) ve věku 70+. K práci a tvorbě dokumentů je používá 25% (=5osob), z toho 10% (=2osoby) ve věku 60+ a 15% (=3osoby) ve věku 70+. K zábavě je používá 20% (=4osoby), z toho 5% (=1osoba) ve věku 60+ a 15% (=3osoby) ve věku 70+. **Z toho vyplývá, že nejvíce (95% =19osob) používají senioři moderní ICT ke komunikaci. Tato odpověď platí pro obě věkové skupiny.** Respondenti často vybírali více odpovědí.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku? (tab. 10)

tab. 10	celkem osob	60+	70+
ano	16	9	7
ne	6	2	4

Na otázku „jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku“ z 20 seniorů odpovědělo:

Souhlasně celkem 80% (=16 osob), přičemž 45% (=9osob) bylo ve věku 60+ a 35% (=7osob) ve věku 70+. Záporně odpovědělo celkem 30% (=6osob), z toho 10% (=2osoby) byly ve věku 60+ a 20% (=4osoby) ve věku 70+. Dvě osoby odpovídaly ano i ne. **Nejvíce je tedy zastoupena odpověď souhlasná, kterou dalo 80% osob celkem. Tato odpověď je nejpočetnější i u obou věkových skupin.**

Shrnutí statistických údajů

1. Nejvíce dotazovaných odpovídalo, že staří lidé dříve pomáhali hlavně s vnoučaty, takto odpovídala i věková skupina 60+. Lidé z věkové skupiny 70 vybírali nejčastěji odpověď - pomoc (svým) dětem.
2. Na tuto otázku odpověděly obě věkové skupiny stejně, nejčastěji tak, že v současnosti se i senioři starají především sami o sebe.
3. Respondenti se shodli na nejčastější odpovědi, že příprava na odchod do důchodu je nutná.
4. Celkově chápe seniorská skupina vzdělávání v důchodovém věku jako zájem o své okolí a svět, tuto odpověď vybrala i věková skupina 60+ spolu s odpovědí,

že vzdělávání probíhá pomocí masových médií. Pro věkovou skupinu 70+ je vzdělávání zaměřeno na svůj bývalý nebo současný pracovní obor.

5. Většina respondentů zná některé možnosti vzdělávání v důchodovém věku.
6. Pro většinu seniorů je vzdělávání dostupné (pokud by chtěli).
7. Většina seniorů nemá zájem o vzdělávání v důchodovém věku.
8. Senioři a lidé v důchodovém věku využívají moderní ICT.
9. Nejvíce dotazovaných používá moderní ICT ke komunikaci (spojení s rodinou).
10. Většina seniorů se shodla, že znalost práce s moderními ICT je důležitá i v seniorském věku.

Prvním cílem bylo zjistit názory respondentů na postavení a společenskou roli seniorů v současné společnosti. Předpokladem bylo, že více než 50% seniorů nebude svoji společenskou roli v současné společnosti spojovat s péčí o vnoučata.. K tomuto cíli se vztahovaly otázky jedna a dvě. Z odpovědí vyplynulo, že lidé v důchodovém věku v současné společnosti se především starají o své zájmy. Pouze 25% z dotazovaných spojovalo svoji roli s péčí o vnoučata. **Hypotéza pro tento cíl se vyplnila.**

Druhým cílem bylo zjistit názory seniorů na vzdělávací potřeby v předdůchodovém a důchodovém věku. Předpokladem bylo, že více než 50% seniorů nebude pociťovat zájem o vzdělávání v předdůchodovém a důchodovém věku. K tomuto cíli se vztahovaly otázky tři, čtyři, pět, šest, sedm. Z šetření vyplynulo, že senioři znají potřeby vzdělávání v předdůchodovém a důchodovém věku, ale o samotné vzdělávání nemají zájem. **Hypotéza pro daný cíl se vyplnila.**

Třetím cílem bylo zjistit názory seniorů na jejich potřebu znalosti práce s moderními ICT. Předpokladem bylo, že většina seniorů (více jak 50%) nebude pociťovat potřebu znalosti práce s moderními ICT. K tomuto cíli se vztahovaly otázky osm, devět a deset. Porovnání otázek souvisejících s tímto cílem ukázalo, že senioři znají potřebu práce s moderními ICT v dnešní společnosti, a že většina z nich některou z těchto technologií využívá. **Hypotéza pro stanovený cíl se tedy nevyplnila.**

ZÁVĚR

Téma bakalářské práce „Vzdělávací potřeby v důchodovém věku (cílová skupina 60+)“ jsem si původně vybrala proto, že mám rodiče ve věku odpovídajícím zadané věkové skupině a tak mě zajímaly možnosti vzdělávání nabízené naší společností pro starší generaci. Při studiu dostupných materiálů mě zaujaly další skutečnosti spojené s touto problematikou. Proto jsem si za cíl svého průzkumu stanovila zjistit také názory seniorů na jejich vzdělávací potřeby a společenskou roli.

Práce, kterou jsem vytvořila, se může zdát příliš podrobná. Přesto jsem považovala za důležité poukázat na všechny skutečnosti spojené s potřebami a postavením starých lidí. Každý člověk je v jednotlivých fázích svého života ovlivňován mnoha faktory. Především zdravotním stavem, povahou, výchovou a prostředím, ve kterém vyrůstal i společností, do které patří. Aby bylo možné pochopit potřebu vzdělávání dnešních seniorů, bylo nutné zjistit nejen změny, které jsou spojené s tímto obdobím života, ale také vývoj sociálních názorů na staré lidi.

Díky zpracovávání dostupných materiálů jsem zjistila, že postoje společnosti ke starým lidem v historii se v mnohém nelišily od postojů dnešních. Vždy bylo stáří uctíváno nebo zatracováno, což bylo ovlivněno momentální společenskou situací, kulturou dané společnosti i vlastní zkušeností jedince, který situaci starých lidí posuzoval. Dnes tomu není jinak. Pohled mladších generací na stáří ovlivňují předpokládané demografické změny v budoucnosti, vžitá mýty o stáří, změny morálních zásad spojené se současnou společností i pohled každého z nás na danou problematiku.

Cílem mého průzkumu bylo zjistit, jaké názory mají sami senioři na svou pozici ve společnosti a zda ji spojují s péčí o vnoučata, jak tomu bylo i dříve. Další cíl, který jsem si stanovila, bylo zjistit, zda starší lidé pociťují nutnost vzdělávání v důchodovém věku a pokud ano, tak jak tuto potřebu uskutečňují. Jako třetí cíl jsem si stanovila zjistit, zda senioři využívají moderní informační a komunikační technologie (ICT) a zda je považují za důležité pro život, stejně jako většina ostatních generací ve společnosti. Pomocí rozhovorů se mi podařilo získat názory spojené s danou problematikou od dvaceti seniorů.

Při stanovení cílů a sestavování otázek rozhovoru jsem předpokládala, že starší lidé nebudou mít žádný zájem na vzdělávání ve vyšším věku. Myslela jsem si,

že senioři vůbec nebudou znát svoji úlohu v dnešní společnosti. Měla jsem také pocit, že senioři se budou vyhýbat již pouhé představě práce s moderními informačními a komunikačními technologiemi.

Ze statisticky zpracovaných údajů by se daly stanovit rychlé a jasné závěry: že svoji roli starší lidé nespojují s péčí o vnoučata, že o vzdělávání ve svém věku nemají zájem a že často využívají moderní ICT. Takto jednoduše se však na výsledky průzkumu nelze dívat. Z rozhovorů vyplynula spousta dalších faktorů, které by při vyvození závěrů měly být zohledněny.

Již při žádosti o rozhovor mne překvapila ochota, s jakou jsem byla staršími lidmi přijímána a otevřeností, s jakou prezentovali své názory na problémy spojené se stářím.

Většina dotazovaných měla představu společenské úlohy starých lidí v historii spojenou s péčí o potomky, ale současnou roli chápala spíše jako uskutečňování vlastních zájmů jednotlivců v dnešní rozdělené společnosti. Vnímala negativně toto rozdělení, které identifikovala jako důvod mezigeneračního odcizení a změn morálních hodnot mladých lidí.

I když znala většina seniorů vzdělávání v důchodovém věku pomocí výuky, přesto je vnímala spíše jako zájem o dění ve světě a kolem sebe, zájem o koníčky a informace vztahující se k nim. O vzdělávání výukou neměli dotazovaní zájem hlavně z důvodu nedostatku času, jak sami uváděli, nebo ze zdravotních důvodů. Několik z nich zastávalo také názor, že důchodový věk je určen k odpočinku po celoživotní práci. Tak jaký význam by mělo dále se něco učit? Starší lidé vnímali změny, které přináší odchod do penze, ale jako přípravu na toto období chápali pouze finanční zabezpečení.

Na dotaz týkající se moderních ICT téměř všichni z dotázaných odpověděli, že běžně používají mobilní telefon a tuto technologii považují v dnešní době za nezbytnou ke komunikaci s rodinou. Názory na další možnosti, například počítač a internet, se lišily, ale nebyly zcela odmítavé, jak by se dalo předpokládat podle vžitých názorů na seniory.

Je vidět, že starší lidé v dnešní společnosti vnímají změny spojené s prodloužením života. Nemají však vžitou potřebu vzdělávání nutnou k prožití kvalitního života i ve vyšším věku.

Mohla by vůbec sociální pedagogika pomoci v této oblasti? Nejen mohla, ale rozhodně měla. Měla by zaměřit svůj vliv na nutnou změnu celé společnosti ve vztahu ke stáří a k seniorům. Je nezbytné, aby mladší generace pochopily, že i jejich budoucností je stáří. Měly by přijmout nutnost celoživotního vzdělávání, jež se zřejmě stane nezbytnou součástí kultury moderní společnosti. Je vhodné, aby všechny generace pochopily, že mohou prožít kvalitní aktivní dlouhý život, pokud se na něj dobře připraví. Sociální pedagogika tak může pomoci společnosti překonat rizika prodlužujícího se lidského života.

Resumé

Tato bakalářská práce je zaměřena na identifikaci vzdělávacích potřeb v důchodovém věku, na zjištění, jaké možnosti vzdělávání společnost nabízí cílové skupině 60+ a na vzdělávací potřeby seniorů vzhledem k rostoucím požadavkům společnosti na využívání techniky při komunikaci. Práce identifikuje společenskou úlohu a postavení seniorů v dnešní společnosti a zaměřuje se na sociální a zdravotní změny jedince ve stáří.

První kapitola nazvaná „Senioři ve společnosti“ vymezuje pojem stáří a pojem důchodový věk. Zabývá se postojem společnosti ke starým lidem a vymezením společenské role seniorů. Tuto problematiku sleduje jak v historii, tak v současnosti.

Druhá kapitola nazvaná „Senioři a změny kolem nich“ poukazuje na životní stádia jedince v seniorském věku. Zabývá se jak zdravotními a životními tak i společenskými změnami spojenými s tímto obdobím života. Poukazuje na předpokládaný vývoj společnosti a s tím spojený pohled mladší generace na seniory.

Třetí kapitola práce nazvaná „Vzdělávací potřeby v důchodovém věku“ poukazuje na strategii společnosti zaměřenou na celoživotní vzdělávání a na specifika vzdělávacích potřeb vybrané cílové skupiny. Předkládá možnosti, druhy a formy vzdělávání seniorů a rekapituluje společenskou nabídku směřovanou ke vzdělávání seniorů. Zmiňuje se též o vzdělávání seniorů zaměřeném na moderní informační a komunikační technologie.

Empirická část zpracovává hypotézy poukazující na sníženou motivaci seniorů ke vzdělávání a na specifické potřeby vzdělávání cílové skupiny 60+. Pomocí rozhovorů a jejich následného zpracování konfrontuje výsledky šetření s hypotézami. Předestírá názory samotných seniorů na potřeby svého vzdělávání.

Závěr práce hodnotí získané informace i výsledky vyplývající ze samotného šetření. Poukazuje na možnosti sociální pedagogiky v oblasti vzdělávacích potřeb starších lidí.

Anotace

Tato bakalářská práce je zaměřena na postavení a roli seniorů v současné společnosti. Teoretická část popisuje zdravotní, životní a společenské změny ve stáří. Popisuje vzdělávací potřeby lidí v důchodovém věku.

Výzkumná část práce zjišťuje názory seniorů na tuto problematiku, které vyhodnocuje.

Klíčová slova

Stáří; stárnutí; senioři; důchodový věk; věk 60+; společenská role; zdraví; autonomie; osamělost; ageismus; demografická panika; socializace; gerontopedagogika; andragogika; celoživotní vzdělávání.

Anotation

This bachelor thesis is focused on a position and a role of older people in contemporary society.

The theoretical part describes health, environmental and social changes in old age. It describes educational needs of people in retirement age.

The experimental part of this thesis investigates the views of older people on this issue, which is assessed.

Key words

Old age; ageing; older people; retirement age; age 60 +; social roles; health; autonomy; loneliness; ageism; demographic panic; socialization; gerontopedagogy; adult education; lifelong education.

Seznam literatury

1. BENEŠ, M. *Andragogika*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 216 s.
ISBN 80-86432-23-8
2. GRUSS, P. *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 224 s. ISBN 978-80-7367-605-6
3. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. 2.vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 365 s. ISBN není uvedeno
4. JIRÁSKOVÁ, V., a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, 198 s. ISBN 80-86861-80-5
5. KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1.vyd. Praha: SLON, 2005, 158 s.
ISBN 80-86429-41-5
6. KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, 208 s. ISBN 978-80-247-2169-9
7. KUBELKA, S. *Konečně přes čtyřicet*. 2. vyd. Praha: Motto, 1997, 158 s.
ISBN 80-85872-67-6
8. MACHALOVÁ, M. *Biodromálna psychológia pre pomáhajúce profesie*. 1.vyd. Brno: IMS, 2010, 138 s. ISBN 978-80-87182-10-9
9. MOŽNÝ, I. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 208 s. ISBN 80-7178-624-1
10. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. vyd. neuvedeno Praha: SLON, 2006, 311 s.
ISBN 80-864-29-58-X

11. MÜHLPACHER, P. *Gerontopedagogika*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 203 s. ISBN 978-80-210-5029-7
12. NOVOTNÝ, J. S. *Psychologie zdraví a duševní hygiena*. vyd. neuvedeno Brno: Institut mezioborových studií, 2009, 106 s. ISBN neuvedeno
13. NEŠPOROVÁ, O., SVOBODOVÁ, K., VIDOVIČOVÁ, L. *Zajištění potřeb seniorů*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008, 85 s. ISBN 978-80-87007-96-9
14. ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 208 s. ISBN 978-80-7367-551-6
15. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. 1. dotisk 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 356 s. ISBN 80-246-0841-3
16. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5
17. VENGLÁŘOVÁ, M. *Problematické situace v péči o seniory*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, 96 s. ISBN 978-80-247-2170-5
18. VIDOVIČOVÁ, L. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008, 233 s. ISBN 978-80-210-4627-6
19. WEEKS, D., JAMES, J. *Tajemství věčného mládí*. Praha: Columbus, 2001, 206 s. ISBN 80-7249-088-5

Ostatní dokumenty

1. KOPECKÁ, M. a kol. *Senioři vítáni - sborník případových studií*. Praha: Otevřená společnost, 2008, s. 139 ISBN 978-80-871-10-9

2. ATTAVENA, o.p.s. *Senioři a informační technologie*. České Budějovice, 2005, 24 s., vydáno 50 kusů

Internetové zdroje

1. <http://www.linkos.cz/pacienti/vek/gerontoonkologie.php?t=1> (ke 14. 4. 2011)
2. http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/ocekavany_vyvoj_poctu_obyvatele_podle_hlavnich_vekovykh_skupin_do_roku_2066 (k 1. 4. 2011)
3. http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=569 (k 1. 4. 2011)
ANALÝZA: Dostupnost institucionální péče o seniory z reg. Pohledu, 15.09.2008
4. FIALA, T., LANGHAMROVÁ, J. *Ekonomické důsledky stárnutí populace české republiky*.
<http://www.google.cz/#hl=cs&sugexp=llsfp&xhr=t&q=p%C5%99edpokl%C3%A1dan%C3%A1+v%C4%9Bkov%C3%A1+struktura+%C4%8Desk%C3%A9+republiky+do+roku+20&cp=56&pf=p&scient=psy&safe=active&aq=f&aqi=&aqi=&oq=p%C5%99edpokl%C3%A1dan%C3%A1+v%C4%9Bkov%C3%A1+struktura+%C4%8Desk%C3%A9+republiky+do+roku+20&pbx=1&fp=5eddb1cfe0c6367d> kdem.vse.cz/resources/relik10/PDFucastnici/Fiala_Langhamrova.pdf (k 1. 4. 2011)
5. <http://www.mpsv.cz/cs/> autor: Odbor 22 (k 9.10.2010)
6. <http://www.mpsv.cz/cs/5045> autor: Odbor 22 (k 9.10.2010)
7. http://www.mpsv.cz/files/clanky/6007/research_agenda_cz.pdf (k 9.10.2010)
8. <http://www.mpsv.cz/cs/4992> (k 9. 10. 2010)
9. http://www.mpsv.cz/files/clanky/7980/WHO_age_friendly_cities_cz.pdf (k 9.10.2010)

10. http://www.mpsv.cz/files/clanky/8960/Zprava_NPPS_cerven2010.pdf
(k 9.10.2010)
11. www.fnusa.cz/files/Charta_prav_senioru.pdf (k 5.3.2011)
12. <http://www.helpnet.cz/seniori/dokumenty-tykajici-se-senioru/364-3>
(k 5.3.2011)
13. <http://www.veselysenior.cz/onas.php?id=1> (k 1.4.2011)

Seznam zkratk

apod.	a podobně
atd.	a tak dále
ČSSZ	česká správa sociálního zabezpečení
ČSÚ	český statistický úřad
ICT	informační a komunikační technologie
MPSV	ministerstvo práce a sociálního zabezpečení
OSN	organizace spojených národů
PC	počítač
Př. n. l.	před naším letopočtem
s.	strana
tab.	tabulka
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný
UK	Univerzita Karlova
vyd.	vydání

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník k bakalářské práci na téma „Vzdělávací potřeby v důchodovém věku“

Příloha č. 2 Soubor dvaceti rozhovorů uskutečněných s vybranými respondenty cílové skupiny

Příloha č. 3 Soubor jedenácti tabulek zaznamenávajících všechna kritéria jednotlivých otázek v dotazníku

Příloha č. 1

Dotazník k bakalářské práci na téma „Vzdělávací potřeby v důchodovém věku“

Dotazník k bakalářské práci na téma „Vzdělávací potřeby v důchodovém věku“

Dobrý den, jmenuji se Petra Sedláčková a jsem studentkou Institutu mezioborových studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. V rámci své bakalářské práce, která se týká vzdělávacích potřeb seniorů v důchodovém věku, bych Vás chtěla tímto požádat o pomoc při vyplnění tohoto dotazníku.

Dotazník je samozřejmě anonymní a bude sloužit pouze pro účely této práce. Předem děkuji za spolupráci.

Pohlaví: žena / muž

Věk:

Vzdělání:

Zaměstnání: (dříve/nyní)

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor (polostrukturovaný):

1. *Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?*

2. *Jakou společenskou roli mají nyní?*

3. *Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?
Proč ano? Proč ne?*

4. *Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?*

5. *Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?*

6. *Jsou vám dostupné tyto možnosti?*

7. *Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?*

8. *Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?*

9. *Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?*

10. *Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?*

Příloha č. 2

Soubor dvaceti rozhovorů uskutečněných s vybranými respondenty cílové skupiny

Respondent 1

Pohlaví: žena / muž

Věk: 61 let

Vzdělání: vyučená

Zaměstnání: tkadlena, nyní v důchodě

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / doměk / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Dříve se hodně starých lidí, pokud mohli, věnovalo vnoučatům. Také hodně pomáhali dětem. Dřív bývalo více práce i doma, třeba s vařením pro celou rodinu. Když někdo šel do důchodu, tak se také doma většinou staral ještě o své rodiče.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Dnes chodí hodně lidí do práce, i když jsou v důchodě a na vnoučata moc času nemají. Pokud to jde, tak finančně vypomáhají dětem. Hodně jich také jezdí po nákupu do supermarketů.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Myslím si, že lidé by se měli na důchod připravovat celý život. Měli by už od dětství vědět, co to znamená být starý a jak je všechno mnohem těžší a složitější. Děti by se tak aspoň naučily vážit si více starých lidí.

Já jsem na žádnou přípravu neměla čas, protože jsem se starala o nemocné rodiče a protože jsem sama byla nemocná. Jsem už dlouho v invalidním důchodě.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Asi, když někdo chodí na Univerzitu třetího věku nebo na nějaké přednášky a besedy. Vzdělávat se může člověk také pomocí informací z televize nebo internetu.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Ano. Slyšela jsem o Univerzitách třetího věku. Také vím, že kluby důchodců pořádají nějaké přednášky, ale na žádné nechodím, protože se mi zhoršil zdravotní stav a čas musím věnovat chůzi po doktorech a léčení. Také chodím často navštěvovat své rodiče do domova důchodců. Tam chodím nejméně třikrát za týden.

Když mám čas, zajímám se o události ve světě v televizi. Občas poslouchám rádio. Člověk by měl stále vědět, co se děje nového.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

Pokud bych chtěla, mohla bych chodit na přednášky u nás v městečku i dojíždět do většího města. Máme tu dobré spojení autobusem. Zatím mi to ale nedovoluje zdraví a hodně času věnuji rodičům.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Měla bych zájem o vzdělávání, ale nevím konkrétně jaké. Myslím si, že je důležité vzdělávat se celý život, aby si člověk procvičoval mozkové závity. Je ale důležité také chodit do nějakého cvičení, aby si člověk udržoval zdraví. Když nemůže cvičit, měl by aspoň pracovat na zahrádce nebo chodit na procházky.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobilní telefon, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Ano, používám. Mám mobilní telefon a umím používat počítač, ale v současnosti žádný nemám. Pokud bych chtěla, mohu jít na počítač k dceři, která bydlí s námi. U obou věcí umím používat pouze základní funkce.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Mobil používám akorát na volání. Hlavně na spojení s rodinou. Když byl syn v cizině, používala jsem počítač a viděli jsme se i pomocí webové kamery, ale to mi vždy nachystala dcera.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Určitě, hlavně ke spojení s rodinou. Musí se ale používat pravidelně, aby to člověk nezapomněl. Jinak se vše musí učit znovu.

Respondent 2

Pohlaví: žena / muž

Věk: 70 let

Vzdělání: vysokoškolské, nyní v důchodě

Zaměstnání: učitelka

Bydliště: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Dřívější náplní seniorů bylo hlavně hlídání vnoučat a pomoc v domácnosti dětem.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Dnes mnoho seniorů pracuje déle, ať už pokračují v dřívější práci, podnikají, nebo si najdou jinou činnost, třeba vrátní, hlídači a pod. Hlídání a pomoc v domácnosti dětem většinou odpadá, protože vnuci už jsou odrostlí, a pravnuci pokud jsou zase příliš malí.

Na jednu stranu je škoda, že většina rodin nežije se svými seniory pohromadě, je potřeba, aby vnuci poznali, jak vypadá stárnutí, a co starší lidé potřebují. Pak by se někteří ke starým lidem snad chovali lépe.

Ale někteří senioři, kteří žijí společně s dětmi a vnuky mají dost otřesné zkušenosti. Tak to je nejen v současnosti, ale bylo tomu tak i v minulosti. Všechno je o povaze člověka, záleží na jednotlivci.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Jak pro koho, kdo neměl žádné koníčky a zájmy, ten by si měl promyslet, co bude dělat aby zaplnil vzniklý volný čas. Kdo měl činnost i mimo zaměstnání, tomu brzy čas nebude stačit, jak člověk stárne, každá činnost trvá déle než dřív.

Také je potřeba zajistit si dostatek financí na stáří, aby mohli být lidé i v důchodu nezávislí, a mohli si dopřát, co potřebují.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Myslím, že i senioři mají potřebu se dovídat co se děje v Česku, ale i ve světě. Jak jdou kupředu různé obory vědy (třeba co nového v oboru kde senior pracoval). Nebo měl v mládí chuť něco studovat a nikdy se k tomu nedostal, tak teď si to může splnit.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

O všech těchto uvedených možnostech vím, ale myslím, že sem patří i samostudium pomocí televizních dokumentárních programů a čtení knih ať odborných či beletrie.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

U nás na vesnici se dají navštívit různé besedy a přednášky. Vzhledem k tomu, že na starším domku je stále co opravovat, takže se člověk zase učí nové věci, když už nemá tolik peněz na řemeslníky, a je práce na zahrádce, času na vzdělávání už moc nezbývá. Do města je daleko vlakem, autem není moc bezpečné jezdit, pro nás starší.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Nemám zájem o ty, které nabízejí ve městě. Nerada cestuji, a jsem ráda s manželem. Jsme rádi, že jsme ještě spolu. Počítač, na kterém se vzdělávám, jsem zvládla za pomoci vnuků sama.

8. Používáte moderní ITC (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Používám všechny dostupné, protože mám vztah k technice. PC, mobilní telefon, TV, DVD recorder, digitální fotoaparát. Pokud nás nějaká novinka techniky zaujme a myslíme si, že by mohla být užitečná, a pokud máme peníze, tak si ji koupíme. Nebráníme se novým věcem.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Mobilní telefon pro rychlé spojení s manželem, dětmi, vnuky, lékařem, spolužáky a přáteli. SMS místo psaní pohledů.

PC- ICQ a e-mail - na spojení s vnoučaty, dětmi, přáteli- kteří ho mají, ale i s lékaři.

internet- pro vyhledávání zajímavostí, místo encyklopedie, místo papírových novin, protože nemusíme kupovat noviny s haldou reklam a mohu si vybrat, co mne zajímá, ne všechny bulvární plky. Hledání návodů na všemožné věci, cen různých potřebných věcí, aby měl člověk přehled. Přes internet nic nekupujeme. Ale svůj účet spravujeme přes internetové bankovní spojení.

Programy - na skenování, uložení a uspořádání veškerých domácích fotografií.

- K vytvoření rodokmenu širší rodiny a ke spojení s moravským zemským archivem.

- PowerPoint k prezentaci fotek nebo třeba zdokumentování třídních pomaturitních srazů.

Počítač používám také ke hraní her, většinou karetních (ale s pomocí vnoučat si zvládnou zahrát i jiné, které například něco budují a nebo se pomocí logiky hráč dostává dál), a ke koukání na filmy i TV.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Pro některé lidi ano, a pro jiné ne. To záleží na každém, jestli má rád techniku. V dnešní době se ale už skoro nikdo neobejde například bez mobilu. Je důležitý pro možnost zavolání si pomoci. A také spousta věcí se začíná vyřizovat na úřadech přes internet.

Respondent 3

Pohlaví: žena / muž

Věk: 72 let

Vzdělání: vysokoškolské

Zaměstnání: vysokoškolský profesor, stále pracuje

Bydliště: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky/ bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli a jakou mají nyní?

Mají nějakou?

Asi podle toho jak v které rodině. Já nepoznal svoje prarodiče a moje děti také.

Pokud v rodině byli, asi by mělo jít o předávání vědomostí a zkušeností a trochu také formování životních postojů. A děti by se měli na vztahu rodičů k prarodičům učit úctě ke starým lidem.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Dnes je to jiné, starší lidé chodí do práce, pokud mohou a v dnešní době se také mohou více věnovat svým zájmům a zálibám. Pokud jde o vztahy mezi generacemi, záleží na vztazích v rodině vůbec. Jaký příklad dávají rodiče svým potomkům.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Pokud se bude zvyšovat hranice odchodu do důchodu, tak asi moc ne. Nebude na to čas. Možná by bylo rozumné se věnovat zdravotnímu stavu, aby člověk nešel do důchodu a neproležel ho v nemocnici.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Pro mne je to soustavné vzdělávání v oboru, ve kterém stále pracuji. Někdy divadlo, koncert. Jiné potřeby asi budou mít lidé v plném důchodu. Ale bude to ovlivněno jistě i vzděláním a zdravotním stavem. Někdo bude chodit třeba na taneční hodiny, jiný bude cestovat a poznávat svět a jiný zase možná bude ležet u televize.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

U nás na technice je akademie třetího věku, myslím, že kurzy práce na počítači. Slyšel jsem také o besedách a přednáškách třeba na hvězdárně, nebo v Moravském zemském muzeu. A pak taky o tematických vycházkách po okolí města a vlastně i po městě samotném.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

Protože bydlím ve velkém městě, bylo by mě, pokud bych chtěl, vše dostupné bez problémů.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Nemám, pracuji na plný úvazek, jezdím pracovně po světě a také se věnuji rodině a vnukovi.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Používám dostupné informační technologie, hlavně mobilní telefon a internet na počítači. Při své práci plně využiji i notebook. Doma pak používám televizi a rozhlas. Také používám „domácí kino“ pro práci se studenty.

9. *Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?*

Mobilní telefon na komunikaci s rodinou a rychlé spojení s pracovními partnery. Totéž platí i pro internet, který mi umožňuje okamžité spojení po celém světě. Na notebook ukládám pracovní materiály, dokumenty a je vždy po ruce. Je pravda, že využívám jen základní možnosti, které PC nabízí. Pokud potřebuji něco odborného, využívám služeb asistentů, kteří jsou vystudovaní v oboru.

10. *Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?*

Pokud nechce senior zaostávat za vývojem celé společnosti, bez moderní techniky se asi neobejde. Záleží na tom, zda ještě pracuje a musí techniku používat v rámci zaměstnání, a nebo, zda je na penzi doma. Ale i pak záleží hlavně na každém jedinci, jestli je ochoten moderní techniku více používat, nebo se spokojí pouze se základními funkcemi.

Respondent 4

Pohlaví: žena / muž

Věk: 69

Vzdělání: vyučená

Zaměstnání: prodavačka v textilu, nyní v důchodě

Bydliště: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem / s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. *Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?*

Pokud byli dřív děti, rodiče a prarodiče v jedné domácnosti, tak myslím pomáhali s výchovou nejmladší generace, ale zase se nedoživali vysokého věku. Nebo byli daleko, a pak se moc často neviděli.

2. *Jakou společenskou roli mají nyní?*

Dnes si mladí dělají po svém a na starší nedají, takže jim stejně ani nijak pomáhat nemohou.

3. *Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?*

Proč ano? Proč ne?

Myslím, že se nikdo na důchod nepřipravuje a ani připravovat nebude. Pokud pracujete, nedovedete si představit jaké to v důchodu bude, tak jak se chcete připravit? Každý může akorát šetřit, pokud má z čeho.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Asi sledování dokumentů v TV, besedy v rozhlase nebo třeba v muzeu, čtení knih, nebo nějaké vycházky po okolí se spolkem seniorů.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Besedy a přednášky se pořádají v klubu seniorů v naší městské čtvrti. O těch ostatních jsem slyšela v televizi nebo v rádiu, ale nevím o nich nic bližšího.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

No, kdybych chtěla, asi by dostupné byly, protože jsem z velkého města.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Nemám o ně zájem, nestačila bych ostatním kteří mají vyšší vzdělání. A taky mi zatím nechybí společnost lidí. Ještě do ledna jsem pracovala v obchodě na 4 hodiny a teď budu chodit za vnoučkem, který se nedávno narodil. A taky se každý měsíc scházíme s kamarádkami ze školy, doma čtu noviny a knihy. To mi stačí.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Používám jen mobil, televizi a rádio.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Protože těm přístrojům nerozumím a mám strach, abych něco nepokazila, používám jen mobil, tak jak mne to syn naučil. Mám ho, když někam jedu, doma mám pevnou linku. Mobil mám, kdybych potřebovala pomoc, a nebyla doma. Televizi a rádio mám pro zábavu i poučení. Pořád se tam dovídám něco nového. Hlavně v dokumentárních pořadech.

10. Jsou ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Pro mne důležité nejsou. Možná jen mobil pro přivolání pomoci, když nejsem doma. Až budou staré dnešní děti, ty je asi potřebovat budou.

Respondent 5

Pohlaví: žena / muž

Věk: 70

Vzdělání: vysoká škola

Zaměstnání: stavební inženýr, nyní pracující důchodce

Bydliště: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám /s manželkou- s manželem/s partnerkou-s partnerem
s potomky/ bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. *Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?*

2. *Jakou společenskou roli mají nyní?*

Už jste slyšela, že by si mladí nechali od starších poradit? Snad to, že je nebezpečné dotýkat se drátů spadlých na zem (jak říká doktor Vlach v Saturninovi). Ať to bylo dřív, nebo teď, každý si musí svou zkušenost získat sám. Copak my jsme byli jiní. Teprve až je člověk ve věku rodičů, nebo prarodičů si uvědomí, že to co říkali, byla většinou pravda, a že poslechnout je tehdy, bylo by leccos jinak.

3. *Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?*

Proč ano? Proč ne?

Tak na to se žádný připravit nemůže, to prostě nejde. Teprve až do toho padnete, si uvědomíte, o co jde a musíte se podle toho zařídit. Variant je moře. Můžete být úplně sám, nebo sám ale mít děti. Mít ženu v důchodu, nebo mít ženu ještě v práci. Nebo v důchodu nebýt vůbec, třeba podnikat, nebo dále pracovat. Jak se na to chcete připravit. Každá varianta je kdykoli možná. A ještě můžete být zdravý, nebo nemocný. Tak jak si vybrat?

4. *Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?*

No ti už se za celý život navzdělávali až, až. Teď by snad mohli studovat to, na co dřív neměli čas. Třeba kuchařské knihy, nebo zajímavou literaturu faktu.

5. *Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?*

Ale to víte, že ano, vždyť koukám na televizi a tam o tom mluví každou chvíli. A kamarád chodí už třetí rok na Univerzitu třetího věku. Dohání to, co zanedbal, když byl mladý. Dnes tím vyplňuje čas, kdy jeho mladá žena chodí do práce a on je doma sám.

6. *Jsou vám dostupné tyto možnosti?*

Jistě bych mohl chodit do všeho, co se nabízí. Šalinou se dostanu kamkoli a autem nakonec taky. Pokud by se mi chtělo.

7. *Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?*

Já o ty kuchařské knihy, hrozně rád vařím a jím. Však je to na mě taky vidět. Na ostatní není čas. Jsem takzvaný „prduch“, zaměstnaný jako recepční - dříve vrátný - a sem tam ještě něco dělám ve své profesi. Je to práce na živnostenský list. Pak je tu chalupa, kde je každou chvíli něco potřeba opravit a sem tam kouknout za dětmi. Je toho nad hlavu. A nějak to jde všechno ztuha, pomalu.

8. *Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?*

Jasně, mobil, počítač v mezích svých schopností, televizor, DVD recorder, digitální fotoaparát.

9. *Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?*

Tak po e-mailu jsem ve spojení s dětmi z obou manželství tu i v zahraničí, i se svými občasnými zákazníky. Na mobilu mně stále má pohotově žena, ale i ostatní. Občas ho rád někde zapomenu a mám klid. Na počítači dělám taky svou práci, ale kreslím návrhy raději rukou a pak skenuji. Moderní programy už jdou mimo mne.

10. *Jsou ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?*

Jak pro koho, a jak kdy. Určitě jsou dobré ke spojení s rodinou a na nějaké zajímavosti po internetu, občas je ale mnohem lepší klid bez technických vymožeností. Můžete si třeba opéct buřtu po internetu?

Respondent 6

Pohlaví: žena / muž

Věk: 76

Vzdělání: střední odborné s maturitou

Zaměstnání: projektant, nyní v důchodě

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / doměk / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. *Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?*

Senioři měli dříve společenskou roli omezenou a vymezenou v podstatě tím, co bylo určeno a dovoleno případnou stranickou příslušností a členstvím v některých společenských organizacích, pod kuratelou vládnoucí strany. Po roce 1989 se situace změnila.

2. *Jakou společenskou roli mají nyní?*

V současnosti je angažovanost seniorů (důchodců) ponechána na svobodné vůli každého z nich. Zejména před volbami do zastupitelských orgánů je o seniory velký zájem od všech politických stran a spolků.

3. *Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?*

Proč ano? Proč ne?

Příprava na odchod do důchodu je žádoucí a nutná s ohledem na nové životní a společenské podmínky. Základem je poznání, že není důvodu pro spěch do důchodu. Pokud to jde a zdraví to dovoluje, je prospěšné dál pracovat ve stávajícím oboru, případně i jiných příbuzných oborech, i když ne vždy za původní odpovídající odměnu. Ziskem je upevňování duševního zdraví. To zvláště, když se pracuje v kolektivu mladých či mladších. V rámci přípravy do důchodu je vhodné také absolvovat

kvalifikační kurzy, které rozšiřují nabídku pro eventuálního nového zaměstnavatele a lepší pozici na trhu práce. Užitečné je také si schraňovat písemné pracovní a kvalifikační hodnocení zaměstnavatelů, prokazující výši vaší pracovní hodnoty.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Vzdělávací potřeby seniora vidím ve stupních, které závisí na dosaženém vzdělání, na dosavadní a neustávající aktivitě podmíněné zejména zdravotním stavem, prostředím ve kterém senior žije, včetně jeho vztahu k okolí, k rodinným poměrům, k jeho společenskému a sociálnímu postavení. Z toho se pak odvíjí, zda má nějaké vzdělávací potřeby.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Samozřejmě. Jde ale hlavně o chuť vzdělávat se permanentně a vybírat si z nabízených možností bez ohledu na jejich zřizovatele či autory. Nezanedbatelné je samostudium těch oblastí vzdělání, povahově k získaným vědomostem nejbližší, a to pak rozvíjet dál na příklad v Univerzitě třetího věku, nebo v Akademii třetího věku.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

Možností se dál věnovat studiu je dost, jen je důležité pohlídat si termíny přihlášek. Jestliže jste z bezprostředního okolí města Brna, existuje blízkost vědních center a možnost dopravit se snadno do místa konání. Bydlíte-li dále od města, vše záleží na dopravní obslužnosti, či osobní mobilitě.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Zajímám se o sociální vědy, politickou ekonomii a dějiny 20.století s přesahem do století stávajícího.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Mám k dispozici mobil, počítač včetně laserové tiskárny a scanneru, flash paměť, televizi, DVD a videorecorder, digitální fotoaparát a kameru.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Rozhlas, TV, mobil, internet, e-mail, elektronické bankovníctví jsou samozřejmostí. Tyto prostředky používám včetně využívání služeb České pošty. Prvním každodenním krokem jsou informace z vysílání Českého rozhlasu, České televize, četba zpráv z internetu, příspěvků vytipovaných bloggerů a po návratu z města četba některých novin.

10. Jsou ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

„Bez spojení není velení“, bez komunikačních prostředků se v dnešním světě neobejdeme.

Respondent 7

Pohlaví: žena / muž

Věk: 69

Vzdělání: střední odborné s maturitou

Zaměstnání: technik v zemědělství, nyní v důchodě

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Dříve se po odchodu do důchodu hodně věnovali rodině, dětem a vnoučatům. Také záležitosti, jestli byli z města nebo z vesnice, protože na vesnici bylo stále hodně práce v hospodářství doma, takže i staří měli pořád co dělat.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Dnes si důchodci mohou koupit, co chtějí, takže ani na venkově nemusí pracovat na poli nebo zahradě, aby si přilepšili k důchodu. Mají méně práce kolem zajišťování života a tak se věnují hodně svým koníčkům. Pokud mají vnoučata, a pokud děti mají zájem o jejich pomoc, tak jim pomohou. Od určitého věku ale ani vnoučata nechtějí být s dědou a babičkou.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Připravit by se měli tak, že si našetří. Teď je hodně druhů spoření, a připojištění k důchodu. Dříve každý počítal s penzí a nad nějakým spořením moc nepřemýšlel. Stejně to nebylo za co utratit.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

To, aby byli připraveni pracovat ještě ve vyšším věku. Připravit se, aby mohli zůstat ve svém oboru nebo se naučit něco nového. O staré lidi ale není bohužel zájem, i kdyby pracovat ještě chtěli.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Slyšel jsem o Univerzitě třetího věku, ale myslím si, že je to jen k vyplnění času, když není nic jiného na práci. Ve městech ještě bývají různé besedy nebo kurzy. Třeba na počítače.

Důchodci se také mohou setkávat v klubech a jezdí na zájezdy, chodí do cvičení a do turistických spolků.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

Dříve jsem využíval různé předváděcí akce a s tím spojené zájezdy, ale teď už ne. Do města bych mohl jezdit, ale nemám zájem.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Ani ne. Připadá mi to zbytečné. Pokud chceme, tak si s manželkou někam zajedeme sami. Pokud byli vnuci malí, jezdili jsme hodně po hradech a zámcích, teď už nemají zájem a my se musíme více starat o své zdraví. Stačí mi, že se dívám na zprávy v televizi, kde bývají i zajímavé dokumentární pořady.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Používám pouze mobil, dívám se na televizi. Pokud něco potřebuji z počítače, vnuci mi to vytisknou. Základy na počítači umím, ale nemám zájem si ho kupovat, když u vnoučat je.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Mobil používám akorát ke spojení s manželkou, dětmi a vnoučaty.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Mobil je důležitý ke spojení s rodinou, ale počítač je spíše pro mladé, kteří hrají hry. To mě nezajímá a na internetu je hodně reklam, které zneužívají důvěřivosti lidí k nakupování něčeho, co nechťejí. Vím ale, že se dnes většina lidí bez počítače v životě neobejde.

Respondent 8

Pohlaví: žena / muž

Věk: 65

Vzdělání: střední bez maturity

Zaměstnání: zootechnička, nyní v důchodě

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / doměk / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Jsem z venkova, takže měla celá rodina vždy hodně práce na poli, zahradě a v lese. Důchodci pomáhali se vším, dokud mohli. Také hlídali vnoučata, když rodiče odešli do práce.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Dnes si senioři mohou víc dopřávat, na vesnici také. Hledí si svých zájmů. Děti ani vnoučata od nich většinou nic nechtějí. Hodně důchodců teď objíždí supermarkety a baví se nakupováním.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Připravit by se měl každý hlavně psychicky, protože i když se na důchod těší, že bude dělat, na co neměl dříve čas, tak pak je najednou všechno jinak. Kdo se věnuje jenom práci a nemá žádné koníčky, zůstane po odchodu do důchodu bez práce. Neví, co má dělat a je z toho nešťastný. V důchodě už se těžko bude učit o něco zajímat.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Ze vzdělávání jsem slyšela jen o Univerzitách třetího věku, ale jiné druhy neznám. Myslím si ale, že se každý může učit i z televize nebo chodit na nějaké besedy.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Tu Univerzitu třetího věku, a vím, že ve městě hodně důchodci chodí do klubů pro důchodce a na přednášky, podle toho, co je zajímá.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

Tady bývají besedy v naší škole a také tam bývají kurzy na různé ruční práce. Mohla bych jezdit do měst autobusem, ale neláká mne to a také se mi zhoršilo zdraví.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Pouze o ruční práce nebo pokud je nějaká beseda o zahradách a květinách. Je zbytečné někam jezdit za vzděláváním, když si můžeme s manželem sami zajet, kam chceme, pokud nás něco zajímá. Často třeba jezdíme na zahradnické výstavy.

Ve městě lidé využívají vzdělávání pro seniory, aby se mohli setkávat a nebyli sami. Na vesnici má každý práci doma a už nejsou téměř žádné možnosti setkávání, jako dříve. Lidé na vesnici dřív chodívali na různé brigády aby se setkali a aby si přivydělali. Teď už tu není ani obchod. Každý žije sám pro sebe a nakupuje se ve městě jednou za čas.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Používám jen mobil. Počítač jsme si chtěli koupit, ale když ho mají vnoučata, je zbytečné kupovat další. Základy na počítači umím, ale nemám potřebu ho používat.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Mobil používám pouze na spojení s rodinou.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Mobil je potřeba, aby se člověk mohl spojit s dětmi a vnoučaty, ale jinak mám hodně práce na zahrádce a kolem domu, takže nic jiného nepotřebuji.

Respondent 9

Pohlaví: žena / muž

Věk: 72

Vzdělání: 2x vyučení

Zaměstnání: v politické straně, nyní pracující důchodce

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor (polostrukturovaný):

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Dříve hlavně opatrovali vnoučata a pomáhali mladým, tedy svým dětem. Pokud žili na vesnici, měli práce dost pořád.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Je rozdíl mezi vesnicí a městem. Ve městě chodí hodně za svými zájmy, ale na vesnici platí více to, co dříve. Starají se o vnoučata a pracují kolem domu, zahrady, polí a lesa, pokud je mají.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Je důležité zavčas si najít nějakou práci, které se pak bude věnovat a také hodně chodit mezi lidi, aby pak nebyl bez známých a přátel.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Jsem pro vzdělávání v důchodovém věku, hlavně pro ty, kteří nemají doma žádnou práci. Nutí je to pak stále chodit mezi lidi stejně, jako oni. Nejsou sami a nemusí myslet na nemoci a na stáří. Mohou se učit třeba práci s počítačem nebo jazyky.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Slyšel jsem o Univerzitě třetího věku, ale spíše znám možnosti jako jsou přednášky a besedy, které pořádají seniorské kluby. Nejraději poslouchám rozhlas, kde vysílají

spoustu zajímavých pořadů. V televizi dokumentární pořady sleduji jen málo, protože mám problémy se zrakem.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

Spojení autobusem je dobré, ale nemám čas někam jezdit, protože chodím do práce na menší úvazek a pak je hodně práce kolem domu.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Zájem nemám, nemám čas. Pokud chci, zajdu si na přednášky u nás na vesnici, které se pořádají na obecním úřadě nebo ve škole. V padesáti jsem si chtěl dodělat maturitu, ale při studiu jsem přišel na to, že už to pro mne nemá žádný význam.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké?(mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)

Používám mobilní telefon. Počítač ne mnoho, protože mi to nedovolí zhoršující se zrak.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Mobil používám, pokud se chci spojit s rodinou (s dětmi, které bydlí daleko a s manželkou).

Také ho potřebuji kvůli práci, aby mi mohli zavolat, když mne potřebují.

Počítač používám na psaní, občas si zahraji některou karetní hru. Pokud potřebuji najít nějaké informace na internetu, vyhledá mi to zeť.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Jsou důležité pro každého, tedy i pro nás staré. Ke spojení se světem a s rodinou.

Respondent 10

Pohlaví: žena / muž

Věk: 71

Vzdělání: základní

Zaměstnání: v zemědělství, nyní v důchodě

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / doměk / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Vždy záleželo na tom, kde senior žil. Pokud žil na venkově, měl hodně práce i když šel do důchodu. Pomáhal dětem, kterým předal hospodářství a staral se o vnoučata, když rodiče nemohli.

2. *Jakou společenskou roli mají nyní?*

Ve městě je to asi jiné, ale na venkově se to moc nezměnilo. Hlavně babičky, pokud už jsou v důchodě, můžou vypravovat vnoučata do školky nebo školy. Pokud mají doma malé hospodářství, starají se o zvířata a zahradu. Další generace to už asi dělat nebudou.

3. *Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?*

Proč ano? Proč ne?

Člověk by se měl na důchod připravit tím, že se naučí uskomňovat. Zaprvé bude mít méně peněz a zadruhé toho už tolik nepotřebuje. I jídla mu stačí méně.

4. *Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?*

V důchodu se může každý vzdělávat tím, že sleduje v televizi naučné pořady, nebo poslouchá rádio. Také je třeba sledovat zprávy, aby měl přehled o tom, co se děje ve světě a v naší republice.

5. *Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?*

Slyšela jsem o univerzitě třetího věku, ale nevím, co se tam dělá. Vím, že se ve městě konávají různé přednášky a besedy a že mají senioři možnost chodit cvičit a jezdit na zájezdy. Přádají se také jazykové kurzy a počítačová výuka.

6. *Jsou vám dostupné tyto možnosti?*

Mám možnost chodit na besedy a přednášky u nás na vesnici. Do města bych mohla jezdit, ale neláká mne to.

7. *Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?*

Zájem nemám. Baví mne práce na zahrádce a mám hodně květin. Mám také dvě malé vnučky, které bydlí s rodiči v našem domě a často jsou se mnou. Když jsou jejich rodiče v práci, vypravuji je do školky, rády se mnou také vaří. Důchod si užívám, protože jsem se v práci hodně nadřela. Mám stále nějakou práci, takže na nějaké ježdění za vzděláním nemám čas.

8. *Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké? (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)*

Používám jenom mobilní telefon. I když umím základy i na počítači, neláká mne práce na něm. Bere čas, který můžu strávit s rodinou nebo venku na zahradě.

9. *Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?*

Mobil mám, když se potřebuji spojit s dětmi. Některé bydlí hodně daleko a jezdí domů jen velmi málo.

10. *Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?*

Pro někoho důležité možná jsou, mně stačí pouze mobil a ani ten nemám pořád u sebe.

Respondent 11

Pohlaví: žena / muž

Věk: 79

Vzdělání: vyučený

Zaměstnání: dělník, nyní v důchodě

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor (polostrukturovaný):

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Dříve pomáhali staří lidé hlídat vnoučata a pomáhali svým dětem. Záleželo na tom. Jak byli zdraví. Pak se zase děti postarali o rodiče. Teď už to tak není. Teď se stará se stát.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Pokud jsem mohl, tak jsem pomáhal s vnoučaty, ale brzy jsem ovdověl a po mozkové příhodě jsem se přestěhoval do domova důchodců. Doma bych byl dětem na obtíž, a tady se o mne starají.

Dnes se více stará každý sám o sebe, takže i důchodci mají své zájmy a věnují se jim více než dříve.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Každý by se měl připravit na odchod do důchodu. Měl by si nakoupit různé věci, které si potom nebude moci dovolit, měl by více šetřit, aby mu potom nechyběly peníze.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Pod tímto označením si nedovedu nic představit. Myslím si, že senioři už žádné vzdělávání nepotřebují. Možná myslíte něco takového, jako jsou Univerzity třetího věku, že?

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Slyšel jsem o těch univerzitách, vím také, že se pořádají besedy na různá témata a že jezdí zajímaví lidé přednášet o svých zážitcích třeba z cest.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

Tady v domově bývají občas nějaké besedy, ale nikam jinam nejezdím. Nedovolí mi to zdraví.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Zájem nemám, teď už jsem moc starý. Vyslechnu si besedu, podívám se na televizi na zprávy a poslouchám celý den rádio. To mi stačí.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Používám mobil na spojení s dětmi. Na počítači jsem nikdy nepracoval, neumím to a ani se to nechci učit.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Pouze k zatelefonování dětem.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Tyto přístroje jsou dobré, na spojení s rodinou. Někdo v nich hledá zajímavosti pro sebe, ale mne to neláká.

Respondent 12

Pohlaví: žena / muž

Věk: 82

Vzdělání: základní

Zaměstnání: dělník v lese, nyní v důchodě

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Dříve mnohem déle pracovali a pak už byli staří, aby něco dělali.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Dnes se to nijak nezměnilo, každý musí pracovat tak dlouho, jak může, aby si našetřil na stáří.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Příprava není nutná. K čemu? Každý jde do důchodu, aby si odpočinul po celoživotní dřině.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Nevím. Proč by se měli senioři vzdělávat?

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Neznám nic z toho. Tady v domově bývají někdy přednášky nebo besedy, ale mne to nezajímá.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

S mým zdravím ne. Já jen poslouchám rádio nebo se dívám na televizi. To mi stačí.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Nemám o nic zájem. Nevím, proč bych se měl v důchodě ještě něco učit.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Používám jenom mobilní telefon.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

K zavolání rodině. Jinak nic nepotřebuji.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Pro jiné lidi asi ano, ale pro mne ne. Mě nezajímají.

Respondent 13

Pohlaví: žena / muž

Věk: 68

Vzdělání: vyučený

Zaměstnání: dělník, nyní v důchodě

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. *Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?*

Nevím. Nepracovali.

2. *Jakou společenskou roli mají nyní?*

Asi ne, proč by měli, když jsou v důchodě.

3. *Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?*

Proč ano? Proč ne?

Každý by se měl připravit, ale nevím jak. Nic mne nenapadá.

4. *Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?*

To vůbec nevím, co tím myslíte. Důchodci se už nemusí nic učit.

5. *Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?*

Nic z toho neznám. Možná nějaké besedy.

6. *Jsou vám dostupné tyto možnosti?*

Tady v domově, jinak ne.

7. *Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?*

Já už o nic nemám zájem. Mě už nic nezajímá.

8. *Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?*

9. *Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?*

Nepoužívám. Nemám možnost.

10. *Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?*

Na co. Když je někdo v důchodě, tak nic takového nepotřebuje.

Respondent 14

Pohlaví: žena / muž

Věk: 61

Vzdělání: vyučená

Zaměstnání: prodavačka, nyní pracující důchodce

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / doměk / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. *Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?*

Dříve se staří starali o vnoučata. Také pomáhali dětem.

2. *Jakou společenskou roli mají nyní?*

Dnes se starají většinou sami o sebe. Mají možnosti, které dřív nebývaly.

3. *Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?*

Proč ano? Proč ne?

Každý by se měl připravovat už odmala, že jednou bude starý. Děti by se měly stýkat se starými lidmi, aby věděli, co je čeká.

4. *Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?*

To nevím. Senioři se potřebují o něco zajímat, aby nezakrněli.

5. *Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?*

Vím o Univerzitách třetího věku. Také vím, že fungují kluby důchodců, které pořádají různé besedy a přednášky.

6. *Jsou vám dostupné tyto možnosti?*

Pokud bych chtěla, tak ano.

7. *Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?*

Ne. Nemám zájem. Chodím do práce a občas hlídám vnoučata, takže bych ani neměla čas někam chodit.

8. *Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?*

Používám mobil a na počítači internet.

9. *Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?*

Mobil mám k zavolání dětem nebo manželovi, na internet chodím když se chci podívat, co se dá nakoupit, a také si někdy čtu zprávy, které tam ze světa i od nás jsou. Když mám čas, spíš se dívám na televizi.

10. *Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?*

Mobil je dnes pro každého důležitý, ale bez počítače se obejdou. Zato děti ve škole se bez počítače neobejdou. Dělají na něm i úkoly.

Respondent 15

Pohlaví: žena / muž

Věk: 77

Vzdělání: střední s maturitou

Zaměstnání: účetní, nyní v důchodě

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Dříve se lidé po odchodu do důchodu hodně věnovali rodině. Také měli lidé z města hodně zahrádky, chaty nebo chalupy a jezdili tam.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Dnes se hodně angažují třeba tím, že vedou kluby pro důchodce nebo pracují jako dobrovolníci a navštěvují nemocné. Kdo má zahrádku, zabaví se tam. Rodiny už tolik nedrží při sobě. Hodně se cestuje.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Určitě by se měl každý nějakou dobu před odchodem do penze na to připravit. I když e to těžké, protože neví, co ho čeká. Může třeba nějak vážněji onemocnět a pak je vše jinak.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Já myslím, že staří lidé už se nemusí v ničem vzdělávat.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Když někdo nemá co dělat, může chodit na Univerzitu třetího věku nebo do klubu důchodců, když pořádá nějakou akci. Hlavně by spolu měli lidé hodně komunikovat a učit se spolu dobře žít.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

Mohu pouze navštěvovat besedy a přednášky v našem domově, ale protože jsem téměř slepá, tak nikam jinam nemohu.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Ted' už o nic zájem nemám. Kdybych mohla, tak bych pracovala jako dobrovolnice a chodila do nemocnic. Takto chodím navštěvovat lidi za kterými nikdo nechodí, pouze v domově.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Používám mobilní telefon. Zním i počítač a internet, ale při mém postižení ho nemohu používat. Dříve jsem v práci na počítači pracovala, ale to byly ještě ty staré, kde se jen psalo.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Mobil mám, abych mohla zavolat svým blízkým. Můžeme se tak domlouvat, kdy mne navštíví.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Pro mnoho lidí určitě ano, ale já už mám život skoro za sebou, tak to pro mne tak důležité není. Když má ale někdo děti hodně daleko, mohou si spolu alespoň telefonovat nebo psát přes počítač.

Respondent 16

Pohlaví: žena / muž

Věk: 64

Vzdělání: vysokoškolské

Zaměstnání: lékařka, stále pracuje

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / doměk / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Záleží na tom, co dělali. Pokud pracovali dlouho, tak na nic jiného neměli čas. Starat se o vnoučata za žádný úkol nepovažují. Dřív hodně lidí po odchodu do důchodu nedělalo nic, pokud neměli domek nebo nějakou chalupu.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Dnes hodně lidí pracuje i v důchodě, ale jinak je to stejné jako dříve. Pokud mohou, tak pomáhají svým dětem a vnoučatům, ale to je samozřejmost.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Každý člověk by si měl uvědomit, že po odchodu do důchodu se různé věci změní. Měl by s tím počítat, ale na to se nedá nijak připravit dopředu.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Představuji si, že starší lidé si musí doplňovat vzdělání, pokud chtějí pracovat dále ve svém oboru. Každý člověk by se měl vzdělávat celý život. Měl by si udržovat mozek i tělo. Oboje potřebuje cvičit.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Jsou různá školení pro zaměstnance a pro různé profese. Slyšela jsem i o Univerzitě třetího věku i o jiných možnostech, ale nemám čas na nic jiného, než na svou práci.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

Pokud bych měla zájem, tak ano.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Já jezdím na přednášky a školení ke své profesi o na nic jiného bych neměla zájem ani v důchodu. Tyto možnosti doplňování znalostí z mé profese platí dál i pro důchodce.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Používám mobil a internet na počítači. Mám základní znalosti z užívání počítače.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Ve své profesi potřebuji počítač i mobil stále, ale mobil používám i ke spojení s rodinou, a internet pro zjišťování novinek v mém oboru.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Určitě ano. V dnešní době se bez nich už nikdo neobejde.

Respondent 17

Pohlaví: žena / muž

Věk: 62

Vzdělání: vyučená

Zaměstnání: vedoucí kuchyně, nyní pracující důchodce

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / doměk / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. *Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?*

Dříve se v důchodě hodně starali o vnoučata, ale také měl každý nějaké koníčky, takže pokud mohl, věnoval se i jim.

2. *Jakou společenskou roli mají nyní?*

Nyní jsou velké možnosti cestování, takže starší lidé dohání, co dřív nemohli. Také se hodně věnují svým zájmům. Dnes už moc mladých se svými rodiči nebydlí a na vnoučata nespěchají. Každý si teď víc hledí sám sebe.

3. *Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?*

Proč ano? Proč ne?

Je to důležité. Já jsem si nakoupila všechno co se dalo nové, protože to už v důchodě nejde. Ale zvykat si na důchodové změny jsem neměla čas, protože mi zemřel manžel, a já si zvykala na život bez něj. Také jsem již věděla, že budu pracovat dál, i když v jiné profesi.

4. *Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?*

Myslím si, že člověk by se měl neustále o něco zajímat. Procvičuje si tak mozek a pak tolik nezapomíná.

5. *Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?*

Znám Univerzitu třetího věku, ty další ne. Ale ke vzdělávání patří i besedy, přednášky, sledování televize, čtení a luštění.

6. *Jsou vám dostupné tyto možnosti?*

Pokud bych musela dojíždět, tak by to bylo obtížné, protože mi už tolik neslouží zdraví, ale tady u nás v městečku mohu chodit na besedy a přednášky.

7. *Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?*

Nyní již ne. Někam jezdit je pro mne nedostupné. Starám se o vnoučata a chodím do práce, takže na to není čas. Stačí mi, že hodně čtu noviny a naučné knihy, sleduji televizi, hlavně zprávy a naučné pořady, chodím na přednášky v našem městečku a také hodně luštím.

8. *Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?*

Používám mobilní telefon. Počítač nemám.

9. *Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?*

Na počítači jsem pracovala dříve v zaměstnání, ale teď nemám možnost. Pokud bych měla, určitě bych na něm pracovala. Vyhledávala bych si na internetu,

to co mne zajímá. Mobil používám, když volám dětem. Syn jezdívá s manželkou často do ciziny.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

V dnešní době jsou tyto přístroje potřebné pro každého. I starý člověk si potřebuje zavolat pomoc a nebo si popovídat s někým z rodiny.

Respondent 18

Pohlaví: žena / muž

Věk: 61

Vzdělání: vyučený

Zaměstnání: elektrikář, stále pracuje

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / doměk / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Dříve byly rodiny více spolu, tak se našla nějaká práce pro každého.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Dnes chtějí být všichni sami a rodiny už nedrží tolik při sobě. I když bydlí pod jednou střechou. To se odráží i na vnoučatech, která pak s prarodiči nechtějí mít nic společného.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Každý by se měl připravit tak, že bude mít hodně koníčků a všelijakých aktivit. Já mám hodně práce i mimo své zaměstnání a jako elektrikáře mne bude stále někdo potřebovat, takže na koníčky nemám čas.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

Asi, že chodí na kurzy práce s počítačem nebo na nějaké přednášky. Každý by se měl snažit být nějak aktivní.

Já si myslím, že v důchodě už chce mít každý klid a ne se ještě o něco starat. Zajímat by se měl samozřejmě o rodinu. Já někdy hlídám vnuka.

5. *Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?*

Slyšel jsem o Univerzitě třetího věku, ale já bych tam nechodil. Tam at' chodí ti, co si myslí, že v životě něco zmeškali.

6. *Jsou vám dostupné tyto možnosti?*

Pokud bych chtěl, tak si někam mohu zajet, ale já o nic nemám zájem. Také se u nás na vesnici pořádají v knihovně přednášky a to by mi stačilo.

7. *Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?*

Ani ne. Mám hodně práce, takže jsem rád, že si jdu občas sednout za kamarády do hospody. Tam si zanadáváme na politiku a to mi stačí.

8. *Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?*

Používám mobilní telefon a na počítači internet.

9. *Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?*

Mobil mám kvůli rodině a práci, a na internetu hodně hledám, co se kde dá koupit v rámci mé profese. Jinak počítač moc nepoužívám. Hry nehraji a psát nic nepotřebuji.

10. *Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?*

Myslím, že ano. Za chvíli se bude všechno vyřizovat počítačem, takže by to měl každý umět. O mobilu ani nemluví, bez toho to dnes už v životě nejde.

Respondent 19

Pohlaví: žena / muž

Věk: 66

Vzdělání: střední s maturitou

Zaměstnání: v kanceláři, nyní v důchodě

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor:

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

Dříve se hodně důchodci věnovali vnučatům. Já jsem ze čtyř dětí, a všechny nás vlastně vychovala babička. Rodiče na nás neměli čas, když chodili do práce. Dětem se hodně četli pohádky. Já na to moc ráda vzpomínám.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Teď se hodně věnuje každý sám sobě. Vnučata si nevytvoří k nám starším žádný vztah, protože rodiče je raději posadí před televizi a pustí jim pohádku na videu, než by je zavedli za babičkou.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Myslím, že by se každý měl připravit. My jsme si na stáří koupili chatu na venkově, ale jezdím tam sama, protože manžel onemocněl, a je teď v domově důchodců. Hodně za ním jezdím, ale sama se o něj starat nemůžu, protože pouze leží a je hodně těžký.

4. Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?

To je procvičování mozku pomocí četby, křížovek, naučných pořadů a zpráv v televizi. Je potřeba ale také nějak cvičit. Já chodím plavat a pracuji na zahradě u chaty. Musím se ale hodně překonávat, protože se mi samotné nechce, když manžel není se mnou.

5. Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?

Vzdělávat se důchodci mohou v klubech seniorů, pomocí zájezdů a podobně. Je také možnost chodit na Univerzitu třetího věku.

6. Jsou vám dostupné tyto možnosti?

Pokud bych chtěla, tak ano. Mám ale hodně kamarádek a často se scházíme. Také jezdím nejméně dvakrát v týdnu za manželem na návštěvu a v létě na chatu.

7. Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?

Mám zájem, ale samotné bez manžela se mi nechce. Zajímám se o stravování, protože jsem v tom nějaký čas pracovala a také ráda vařím a jím, samozřejmě. Ráda chodím také do divadla, ale kdybych mohla, vrátila bych se do práce.

8. Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jaké (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?

Používám mobilní telefon a počítač. Pokud něco chci na internetu, pomáhá mi vnuk.

9. Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?

Pomocí mobilu se domlouváme s kamarádkami a volám si s dětmi. Na počítači jsem dříve pracovala v zaměstnání, ale to byla jiná doba. Teď si na internetu hledám recepty a zajímavosti kolem vaření.

10. Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?

Používání mobilu je dnes důležité pro každého, ale počítač každý nepotřebuje. Pokud se to ale starší člověk naučí, najde zde hodně zajímavostí na internetu a může si třeba psát s dětmi pomocí E-mailu, i když se nemůže hýbat.

Respondent 20

Pohlaví: žena / muž

Věk: 62

Vzdělání: střední s maturitou

Zaměstnání: v sociální sféře, pracující důchodce

Kde žije: město / malé město / venkov

byt / domek / penzion / domov důchodců

S kým žije: sama-sám / s manželkou-s manželem/ s partnerkou-s partnerem
s potomky / bez potomků

Vlastní rozhovor (polostrukturovaný):

1. Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli?

To záleželo na každém, jak se mu chtělo. Ženy se většinou staraly o vnoučata a domácnost, muži si obvykle našli nějakou práci, pokud nezačali trávit čas v hospodě a nenaříkali nad ztraceným mládím. Hlavně když bydleli v domku, kde je pořád spousta práce.

2. Jakou společenskou roli mají nyní?

Pokud mohou, pomáhají ženy stále s vnoučaty, zvláště, když děti nebydlí daleko. Hodně důchodců si ale přivydělává, a vylepšuje si tak rozpočet. Pak si mohou dovolit i nějakou zálibu, které také něco stojí. V módě je dnes cestovat do zahraničí, ale krásná příroda a zajímavosti jsou i u nás. Takže dnes hodně důchodců cestuje a baví se svými koníčky. Nebo vzpomíná na staré časy za minulého režimu.

3. Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze?

Proč ano? Proč ne?

Myslím, že by se děti měly seznamovat s životem starých lidí, aby je později více chápaly a věděli, jak se starší člověk cítí. Starší by se měli zase učit pochopit mládí, měli by si vzpomenout na sebe ve věku svých dětí a vnoučat. Než odejdou do důchodu, měli by mít něco naspořeno, protože pak mohou onemocnět, a teď se za pobyt v nemocnici i za lékaře platí. Záleží, jak velký důchod budou pobírat, ale ze sociální sféry toho moc čekat nemohu, i když jsem se nadřela za celý život jako kůň. Na penězích v důchodu se nepozná celoživotní dřina. Je také důležité mít nějaké zájmy a hodně přátel.

4. *Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“?*

Představuji si to, že by se člověk neměl v důchodě zajímat jen o nemoci, ale měl by si stále provětrávat mozek. Stále se zajímat o něco nového. Aby nezakrtněl v minulosti a mohl se bavit i s mladými. Starší lidé by si měli najít i nějaké vhodné cvičení, aby protahovali klouby a svaly. Nemusí to být žádné hopsání nebo kulturistika, ale třeba jóga nebo plavání.

5. *Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů (besedy, přednášky, kluby pro seniory, Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku, rozhlasovou A3V, univerzitu volného času, jiné)?*

Slyšela jsem o univerzitě třetího věku a plánuji, že až nebudu pracovat a pokud to zdraví dovolí, tak se tam přihlásím. I teď ráda chodím na různé přednášky a besedy a když mohu, tak si s manželem nebo sama vyjedu po našich památkách. Když si našetříme jedeme na poznávací zájezd do ciziny.

6. *Jsou vám dostupné tyto možnosti?*

Pokud chci, tak ano. Ráda jezdím autem a kdybych potřebovala, dostanu se všude autobusem a vlakem. Na internetu si najdu, co potřebuji, pokud chci na nějakou akci.

7. *Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? Proč ano? Proč ne?*

Zajímám se o historii, baví mne také práce na počítači. Myslím, že je důležité jít s dobou a pořád si doplňovat znalosti.

8. *Používáte moderní ICT (informační a komunikační technologie)? Pokud ano, tak jak (mobil, počítač - internet, E-mail, jiné)?*

Používám mobilní telefon, počítač, internet, posílám E-maily. Také ráda fotím a používám digitální fotoaparát. S technikou nemám problémy. Dokáži přijít sama na spoustu věcí, a když si nevím rady, tak se nestydím požádat o pomoc.

9. *Za jakým účelem používáte ICT (informace, komunikace s rodinou, tvorba, jiné)?*

Mobil ke spojení s rodinou, počítač na psaní a práci s fotografiemi. Hledám informace po internetu, píše si E-mailem s přáteli a rodinou.

10. *Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku?*

Určitě je to důležité, a v budoucnu bude ještě víc, až budou staří, ti co jsou mladí, Vzhledem k tomu, jak rychle se technika vyvíjí, má se člověk pořád co učit. Aspoň si procvičuje mozek.

Příloha č. 3

**Soubor jedenácti tabulek zaznamenávajících všechna kritéria jednotlivých otázek
v dotazníku**

Charakteristika dotazovaných (tab.I.)

tab. I.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
respondent č.1	1		1			1		1				1			1			1	1	
respondent č. 2	1			1		1				1			1		1			1		1
respondent č. 3		1		1	1					1	1			1				1		1
respondent č. 4	1		1			1		1			1			1			1			1
respondent č. 5		1		1	1	1				1	1			1				1		1
respondent č. 6		1		1		1			1				1		1			1		1
respondent č. 7		1	1			1			1				1		1			1	1	
respondent č. 8	1		1			1		1					1		1			1	1	
respondent č. 9		1		1	1	1		1					1		1			1	1	
respondent č. 10	1			1		1	1						1		1			1	1	
respondent č. 11		1		1		1		1				1				1	1			1
respondent č. 12		1		1		1	1					1				1	1			1
respondent č. 13		1	1					1				1				1	1			1
respondent č. 14	1		1		1	1		1				1			1			1	1	
respondent č. 15	1			1		1			1			1				1	1			1
respondent č. 16	1		1		1					1		1			1			1	1	
respondent č. 17	1		1		1	1		1				1			1		1		1	
respondent č. 18		1	1		1			1					1		1			1	1	
respondent č. 19	1		1			1			1		1			1			1			1
respondent č. 20	1		1		1	1			1				1		1			1		1
celkem	11	9	11	9	8	16	2	9	5	4	4	8	8	4	12	4	7	13	9	11

Tabulky k jednotlivým otázkám rozhovoru

Jakou měli senioři (důchodci) dříve společenskou roli? (tab. II.)

tab. II.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
pomáhali dětem	5	3	3	5	2	8	1	4	2	1		4	4		6	2	2	6	5	3
hlídali vnoučata	8	3	7	4	3	10	1	6	3	1	2	3	6	2	8	1	3	8	6	5
pracovali doma	5	3	5	3	3	7	1	4	2	1		1	7		8			8	6	2
pečovali o rodiče	1		1			2		1				1			1			1	1	
předávali zkušenosti		1		1	1					1	1			1				1		1
co nařídila společnost		1		1		1			1				1		1			1		1
věnovali se zálibám	2		1	1	1	1			1	1		2			1	1	1	1	1	1
nedělali nic	1	2	2	1	1	2	1	1		1		3			1	2	2	1	1	2

Jakou společenskou roli mají nyní? (tab. III.)

tab. III.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
pomáhají dětem	2		2		1	1		1		1		2			2			2	2	
hlídají vnoučata	2	3	2	3	2	5	1	2	2			1	4		4	1	1	4	3	2
pracují doma	1	1		2	1	2	1	1					2		2			2	2	
péče o druhé lidi	1			1		1			1			1				1	1			1
starají se o sebe	5	6	7	4	6	9		6	4	1	2	3	6	2	8	1	3	8	6	5
chodí do práce	3	2	2	3	3	3	1		1	3	1	2	2	1	3	1	1	4	1	4
nemají žádnou roli	1	2	2	1	1	3		2		1	2	1		2		1	2	1		3

Je podle vás nutná nebo vhodná nějaká příprava na odchod do penze? (tab. IV.)

tab. IV.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
ano	9	7	9	7	6	14	1	8	5	2	2	6	8	2	11	3	5	11	8	8
ne	2	2	2	2	2	3	1	1		2	2	2		2	1	1	2	2	1	3

Co si představujete pod pojmem „vzdělávací potřeby seniorů“? (tab. V.)

tab. V.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
besedy,přednášky	2	1	3		1	2		3				1	2		3			3	4	
zájem o okolní svět	6	1	4	3	4	6	1	2	2	2		3	4		5		1	6	4	3
zájem o svůj obor	2	3	1	4	2	3			2	3	1	1	3	1	4			5	2	3
kultura,cvičení,turistika	3	1	3	1	2	3		1	2	1	3		1	3	1		2	2		4
TV,rozhlas,knihy, kvízy	5		4	1		5	1	3	1		2	1	2	2	3		2	3	3	2
U3V, kurzy	2	2	3	1	2	3		4				1	3		4			4	4	
informace o koníčcích		1		1	1	1				1	1			1				1		1
nemusí se učit	1	3	1	3		4	1	2	1			4				4	4			4

Znáte nějaké druhy, nabídky, možnosti vzdělávání seniorů? (tab. VI.)

tab. VI.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
ano	11	7	10	8	8	15	1	8	5	4	4	6	8	4	12	2	5	13	9	9
ne		2	1	1		2	1	1				2				2	2			2

Jsou vám dostupné tyto možnosti? (tab. VII.)

tab. VII.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
ano	10	6	10	6	8	13	1	7	4	4	4	4	8	4	12		3	13	9	6
ne	1	3	1	3		4	1	2	1			4				4	4			4

Máte zájem o nějaký druh vzdělávání? (tab. VIII.)

tab. VIII.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
ano	5	2	5	2	3	6		2	3	2	2	2	3	2	5		1	6	3	4
ne	6	7	6	7	5	11	2	7	2	2	2	6	5	2	7	4	6	7	6	7

Používáte moderní ICT? (tab. IX.)

tab. IX.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
ano	11	8	10	9	8	16	2	8	5	4	4	7	8	4	12	3	6	13	9	10
ne		1	1			1		1				1				1	1			1

Za jakým účelem používáte ICT? (tab. X.)

tab. X.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
nepoužívá		1	1			1		1				1				1	1			1
komunikace	11	8	9	10	8	16	1	8	5	4	4	7	8	4	11	3	6	13	9	10
hledání informací	4	2	4	2	4	4		2	2	2		2	4		5			6	3	3
dokumenty, práce	2	3	2	3	5	3		1	1	3	2	1	2	2	3			5	2	3
k zábavě	2	2	1	3	1	4		1	2	1	1		3	1	2		1	3	1	3

Jsou moderní ICT důležité a potřebné i v seniorském věku? (tab. XI.)

tab. XI.	žena	muž	60+	70+	pracuje	v důchodu	vzdělání základní	vzdělání vyučení	vzdělání střední	vzdělání VŠ	město	malé město	venkov	byt	dům	DD	sám-a	manžel manželka	s dětmi	bez dětí
ano	9	7	9	7	8	13		7	5	4	3	6	7	3	11	2	4	12	8	8
ne	3	3	2	4	1	6	2	2		2	2	2	2	2	1	2	3	3	1	5